

**FEUERBACH. MATERIALISTISEN
JA IDEALISTISEN KATSANTOKANNAN
VASTAKKAISUUS**

(SAKSALAISEN IDEOLOGIAN I LUKU)²

[I]

[I. 1] Kuten saksalaiset ideologit tekevät tiettäväksi, Saksa koki viime vuosina vertaansa vailla olevan mullistuksen. Straussin myötä alkanut Hegelin järjestelmän³ hajoamisprosessi kehittyi maailmanlaajuiseksi käymistilaksi, joka veti mukaansa »kaikki menneisyyden voimat». Yleisen kaaoksen keskellä syntyi mahtavia valtakuntia kohta kukistuakseen, ponnahti pinnalle hetkellisiä sankareita, jotka rohkeammat ja voimakkaammat kilpailijat sinkoavat jälleen pimeyteen. Se oli vallankumous, johon verrattuna Ranskan vallankumous⁴ oli lastenleikkiä, maailmankamppailu, jonka rinnalla diadokien⁵ taistelu näyttää näpertelyltä. Periaatteet tunkivat toisiaan syrjään ja »hengenjättiäiset» kukistivat toisiaan ennen kuulumattomalla kiireellä, ja kolmessa vuodessa, 1842—1845, Saksassa lakaistiin enemmän kuin sitä ennen kolmeen vuosisataan.

Kaiken tämän piti tapahtua puhtaan ajattelun alalla.

Oli miten oli, kysymys on kiinnostavasta tapauksesta: absoluuttisen hengen hajoamisprosessista. Viimeisen elämänkipinän sammuttua tämän caput mortuum'in* eri ainesosat hajosivat, joutuivat uusiin yhteyksiin ja muodostivat uusia aineita. Filosofian tehtailijat, jotka olivat ennen eläneet absoluuttisen hengen riistosta, heittäytyivät nyt näiden uusien yhdisteiden kimppuun. Jokainen ryhtyi mahdollisimman uutterasti kaupittelemaan hänelle langennutta osaa. Tämä ei voinut tapahtua ilman kilpailua. Se sujui porvarillisen säädyllyisesti ja arvokkaasti. Mutta sitten kun Saksan markkinat ylikylästyivät eikä tavara kaikesta vaivannäöstä huolimatta löytänyt mitään kysyntää maailmanmarkkinoilla, liikeyritys pilattiin tavalliseen saksalaiseen tapaan tusina- ja korviketuotteilla, laatua huonontamalla, raaka-aineita sotkemalla, etikettejä väärentämällä, ni-

* Sananomukaisesti: kuollut pää, tässä tarkoitetaan kuolleita jäänteitä.
Toim.

melliskaupoilla, vekselipelillä ja reaaliakatetta kerrassaan omaamatomalla luottojärjestelmällä. Kilpailu muuttui katkeraksi taisteluksi, jota meille nyt ylistetään ja maalailtaan valtavia tuloksia ja saavutuksia tuottaneeksi maailmanhistorialliseksi mullistukseksi.

Voidaksemme arvioida oikein tätä filosofista markkinahumua, joka herättää kunnianarvoisan saksalaisen porvarin povessa jopa suloista kansallismieltä, voidaksemme näyttää havainnollisesti koko tämän nuorhegeliläisen liikkeen pienuuden ja nurkkakuntaisuuden sekä eritoten näiden sankareiden todellisten suoritusten ja noita suorituksia koskevien kuvitelmien surkukupaisen ristiriitaisuuden meidän on tarpeellista katsahtaa kerran koko tuota näytelmää Saksan ulkopuolelta.*

[I.] Ideologia yleensä, varsinkin saksalainen

[I. 2] Saksalainen kritiikki on viime ponnistuksiinsa asti pysytellyt filosofian maaperällä. Vaikka se on ollutkin kaukana yleisfilosofien edellytysten tutkimisesta, sen kaikki kysymykset ovat nousseet tietyn filosofisen järjestelmän, Hegelin järjestelmän, maaperästä. Niinpä ei ainoastaan sen vastauksiin, vaan jo itse kysymyksenasetteluun on sisältynyt mystifikaatiota. Tämä riippuvuus Hegelistä on syynä siihen, ettei kukaan näistä uudemmista kriitikoista ole yrittänytään arvostella Hegelin järjestelmää kokonaisuudessaan, niin kovasti kuin jokainen heistä onkin väittänyt etäännyneensä Hegelistä. Heidän polemiikkinsa Hegeliä ja toisiaan vastaan rajoittuu

* Tämän jälkeen käsikirjoituksen ensimmäisessä versiossa on viivattu yli:
»[s. 2] Lausumme sen vuoksi ennalta tämän liikkeen yksityisten edustajien erillisarvosteluna muutamia yleisluonteisia huomautuksia (saksalaista filosofiaa ja koko ideologiaa koskevia). Nämä huomautukset riittävät näyttämään arvostelumme lähtökohdan siinä määrin kuin se on tarpeen seuraavien erillisarvostelujen ymmärtämiseksi ja pohjustamiseksi. Kohdistamme nämä huomautukset [s. 3] nimenomaan *Feuerbachiin*, koska hän on ainoa, joka on ottanut edes askeleen eteenpäin ja jonka töitä voidaan tarkastella de bonne foi [vakavasti], ja koska nuo työt lähemmin valaisevat heille kaikille yhteisiä ideologisia edellytyksiä.

1. Ideologia yleensä, varsinkin saksalainen

A. Tunneimme vain yhden ainoan tieteen, historiatieteen. Historiassa voidaan erottaa kaksi puolta: luonnon historia ja ihmisen historia. Nämä puolet eivät kuitenkaan ole erotettavissa toisistaan; niin kauan kuin ihmisiä on olemassa, luonnon historia ja ihmisen historia määräytyvät vastavuoroisesti. Luonnon historiaan, niin sanottuun luonnontieteeseen, emme tässä kajoa; ihmisen historiaan meidän on sen sijaan puututtava, koska miltei koko ideologia pelkistyy historian nurinkuriseksi ymmärtämiseksi tai täydelliseksi irrottautumiseksi siitä. Ideologia sinänsä on vain yksi tämän historian puoli.»

Käsikirjoituksen ensimmäisessä versiossa seuraa sitten kohta, joka koskee materialistisen historiankäsitteen edellytyksiä. Kyseinen kohta julkaistaan etempänä käsikirjoituksen toisen, perusversion tekstissä numerolla 2 (ks. ss. 13—14). *Toim.*

siihen, että kukin sieppaa jonkin yhden puolen Hegelin järjestelmästä ja kääntää sen niin koko järjestelmää kuin myös muiden siitä ottamia puolia vastaan. Aluksi otettiin Hegelin kategoriat, kuten »substanssi» ja »itsetajunta»* puhtaassa, väärentämättömässä muodossa, myöhemmin nämä kategoriat profanoitiin maallisemmilla nimityksillä, kuten »laji», »ainoa», »ihminen»** jne.

Koko saksalainen filosofinen kritiikki Straussista Stirneriin rajoittuu uskonnollisten käsitysten arvosteluun.*** Lähtökohtana oli todellinen uskonto ja varsinainen teologia. Mitä ovat uskonnollinen tajunta, uskonnollinen käsitys, se määriteltiin myöhemmässä selityksessä eri tavoin. Koko edistysaskel oli siinä, että myös virallisesti hyväksytyt metafyyysiset ja poliittiset käsitykset, oikeus-, moraalinyhdyt muut käsitykset sovitettiin uskonnollisten tai teologisten käsitysten piiriin, samoin kuin siinä, että poliittinen tajunta, oikeus- ja moraalitajunta selitettiin uskonnolliseksi tai teologiseksi, ja poliittinen, oikeudellinen, moraalinen ihminen — viime kädessä »ihminen yleensä» — julistettiin uskonnolliseksi. Uskonnon herruus oletettiin ennalta. Vähitellen alettiin jokainen vallitseva suhde selittää uskonnolliseksi ja muutettiin kultiksi — lainpalvonnaksi, valtionpalvonnaksi jne. Kaikkialla törmättiin dogmeihin ja dogmiuskoon. Maailma kanonisoitui yhä laajemmassa mitassa, kunnes kunnianarvoisa Pyhä Max**** saattoi lopulta julistaa sen en bloc***** pyhäksi ja siten päästä kerta kaikkiaan eroon siitä.

Vanhahegeliläiset käsittävät kaiken heti, kunhan se on sovitettu johonkin Hegelin loogiseen kategoriaan. Nuorhegeliläiset arvostelevat kaikkea antaen samalla salaviihkaa kaikelle uskonnollisen värityksen tai julistaen kaiken teologiseksi. Samoin kuin vanhahegeliläiset nuorhegeliläiset uskovat, että olevassa maailmassa hallitsevat uskonto, käsitteet, yleinen. Toiset vain vastustavat tätä herruutta pitäen sitä vallananastuksena, toiset taas ylistävät sitä laillisena.

Koska nuorhegeliläiset pitävät mielikuvia, ajatuksia, käsitteitä, joksikin aivan itsenäiseksi muuttamiaan tajunnan tuotteita yleensä ihmisten tosiasiallisina kahleina — aivan samoin kuin vanhahegeliläiset selittivät ne inhimillisen yhteiskunnan todellisiksi yhdyssiteiksi — käy ymmärrettäväksi, että nuorhegeliläisten tuleekin taistella vain näitä tajunnan illuusioita vastaan. Koska heidän kuvitelmiensa mukaan ihmisten suhteet, heidän kaikki tekonsa ja käyttäytymisensä, kahleensa ja rajoituksensa ovat heidän tajuntansa tuotteita, niin nuorhegeliläiset asettavat johdonmukaisesti ihmisille mo-

* D. F. Straussin ja B. Bauerin peruskategoriat. *Toim.*

** L. Feuerbachin ja M. Stirnerin peruskategoriat. *Toim.*

*** Käsikirjoituksesta on viivattu yli: »Kritiikki halusi esiintyä absoluuttisena maailman pahasta päästäjänä. Uskontoa pidettiin ja käsiteltiin jatkuvasti kaikkien näiden filosofoille vastenmielisten suhteiden perimmäisenä synnä, pähvihollisena.» *Toim.*

**** — Max Stirner. *Toim.*

***** — kokonaan, alusta loppuun. *Toim.*

raalisen vaatimuksen — korvata heidän nykyinen tajuntansa inhi- millisellä, kriittisellä tai egoistisella tajunnalla* ja kumota siten omat rajoituksensa. Tämä vaatimus tajunnan muuttamisesta toiseksi hui- pentuu vaatimukseen olevaisen uudenlaisesta tulkitsemisesta, ts. sen hyväksymisestä antamalla sille toisenlainen tulkinta. Nuorhegeli- läiset ideologit ovat näennäisen »maailmaa järkyttävistä» fraaseistaan⁶ huolimatta suurimpia konservatiiveja. Nuorimmat heistä ovat löy- täneet toiminnalleen täsmällisen ilmaisun vakuuttaessaan taistele- vansa ainoastaan «*fraaseja*» vastaan. He unohtavat kuitenkin, että noiden fraasien vastapainoksi he esittävät vain fraaseja ja että taiste- lussaan ainoastaan tämän maailman fraaseja vastaan he eivät suinkaan taistele todellista, olevaa maailmaa vastaan. Ainoana tu- loksena tästä filosofisesta kritiikistä oli vain muutama ja sitä paitsi yksipuolinen uskonnonhistoriallinen selitys kristinuskosta; nuorhe- geliläisten kaikki muut väitteet antavat vain lisäväriä vaatimukselle, että heidän mitätöntä selittelyään olisi pidettävä maailmanhisto- riallisena löytönä.

Yhdellekään noista filosofiasta ei ole juolahtanut mieleen asettaa kysymystä saksalaisen filosofian yhteydestä saksalaiseen todelli- suuteen, kysymystä heidän arvostelunsa yhteydestä heidän omaan aineelliseen ympäristöönsä.**

[2. Edellytykset, joista materialistinen historiankäsitys lähtee]****

[s. 3] Edellytykset, joista aloitamme, eivät ole mielivaltaisia eivätkä mitään dogmeja, ne ovat todellisia edellytyksiä, joista voi- daan irrottaa vain mielikuvituksessa. Niitä ovat todelliset yksilöt, heidän toimintansa ja aineelliset elämänehtonsa — niin heidän val- miina löytämänsä kuin myös heidän toimintansa tuottamat. Nämä edellytykset ovat siis todettavissa [s. 4] puhtaasti kokemusperäistä tietä..

Kaiken inhimillisen historian ensimmäinen edellytys on tieten- kin elävien ihmisyksilöiden olemassaolo.**** Ensimmäinen todet- tava tosiseikka on siis näiden yksilöiden ruumiinrakenne ja heidän sen kautta määräytyvä suhteensa muuhun luontoon. Emme tieten- kään voi tässä yhteydessä syventyä sen enempää ihmisen fyysisiin

* Tarkoitetaan L. Feuerbachia, B. Baueria ja M. Stirneriä. *Toim.*

** Käsikirjoituksen perusversiossa on seuraavana uudelta liuskalta alkava teksti, joka käsillä olevassa laitoksessa julkaistaan jäljempänä jaksonumerolla 3. *Toim.*

*** Tämän jakson teksti on käsikirjoituksen ensimmäisestä versiosta. *Toim.*

**** Tämän jälkeen käsikirjoituksessa on viivattu yli seuraava virke: »Näi- den yksilöiden ensimmäinen *historiallinen* teko, jolla he erottuvat eläimistä, ei ole se, että he ajattelevat, vaan se, että he alkavat *tuottaa elämälleen välttä- mättömiä tarvikkeita.*» *Toim.*

ominaisuuksiin kuin hänen valmiina tapaamiinsa luonnonehtoihin-kaan, geologisiin, oro-hydrografisiin, ilmastollisiin ynnä muihin suhteisiin.* Kaiken historiankirjoituksen täytyy lähteä näistä luontaisista perusteista sekä muutoksista, joita ihmisen toiminta on niissä aiheuttanut.

Ihmiset voidaan erottaa eläimistä tajunnan, uskonnon tai minkä tahansa mukaan. He itse alkavat tuntea erottuvansa eläimistä heti ruvetessaan *tuottamaan* elämälleen välttämättömiä tarvikkeita; se on askel, jonka edellytyksenä on heidän ruumiinrakenteensa. Tuotamalla elämälleen välttämättömiä tarvikkeita ihmiset tuottavat välillisesti myös omaa aineellista elämäänsä.

Tapa, jolla ihmiset tuottavat elämäntarvikkeita, riippuu lähinnä itse tarvikkeiden — sekä valmiina löytyvien että uusinnettavien — luonteesta.

[s. 5] Tätä tuotantotapaa ei ole tarkasteltava vain siltä kannalta, että se on yksilön fyysisen olemassaolon uusintamista. Se on enemmänkin yksilöiden toiminnan tietty muoto, tietty tapa ilmentää elämänsä, heidän *elintapansa*. Yksilöt ovat sitä, mitä on heidän elintoimintansa. Se mitä he ovat, käy siis yhteen heidän tuotantonsa kanssa — niin sen kanssa *mitä* he tuottavat, kuin myös sen kanssa *miten* he tuottavat. Yksilöiden tuotannon aineellisista ehdoista riippuu siis, mitä he ovat.

Tämä tuotanto alkaa vasta *väestön lukumäärän kasvaessa*. Se edellyttää puolestaan yksilöiden keskinäistä *kanssakäymistä* [Verkehr]⁷. Kanssakäymisen muodon määrää vuorostaan tuotanto.**

[3. Tuotanto ja kanssakäyminen.

Työnjako ja omistusmuodot:

heimo-omistus, antiikkinen ja feodaalinen omistus]

[1. 3] Eri kansakuntien väliset suhteet riippuvat siitä, miten pitkälle kukin niistä on kehittänyt tuotantovoimiaan, työnjakoa sekä sisäistä kanssakäymistä. Tämä on yleisesti tunnustettu teesi. Mutta kansakunnan tuotannon kehitystasosta sekä sen sisäisestä ja ulkoisesta kanssakäymisestä riippuu paitsi sen suhde muihin kansakuntiin myös sen koko sisäinen rakenne. Kansakunnan tuotantovoimien kehitystaso näkyy havainnollisimmin työnjaon kehitystasosta. Jokainen uusi tuotantovoima, mikäli se ei edusta siihen asti tunnetun tuotantovoiman pelkkää määrällistä laajentumista (esim. maiden uudisraivaus), vie työnjaon kehitystä eteenpäin.

* Tämän jälkeen käsikirjoituksessa on viivattu yli: »Mutta nämä suhteet eivät määrää ainoastaan ihmisen alkuperäistä, luontaista rakennetta, eritoten rotueroavuuksia, vaan koko heidän myöhemmän kehityksensä — tai kehitty-mättömyytensä — aina tähän päivään asti.» *Toim.*

** Tähän päättyy käsikirjoituksen ensimmäinen versio. Tämän jälkeen kirjassamme seurataan jälleen käsikirjoituksen perusversion tekstiä. *Toim.*

Kansakunnan sisäinen työnjako johtaa lähinnä teollisen ja kaupallisen työn erottumiseen maataloudesta ja samalla *kaupungin* erottumiseen *maaseudusta* sekä viime mainittujen eturistiriitaan. Työnjaon kehitys johtaa myös kaupallisen työn erottumiseen teollisesta. Näiden eri alojen sisäisen työnjaon vaikutuksesta muodostuu samanaikaisesti vuorostaan tiettyjä töitä yhdessä suorittavien yksilöiden ryhmiä. Ryhmien keskinäinen asema määräytyy tavasta, jolla maataloudellista, teollista ja kaupallista työtä harjoitetaan (patriarkaalisuus, orjuus, säädyt, luokat). Kanssakäymisen kehittyessä samat suhteet tulevat esille myös kansakuntien välillä.

Työnjaon kehityksen eri asteet edustavat samalla erilaisia omistusmuotoja; työnjaon kulloinenkin aste määrää myös yksilöiden suhteet toisiinsa sen mukaan, mikä on heidän suhteensa materiaaliin, työvälineisiin ja työn tuotteisiin.

Omistuksen ensimmäinen muoto on heimo-omistus.⁸ Se vastaa kehittymätöntä tuotantoastetta, jolloin väestö elää metsästyksellä ja kalastuksella sekä karjanhoidolla tai korkeintaan maanviljelyksellä. Viimeksi mainitussa tapauksessa se edellyttää laajoja viljelemättömiä alueita. Työnjako on tällä asteella vielä kovin kehittymätöntä ja rajoittuu perheessä vallitsevan luontaisen työnjaon jatkuvaan laajentumiseen. Siksi yhteiskuntarakenne rajoittuu vain perhe-laajentumaan: patriarkaalinen heimopäällikkö, hänen alaisuudessaan heimon jäsenet ja alimpana orjat. Perheessä piilevä orjuus kehittyi vasta vähitellen väestön sekä tarpeiden lisääntyessä ja ulkoisen kanssakäymisen laajetessa niin sodankäynnin kuin myös vaihtokaupan muodossa.

Toinen omistusmuoto on antiikin yhteisöllinen ja valtiollinen omistus, joka syntyi etenkin useampien heimojen yhdistyessä sopimuksen tai valloituksen kautta yhdeksi *kaupungiksi* ja jonka valitessa orjuus säilyi. Yhteisöomaisuuden ohella kehittyi jo irtain ja sittemmin myös kiinteä yksityisomaisuus, mutta poikkeuksellisenä, yhteisöomistuksen alaisena muotona. Valtion kansalaisilla oli vain yhteisönä valta töitä tekeviin orjiinsa, ja he olivat jo sen tähden sidoksissa yhteisölliseen omistusmuotoon. Yhteisöomaisuus oli valtion aktiivisten kansalaisten yhteistä yksityisomaisuutta, heidän oli pakko orjien edessä pitää kiinni tästä luonnollisesti syntyneestä yhteenliittymästä. Siksi koko tälle perustalle nojautunut yhteiskuntarakenne ja sen mukana kansan valta rappeutui sitä mukaa kuin yksityisomistus, varsinkin kiinteimistön yksityisomistus, kehittyi. Työnjako oli jo pitemmälle edistynyttä. Ilmeni jo kaupungin ja maaseudun vastakohtaisuus, josta sitten kehittyi valtioiden välinen vastakohtaisuus toisten edustaessa kaupunkien ja toisten maaseudun etuja; itsensä kaupunkien sisällä taas teollisuus ja merikauppa muodostivat vastakohta-asetelman. Kansalaisten ja orjien luokkasuhde oli täysin selvästi muotoutunut.

Yksityisomistuksen kehittyessä tulivat ensi kerran esille samat ilmiöt, jotka tapaamme — tosin paljon laajemmassa mitassa — tar-

kastellessamme nykyaikaista yksityisomistusta: toisaalta yksityisomaisuuden keskittyminen, joka alkoi Roomassa sangen varhain (osoitukseksi Liciniuksen maalaki⁹) ja kehittyi hyvin nopeasti kansalaisotien jälkeen ja erittäinkin keisarien aikana; toisaalta plebeijeihin kuuluneiden pientalonpoikien muuttuminen proletariaatiksi, joka ei kuitenkaan puolinaisen asemansa vuoksi omistavien kansalaisten ja orjien välissä päässyt kehittymään itsenäisesti.

Kolmas muoto on feodaalinen eli säätyomistus. Kun vanhalla ajalla lähtökohtana oli *kaupunki* ja sen vähäinen alue, niin keskiajalla lähtökohdaksi tuli *maaseutu*. Tämä muutos johtui laajoja alueita käsittäneen alkuasukuksen harvalukuisuudesta, johon valloittajat eivät tuoneet sanottavaa lisää. Siksi feodaalinen kehitys alkoi — päinvastoin kuin oli laita Kreikassa ja Roomassa — paljon laajemmalla alueella, jota roomalaisvalloitukset ja niihin alkujaan liittynyt maanviljelyksen leviäminen olivat valmistelleet. Rappeutuvan Rooman valtakunnan viimeiset vuosisadat ja itse barbaarivalloitus tuhosivat massamäärin tuotantovoimia: maanviljelys joutui alennustilaan, teollisuus näivettyi kysynnän puutteessa, kauppa lamautui tai tukahdutettiin väkivalloin, maaseudun ja kaupunkien väkiluku väheni. Valloittajien kohtaamat olosuhteet ja niistä johtuva valloitusten suoritus tapa myötävaikuttivat germaanisen sotilasjärjestelmän ohella feodaalisen omistusmuodon kehittymiseen. Kuten heimo- ja yhteisöomistus sekin nojautui tiettyyn yhteiskuntamuotoon (Gemeinwesen), mutta siinä eivät välittömästi tuottavana voimana olleet orjat kuten antiikin aikana, vaan maaorjapientalonpojat. Feodalismiin kehittyessä täyteen mittaansa esille tulee vielä vastakohtaisuus kaupunkeihin nähden. Maanomistuksen hierarkkinen rakenne ja aseelliset henkivartiostot antoivat aatelistolle vallan maaorjiin nähden. Tämä feodaalinen rakennelma oli antiikin yhteisöomistuksen tavoin eräänlainen yhteenliittymä alistettua tuottavaa luokkaa vastaan; vain liittymän muoto ja suhde välittömään tuottajaan oli toinen, koska tuotantoehdot olivat toiset.

Maanomistuksen feodaalista rakennetta vastasi *kaupungeissa* korporatiivinen omistusmuoto, käsityön feodaalinen organisaatio. Omaisuus [l. 4] muodostui pääasiallisesti jokaisen yksilön työstä. Välttämättömyys liittoutua rosvoilevaa aatelistoa vastaan, tarve saada yhteisiä kauppahalleja aikana, jolloin teollisuudenharjoittaja oli samalla kauppias, kasvava kilpailu kukoistaviin kaupunkeihin virranneita maaorjakarkureita vastaan, koko maan feodaalinen rakenne johtivat *ammattikuntalaitoksen* syntymiseen; yksityisten käsityöläisten vähitellen säästämät pienet pääomat ja heidän pysyvä lukumääränsä kehittivät väestön lisääntyessä kisälli- ja oppilassuhteen, joka synnytti kaupungeissa samantapaisen hierarkian kuin maaseudullakin.

Omistuksen pääasiallisena kohteena feodaalikaudella oli siis toisaalta maaomaisuus ja siihen kytkeytynyt maaorjatyö sekä toisaalta oma työ kisällityötä hallinneine pikkupääomineen. Molempien omis-

tusmuotojen rakenne oli ahtaiden tuotantosuhteiden — heikon ja alkeellisen maanmuokkauksen sekä käsityöluonteisen teollisuuden — sanelema. Työnjako oli feodalismiin kukoistuskaudella vähäistä. Joka valtiossa vallitsi vastakohtaisuus kaupungin ja maaseudun välillä; säätyrakenne oli kylläkin selväpiirteinen, mutta mitään huomattavaa työnjakoa ei ollut, jollei oteta huomioon jakoa ruhtinaiisiin, aatelistoon, papistoon ja talonpoikaistoon maaseudulla sekä mestareihin, kisälleihin, oppipoikiin ja ennen pitkää myös päiväläisalhaisoon kaupungeissa. Maanviljelyksen alalla työnjakoa vaikeutti palstaviljely, jonka ohella syntyi talonpoikien omaa kotiteollisuutta; teollisuudessa, erillisillä käsityöaloilla työnjakoa ei ollut lainkaan, ja alojen keskenkin sitä oli hyvin vähäisessä määrässä. Teollisuuden ja kaupan välinen ero oli vanhoissa kaupungeissa olemassa ennestään; uudemmissa se kehittyi vasta myöhemmin kaupunkien ryhtyessä kanssakäymiseen keskenään.

Laajempien maa-alueiden yhdistäminen feodaalisiksi kuningaskunniksi oli tarpeen niin maa-aatelistolle kuin kaupungeillekin. Hallitsevan luokan, aateliston, johdossa oli sen vuoksi kaikkialla monarkki.*

[4. Materialistisen historiankäsityksen olennaisin sisältö. Yhteiskunnallinen oleminen ja yhteiskunnallinen tajunta]

[1. 5] Asia on siis seuraavasti: tietyt yksilöt, jotka harjoittavat tietyllä tavalla tuotannollista toimintaa** joutuvat keskenään tiettyihin yhteiskunnallisiin ja poliittisiin suhteisiin. Empiirisen tarkastelun tulee jokaisessa yksityisessä tapauksessa osoittaa kokemusperäisesti sekä ilman minkäänlaista mystifikaatiota ja spekulatiota yhteiskunnallisen ja poliittisen rakenteen sekä tuotannon keskinäinen yhteys. Yhteiskuntarakenne ja valtio kasvavat aina esille tiettyjen yksilöiden elämisprosessissa — puhe ei ole yksilöistä sellaisina kuin he oman tai vieraan kuvitelman mukaan näyttävät olevan, vaan sellaisina kuin he *todella* ovat, siis miten he toimivat, harjoittavat aineellista tuotantoa, siis sellaisina kuin he toimivat tiettyjen aineellisten ja tahdonvallastaan riippumattomien puitteiden, edellytysten ja ehtojen vallitessa.***

* Käsikirjoitusluiskan loppu on ilman tekstiä. Uudelta liuskalta alkaa sitten lyhyt yleiskatsaus materialistisen historiankäsityksen olennaisimpaan sisältöön. Neljättä, porvarillista, omistusmuotoa tarkastellaan jäljempänä, luvun IV osassa, jaksonumerot 2—4. *Toim.*

** Alkujaan: »tietyt yksilöt tietyissä tuotantosuhteissa». *Toim.*

*** Sitten käsikirjoituksessa on viivattu yli seuraava: »Käsitykset, joita nämä yksilöt muodostavat itselleen, ovat käsityksiä joko heidän suhteestaan luontoon tai heidän suhteistaan toisiinsa tai heidän omasta olemuksestaan. On ilmeistä, että kaikissa tapauksissa nämä käsitykset — niin todelliset kuin kuvitel-

Aatteiden, käsitysten sekä tajunnan tuottaminen punoutuu alkujaan kiinteästi aineelliseen toimintaan ja ihmisten aineelliseen kanssakäymiseen, todellisen elämän kieleen. Käsitysten muodostaminen, ajattelu, ihmisten henkinen kanssakäyminen ovat tällöin vielä heidän aineellisen toimintansa suoranaista ilmentymää. Sama pätee henkiseen tuotantoon sellaisena kuin se esiintyy jonkin kansan politiikan, lakien, moraalin, uskonnon, metafysiikan jne. kielenkäytössä. Ihmiset ovat mm. käsitystensä ja aatteidensa tuottajia, mutta kysymys on todellisista, toimivista ihmisistä, tuotantovoimiensa tietyn kehitysasteen ja sitä vastaavan kanssakäymisen etäisimpienkin muotojen muovaamista ihmisistä.* Tajunta [das Bewußtsein] ei voi koskaan olla muuta kuin tajuista olemista [das bewußte Sein], ja ihmisten oleminen on heidän todellisen elämisensä prosessia. Kun ihmiset ja heidän suhteensa näyttävät koko ideologiassa pääläellään seisovilta kuten camera obscura'ssa, niin tämä johtuu heidän elämisensä historiallisesta prosessista, kuten esineiden ylösalainen kuva silmän verkkokalvossa johtuu heidän elämisensä välittömästä fyysisestä prosessista.

Aivan päinvastoin kuin saksalaisessa filosofiassa, jossa laskeudutaan taivaasta maahan, me nousemme maasta taivaaseen, me emme ts. lähde siitä, mitä ihmiset puhuvat, luulevat, kuvittelevat, emmekä myöskään puhutuista, ajatelluista, luulluista, kuvitelluista ihmisistä tullaksemme sitä kautta fyysisiin ihmisiin — me lähdemme todella toimivista ihmisistä ja heidän todellisen elämisensä prosessista ja osoitamme myös tämän elämisprosessin ideologisten heijastumien ja kaikujen kehityksen. Ihmisen aivoissa syntyvät utukuvatkin ovat heidän aineellisen, kokeellisesti todettavan ja aineellisista edellytyksistä riippuvaisen elämisprosessinsa väistämättömiä härmistymiä, sublimaatioita. Moraali, uskonto, metafysiikka ja muut ideologian lajit sekä niitä vastaavat tajunnan muodot kadottavat näin ollen näennäisen itsenäisyytensä. Niillä ei ole mitään historiaa, niillä ei ole mitään kehitystä, vaan aineellista tuotantoon ja aineellista kanssakäymistään kehittävät ihmiset muuttavat tämän todellisuutensa mukana myös ajatteluaan ja ajattelunsa tuotteita. Tajunta ei määrää elämää, vaan elämä määrää tajunnan. Ensimmäisessä tarkastelutavassa lähde-

lutkin — ovat heidän todellisten suhteittensa ja toimintansa, heidän tuotantonsa, heidän kanssakäymisensä, heidän yhteiskunnallisen ja poliittisen organisaationsa tietoista ilmausta. Vastakkainen oletamus olisi mahdollinen vain mikäli todellisten, aineellisten ehtojen rajoittamien yksilöiden ulkopuolella olevaksi edellytettäisiin vielä jonkinlainen erillinen henki. Jos näiden yksilöiden todellisten suhteiden tietoinen ilmaus on kuvitelmallinen, jos he omista käsityksissään asettavat todellisuutensa pääläelleen, niin sek in seurausta heidän aineellisen toimintansa rajoittuneisuudesta ja heidän siitä johtuvien yhteiskunnallisten suhteidensa rajoittuneisuudesta.» *Toim.*

* Alkuperäinen versio: »Ihmiset, nimittäin aineellisen elämänsä tuotantotavan, aineellisen kanssakäymisensä ja sen yhteiskunnallisessa ja poliittisessa rakenteessa tapahtuvan jatkuvan kehityksen muovaamat ihmiset, ovat käsitystensä, aatteidensa yms. tuottajia.» *Toim.*

tään tajunnasta, ikään kuin se olisi elävä yksilö; jälkimmäisessä, todellista elämää vastaavassa tarkastelutavassa, lähdetään todellisesta elävästä yksilöstä ja tarkastellaan tajuntaa ainoastaan *hänen* tajuntanaan.

Jälkimmäiseltä tarkastelutavalta ei puutu edellytyksiä. Se lähtee todellisista edellytyksistä eikä hetkeksikään luovu niistä. Sen edellytyksinä ovat ihmiset, joita ei tarkastella missään mielikuvituksellisessa yksinäisyydessä tai liikkumattomuudessa, vaan heidän todellisessa, kokeellisesti havaittavassa kehitysprosessissaan, joka tapahtuu tiettyjen edellytysten vallitessa. Heti kun käydään kuvailemaan tätä aktiivista elämisprosessia, historia lakkaa olemasta kuolleiden tosiseikkojen koelma, kuten se on sinänsä vielä abstraktisilla empiirikoilla, tai kuviteltujen subjektien kuviteltua toimintaa, kuten on laita idealisteilla.

Siitä missä spekulatiivinen ajattelu lakkaa, ja se lakkaa todellisen elämän parissa, alkaa siis todellinen, positiivinen tiede, ihmisten käytännöllisen toiminnan, heidän käytännöllisen kehitysprosessinsa esittäminen. Loppuvat korupuheet tietoisuudesta, todellisen tiedon on tultava niiden tilalle. Todellisuuden esittäminen riistää elinympäristön itsenäiseltä filosofialta. Sen tilalle voi tulla korkeintaan yhteenvedo yleisluonteisimmista tuloksista, jotka ovat abstrahoitavissa ihmisten historiallisen kehityksen tarkastelusta. Todellisesta historiasta irrotettuina noilla abstraktioilla ei ole sinänsä mitään arvoa. Ne voivat kelvata ainoastaan helpottamaan historiallisen aineiston järjestämistä, osoittamaan sen yksityisten kerrostumien järjestystä. Mutta toisin kuin filosofia nuo abstraktiot eivät anna mitään reseptiä tai kaavaa, jonka mukaan historiallisia aikakausia voitaisiin sovittaa paikoilleen. Päinvastoin, vasta sitten vaikeus alkaakin, kun aineistoa käydään tarkastelemaan ja panemaan järjestykseen — olipa kysymys jostain menneestä aikakaudesta tai nykyajasta — kun käydään käsiksi sen todelliseen kuvaukseen. Näiden vaikeuksien voittaminen riippuu edellytyksistä, joita ei suinkaan voida esittää tässä yhteydessä, vaan jotka käyvät selville vasta tutkittaessa todellisen elämisen prosessia ja kunkin aikakauden yksilöiden toiminnan tuloksia. Otamme tässä käsiteltäväksi eräitä noista abstraktioista käyttäkösemme niitä ideologian vastaisesti ja selittääkösemme ne historiallisten esimerkkien valossa.*

[III]

[I. Ihmisen todellisen vapautuksen edellytykset]

[1] Emme luonnollisestikaan vaivaudu valistamaan viisaita filosofejamme selittämällä, että he eivät ole hitustakaan edistäneet »ihmisen» vapautusta liuottaessaan filosofian, teologian, substanssin ja koko muun roskan »itsetajuntaan», vapauttaessaan »ihmisen» fraa-

* Tähän päättyy käsikirjoituksen toinen, perusversio. Valikoimamme kolme seuraavaa jaksoa ovat alkuperäistä käsikirjoitusta. *Toim.*

sien herruudesta, jossa hän ei ole koskaan ollutkaan;* että todellista vapautusta ei voida toteuttaa muuten kuin todellisessa maailmassa ja todellisin keinoin, että orjuutta ei voida poistaa ilman höyrykonetta ja Mule-Jennyä, samoin kuin ei maaorjuutta ilman parannettua maanviljelystä, että ihmisiä ei ylimalkaan voida vapauttaa niin kauan kuin heillä ei ole mahdollisuutta hankkia itselleen laadullisesti ja määrällisesti täysin tyydyttävää syötävää ja juotavaa, asuntoa ja vaatetusta. »Vapautus» on historiallinen toimitus eikä mikään ajatus-toimitus, ja se tulee vaikuttamaan historiallisten suhteiden kautta, teollisuuden, kaupan, maanviljelyksen, kanssakäymisen kulloisenkin tilan kautta...** [2] sitten vielä — aina erilaisten kehitysasteidensa mukaan — substanssin, subjektin, itsetajunnan ja puhtaan kriitiikin mielettömyyden aivan samoin kuin uskonnollisen ja teologisen mielettömyyden, ja sen jälkeen kumoamaan sen uudestaan näiden kehityttyä kyllin pitkälle.*** Sellaisessa maassa kuin Saksassa, jossa tapahtuu ainoastaan mitätöntä historiallista edistystä, tämä puhtaan ajattelun liikunta, nämä taivasiin asti ylistetyt ja mitään aikaan saattomat viheliäisyydet korvaavat historiallisen liikunnan puutteen, saavat jalansijaa, ja niitä vastaan on käytävä taistelua. Se on kuitenkin merkitykseltään paikallista taistelua.****

[2. Feuerbachin materialismin spekulatiivisuuden ja epäjohdonmukaisuuden arvostelua]

...***** [8] todellisuudessa myös käytännön materialisteille, kommunisteille, kysymys on olevan maailman vallankumouksellistamisesta, siitä että tartutaan käytännöllisesti vallitsevaan asiointilaan ja muutetaan sitä. Vaikka Feuerbachilla esiintyykin välillä tämän tapaisia katsomuksia, ne eivät kuitenkaan ylitä koskaan erillisten aavistelujen puitteita ja vaikuttavat hänen yleiseen katsantotapaansa aivan liian vähän, jotta niitä voitaisiin pitää muuna kuin kehityskykysisinä ituina. Feuerbachin »käsitys» aistimaailmasta rajoittuu toisaalta tuon maailman pelkkään tarkasteluun, havainnointiin ja toisaalta pelkkään aistimiseen. Hän puhuu »ihmisestä sinänsä» eikä »todellisesta historiallisesta ihmisestä». »Ihminen sinänsä» on itse asiaansa »saksalainen». Edellisessä tapauksessa, aistimaailman tarkastelussa, havainnoinnissa hän törmää väistämättä asioihin, jotka ovat

* Marxin reunamerkintöjä: »Filosofinen ja todellinen vapautus.» »Ihminen yleensä. Ainoa. Yksilö.» »Geologiset, hydrografiset ym. ehdot. Ihmisruumis. Tarve ja työ.» *Toim.*

** Käsikirjoitus vaurioitunut: liuskan alalaita repeytynyt, yksi rivi puuttuu. *Toim.*

*** Marxin reunamerkintö: »Fraasit ja todellinen liike. Fraasien merkitys Saksalle.» *Toim.*

**** Marxin reunamerkintö: »Kieli on todellisuuden kieltä.» *Toim.*

***** Käsikirjoituksesta puuttuu viisi liuskaa. *Toim.*

ristiriidassa hänen tajuntansa ja aistintansa kanssa ja jotka loukkaavat hänen edellyttämäänsä aistimaailman kaikkien osien sopusointua ja erityisesti ihmisen ja luonnon sopusointua.* Päästäkseen tästä pälkäästä hänen täytyy turvautua tavallaan kaksinaiseen havainnointiin, joka kuuluu jonnekin vain »käden ulottuvilla olevaa» tarkastelevan arkipäiväisen ja olioiden »todellista olemusta» tarkastelevan korkeamman, filosofisen havainnoinnin välimaille. Feuerbach ei näe, että häntä ympäröivä aistimaailma ei ole mikään ikuisuudesta välittömästi annettu, aina samanlaisena pysyvä olio, vaan teollisuuden ja yhteiskuntatilan tuote, nimittäin siinä mielessä, että se on historiallinen tuote, kokonaisen sukupolvien sarjan toiminnan tulos; kukin sukupolvi seisoo edeltäjänsä harteilla, kehittää edelleen sen teollisuutta ja kanssakäymismuotoja ja muuttaa sen sosiaalista järjestystä muuttuneiden tarpeiden mukaisesti. »Aistimellisen todenperäisyyden» yksinkertaisimmatkin kohteet ovat hänelle olemassa vain yhteiskunnallisen kehityksen, teollisuuden ja kaupallisen kanssakäymisen ansiosta. Kirsikkapuu, kuten melkein kaikki hedelmäpuut, on tunnetusti vasta muutamia vuosisatoja sitten ilmaantunut meidän vyöhykkeeseemme *kaupankäynnin* tuloksena ja näin muodoin tullut Feuerbachin »aistimelliseksi todenperäisyydeksi» vasta [9] sen toiminnon *tuloksena*, jonka tietty yhteiskunta on tiettyinä aikoina suorittanut.

Mikäli muuten asiat käsitetään näin, sellaisina kuin ne todella ovat ja tapahtuvat, niin — kuten jäljempänä vielä selvemmin nähdään — jokainen syvälinen filosofinen ongelma raukeaa yksinkertaisesti kokemukselliseksi tosiseikaksi. Sellainen on esimerkiksi tärkeä kysymys ihmisen suhteesta luontoon (tai jopa, kuten Bruno sanoo (s. 110)¹⁰, »vastakohtista luonnossa ja historiassa» — ikään kuin ne olisivat kaksi toisistaan irrallista »oliota» eikä ihmisellä olisi aina edessään historiallista luontoa ja luonnollista historiaa), josta kaikki »substanssia» ja »itsetajuntaa» koskevat »suurteokset»** ovat kasvanut esille. Tämä kysymys raukeaa itsestään siinä mielessä, että paljon puhuttu ihmisen ja luonnon ykseys on ollut alusta pitäen olemassa teollisuudessa ja ollut jokaisella aikakaudella erilainen — teollisuuden vähäisemmän tai suuremman kehitysasteen mukaan — samoin kuin ihmisen luontoa vastaan käymä »taistelu», joka johtaa hänen tuotantovoimiensa kehittymiseen tietyllä perustalla. Teollisuus ja kauppa, elämäntarvikkeiden tuottaminen ja vaihtaminen määräävät puolestaan jakelun ja eri yhteiskuntaluokkien jäsentymisen, jotka vuorostaan määräävät niiden harjoittamisen muodot. Ja niinpä sit-

* NB. Feuerbachin virhe ei ole siinä, että käden ulottuvilla oleva aistimusperäinen *näennäisyys* on hänelle aistittavien tosiseikkojen lähemmän tarkastelun avulla todettavan aistimellisen todellisuuden alainen, vaan siinä ettei hän lopultakaan selviydy aistimellisyydestä tarkastelematta sitä »silmin», ts. *filosofin »silmläsiä»* läpi.

** — »unergundlich hohen Werke». *Goethe*, »Faust», »Esipuhe taivaassa». *Toim.*

ten käy, että Feuerbach näkee esimerkiksi Manchesterissa ainoastaan tehtaita ja koneita, kun siellä sata vuotta sitten oli nähtävissä vain rukkeja ja kangaspuita, tai havaitsee Campagna di Romassa vain laitumia ja rämeitä, kun Augustuksen aikoihin hän olisi löytänyt sieltä vain viinitarhoja ja roomalaisten kapitalistien huviloita. Feuerbach puhuu erityisesti luonnontieteen suorittamasta luonnon havainnoinnista, hän mainitsee salaisuuksia, jotka avautuvat vain fyysikon tai kemistin silmälle; mutta mitä olisi luonnontiede ilman teollisuutta ja kauppaa? »Puhdas» luonnontiedekin saa sekä tarkoituksensa että materiaalinsa vain kaupan ja teollisuuden kautta, ihmisen aistimellisen toiminnan ansiosta. Tämä toiminta, tämä jatkuva aistimellinen työ ja luominen, tämä tuotanto on nykyisellään koko aistimaailman pohjana siinä määrin, että jos se keskeytyisi vaikkapa yhdeksi vuodeksi, Feuerbach ei ainoastaan näkisi valtavia muutoksia luonnossa, vaan hyvin pian kadottaisi sekä koko inhimillisen maailman että oman tarkastelukykynsä ja jopa olemassaolonsakin. Tosin ulkoisen luonnon prioriteetti tällöinkin säilyy, ja tosin tämä kaikki ei ole mitenkään sovellettavissa alkuperäisiin, generatio aequivoca'n* tuottamiin ihmisiin; tämä eronteko on kuitenkin mielekäs vain, mikäli ihmistä tarkastellaan irrallaan luonnosta. Tämä inhimillistä historiaa edeltävä luonto ei muuten olekaan se luonto, jossa Feuerbach elää; sitä luontoa, jota ei tänään ole olemassa missään muualla kuin ehkä joillakin hiljan syntyneillä yksinäisillä Australian korallisairilla, ei ole olemassa Feuerbachillekaan.

Totta kyllä Feuerbachilla [10] on se suuri etu »puhtaihin» materialisteihin verrattuna, että hän tunnustaa ihmisenkin »aistiesineeksi»; mutta siitä huolimatta, että hän käsittää ihmisen vain »aistiesineeksi» eikä »aistitoiminnaksi», Feuerbach — pysyen tässäkin teorian piirissä ja tarkastellen ihmistä irrallaan yhteiskunnallisesta yhteydestään, irrallaan elinympäristöstään, joka on tehnyt hänestä sen, mitä hän on — ei koskaan päädy todelliseen olevaan ja toimivaan ihmiseen, vaan jää abstraktioon »ihminen» ja rajoittuu tunnustamaan »todellisen, yksilöllisen, ruumiillisen ihmisen» vain aistimellisena, hän ei siis tunne mitään muita »inhimillisiä suhteita» »ihmisen ja ihmisen välillä» kuin rakkauden ja ystävyuden ja nekin idealistetuina. Hän ei arvostele mitenkään nykyisiä elämänehtoja. Hän ei siis koskaan pääse niin pitkälle, että ymmärtäisi aistimaailman olevan sen muodostavien yksilöiden elävän aistimellisen toiminnan kokonaisuus, ja siksi hänen on pakko esimerkiksi nähdessään terveiden ihmisten asemesta joukon risatautisia, liikarasittuneita ja keuhkautaisia kurjia paeta »korkeampaan tarkastelutapaan» ja ihanteelliseen »tasoittumiseen suvussa», ts. langeta takaisin idealismiin juuri siinä, missä kommunistinen materialisti näkee niin teollisuuden kuin yhteiskuntarakenteenkin perinpohjaisen uudistamisen välttämättömyyden ja samalla edellytyksen.

* — alkusynty. *Toim.*

Feuerbach ei tarkastele historiaa materialistina, ja tarkastellessaan historiaa hän ei ole mikään materialisti. Hän pitää materialismia ja historiaa erillään toisistaan, mikä muuten selviää jo sanotusta.*

**[3. Alkuperäiset historialliset suhteet
eli sosiaalisen toiminnan peruspuolet:
elämälle välttämättömien tarvikkeiden tuottaminen,
uusien tarpeiden syntyminen, ihmisten tuottaminen (perhe),
kanssakäyminen, tajunta]**

[11]** Ennakkoehtoja omaamattomien saksalaisten kohdalla meidän on aloitettava toteamalla kaiken inhimillisen olemisen ja siis myös historian perusedellytys, nimittäin se että voidakseen »tehdä historiaa»*** ihmisen täytyy kyetä elämään. Ja elämiseen tarvitaan ennen kaikkea ruokaa ja juomaa, asunto, vaateetusta ja vielä jotain muutakin.**** Ensimmäinen historiallinen teko on siis näiden tarpeiden tyydyttämistävälineiden tuottaminen, itsensä aineellisen elämän tuottaminen, ja se on todella historiallinen teko, kaiken historian perusedellytys, joka on täytettävä vielä nykyäänkin joka päivä ja tunti kuten vuosituhansia sitten jo pelkästään siksi, että ihmiset voisivat pysyä hengissä. Siinäkin tapauksessa, että aistimellisuutemme supistuu, kuten pyhällä Brunolla, sellaiseen vähimmäismäärään kuin keppiin¹², edellytyksenä on tämän kepin valmistaminen. Kaikessa historiantarkastelussa on ensimmäiseksi työksi otettava huomioon tämä peruseikka täydessä merkityksessään ja laajuudessaan sekä annettava sille sen ansaitsema paikka. Saksalaiset eivät tunnetusti ole koskaan tehneet näin, ja siksi heillä ei ole koskaan ollut historialle mitään *maallista* perustaa eikä siis yhtään historioitsijaakaan. Ranskalaiset ja englantilaiset — vaikka he ymmärsivätkin tämän seikan yhteyden niin sanottuun historiaan äärimmäisen yksipuolisesti, varsinkin niin kauan kuin he olivat poliittisen ideologian kahleissa — ovat kuitenkin ensimmäisinä yrittäneet antaa historiankirjoitukselle materialistisen perustan kirjoittamalla ensimmäisinä kansalaisyhteiskunnan, kaupan ja teollisuuden historian.

Toinen tosiseikka on se, [12] että ensimmäinen tyydytetty tarve sinänsä, itse tyydyttämistoimitus ja jo hankittu tyydyttämisen välikappale synnyttävät uusia tarpeita; uusien tarpeiden tuottaminen

* Tämän jälkeen käsikirjoituksessa on viivattu yli: »Kun kuitenkin pysähdyimme tässä lähemmin tarkastelemaan historiaa, se tapahtuu siksi, että saksalaiset ovat tottuneet sanojen historia ja historiallinen kohdalla kuvittelemaan mitä tahansa muuta kuin todellista, mistä erityisesti 'sulosaarnaaja' pyhä Bruno on loistavana esimerkkinä.» *Toim.*

** Marxin reunamerkintö: »*Historia.*» *Toim.*

*** Vrt. tämän osan s. 36. *Toim.*

**** Marxin reunamerkintö: »Hegel.¹¹ Geologiset, hydrografiset jne. olosuhteet. Ihmisruumiit. Tarve, työ.» *Toim.*

taas on ensimmäinen historiallinen teko. Tästä voimmekin päätellä, minkä hengen lapsia on saksalaisten historioitsijoiden suuri viisaus heidän arvellessaan, että siellä, missä loppuu positiivinen materiaali ja missä ei käsitellä teologista, poliittista tai kirjallista mielettömyyttä, ei ole mitään historiaa, vaan on ainoastaan »esihistoriallista aikaa»; meille ei tällöin selitetä, kuinka tästä »esihistorian» mielettömyydestä on tultu varsinaiseen historiaan. Toisaalta saksalaisten historialliset spekulatiot levittäytyvät erityisesti nimenomaan »esihistoriaan», koska he siellä luulevat olevansa turvassa »karujen tosiasioiden» tunkeilulta ja luulevat samalla voivansa antaa täyden vapauden spekulatiivimmalleen luodakseen ja kumotakseen hypoteeseja tuhansittain.

Kolmas suhde, joka tulee alusta pitäen mukaan historiallisen kehityksen kuvaan, on se että omaa elämäänsä päivittäin uudestaan tuottavat ihmiset alkavat tuottaa uusia ihmisiä, lisääntyä — suhde miehen ja vaimon, vanhempien ja lasten välillä, *perhe*. Oltuaan aluksi ainoa sosiaalinen suhde perhe muuttuu myöhemmin — lisääntyneiden tarpeiden synnyttäessä uusia yhteiskunnallisia suhteita ja väestön lisääntymisen synnyttäessä uusia tarpeita — alistetuksi suhteeksi (paitsi Saksassa), ja sitä on tarkasteltava ja selitettävä olevien kokemuksellisten tietojen pohjalta eikä perhe-käsitteen pohjalta kuten Saksassa on tapana.

Näitä sosiaalisen toiminnan kolmea puolta ei muuten ole pidettävä kolmena eri asteena, vaan nimenomaan ja ainoastaan kolmena puolena eli — jotta saksalaisetkin ymmärtäisivät — kolmena »momenttina», jotka ovat olleet samanaikaisesti olemassa historian alusta lähtien, ensimmäisten ihmisten ajoista, ja pätevät vielä tänäänkin historiassa.

Elämän tuottaminen — yhtä hyvin oman elämän tuottaminen työssä kuin vieraan elämän tuottaminen synnytyksessä — ilmenee jo heti kaksinaisena [13] suhteena: toisaalta luonnollisena, toisaalta yhteiskunnallisena suhteena, yhteiskunnallisena siinä mielessä, että on kysymys useampien yksilöiden yhteistoiminnasta, samantekevää millaisissa olosuhteissa, miten ja missä tarkoituksessa tapahtuvasta. Tästä seuraa, että tietty tuotantotapa tai teollisuuden kehitysaste liittyy aina kiinteästi tiettyyn yhteistoimintamuotoon tai yhteiskunnalliseen kehitysasteeseen ja että itse tämä yhteistoimintamuoto on »tuotantovoima», että ihmisten käytettävissä olevien tuotantovoimien kokonaisuus määrää yhteiskunnallisen olotilan ja että »ihmiskunnan historia» on niin muodoin aina tarkasteltava teollisuuden ja vaihdon historiaan liittyvänä. Mutta on myös selvää, kuinka mahdollonta on kirjoittaa tuollaista historiaa Saksassa, koska saksalaisilta puuttuu paitsi siihen tarvittavaa käsityskykyä ja materiaalia myös »aistimuksellista todenperäisyyttä»; eikä Reinin toiselta puolen voida hankkia minkäänlaista kokemusta näissä asioissa, koska siellä ei tapahdu enää mitään historiaa. Alun alkaen on siis jo nähtävissä ihmisten keskinäinen aineellinen sidonnaisuus, joka määrääytyy tarpeiden

ja tuotantotavan mukaan ja on yhtä vanha kuin ihmiset itsekin; sidonnaisuus, joka saa alati uusia muotoja ja on näin ollen »historiaa», vaikka ei olisikaan mitään poliittista tai uskonnollista hölynpölyä, joka olisi sen lisäksi pitämässä ihmisiä koossa.

Vasta nyt, tarkasteltuamme jo neljää momenttia, alkuperäisten historiallisten suhteiden neljää puolta, havaitsemme että ihmisellä on myös »tajunta». * Mutta sekään ei ole alun alkaen »puhdas» tajunta. »Henkeä» painaa alusta alkaen [14] materian »raskautuksen» kiros, mikä tässä tapauksessa tulee esille ilmavirtojen, äänten, sanalla sanoen kielen l. puheen [Sprache] muodossa. Kieli on yhtä vanha kuin tajuntakin. Kieli on käytännöllinen, myös muille ihmisille olemassaoleva ja siten minulle itsellenikin olemassaoleva todellinen tajunta, ja tajunnan tavoin kielikin syntyy vasta tarpeesta, polttavasta tarpeesta olla kanssakäymisessä muiden ihmisten kanssa.** Kun on olemassa jokin suhde, se on olemassa minua varten; eläin ei »suhtaudu» mihinkään eikä yleensä »suhtaudu». Eläimen suhtautuminen muihin eläimiin ei ole sille suhde. Tajunta on siis jo alun alkaen yhteiskunnallinen tuote ja pysyy sellaisena, niin kauan kuin ihmisiä on yleensä olemassa. Tajunta on luonnollisesti ensiksi vain aistittavan lähiympäristön tajuamista ja itsensä tiedostamaan rupeavan yksilön tietoisuutta suppeasta yhteydestään ulkopuoolellaan oleviin henkilöihin ja olioihin; se on samalla tietoisuutta luonnosta, joka tulee ihmistä vastaan aluksi kerrassaan vieraana, kaikkivaltiaana ja luoksepääsemättömänä mahtina, johon ihmiset suhtautuvat aivan eläimellisesti ja jonka valtaan he alistuvat kuin eläimet; tämä on siis puhtaasti eläimellistä luonnon tajuamista (Naturreligion — luonnonuskonto).

Tässä yhteydessä voidaan heti havaita: luonnonuskonto eli tämä tietty suhde luontoon määräytyy yhteiskuntamuodosta ja päinvastoin. Tässä, kuten kaikkialla, luonnon ja ihmisen samastuminen ilmenee myös siten, että ihmisten rajoittunut suhde luontoon rajoittaa heidän keskinäisen suhteensa, joka taas rajoittaa heidän suhdettaan luontoon, ja näin on nimenomaan siksi, että historian kulku ei ole vielä juuri lainkaan muuttanut luonnon kasvoja. Mutta toisaalta sen tiedostaminen, että on välttämätöntä ryhtyä kanssakäymiseen ympäröivien yksilöiden kanssa, on alkuna sen seikan tajuamiselle että ihminen yleensä elää yhteiskunnassa. Se on luonteeltaan yhtä eläimellistä kuin itse yhteiskuntaelämäkin; se on pelkkää laumatajuntaa, ja ihminen eroaa tässä suhteessa pässistä vain siinä, että tajunta korvaa hänelle vaiston, tai että hänen vaistonsa on tajuista. Tämä passi- eli laumatajunta kehittyy ja kasvaa tuottavuuden kasvun, tarpeiden lisääntymisen ja kummankin perustana olevan väestönkas-

* Marxin reunamerkintö: »Ihmisillä on historia, koska heidän täytyy tuottaa elämänsä ja tehdä se tiettyllä tavalla; tämä toiminta on heidän fyysisen organisaationsa määräämä, samoin kuin heidän tajuntansakin.» *Toim.*

** Tämän jälkeen käsikirjoituksessa on viivattu yli: »Suhteeni ympäristööni on tajuntani.» *Toim.*

vun [15] vaikutuksesta. Sen myötä kehittyi työnjako, joka oli aluksi työnjakoa vain sukupuoliaktissa, sitten itsestään tapahtunutta tai »luonnollisesti syntyneitä» työnjakoa, joka aiheutui luontaisista taipumuksista (esimerkiksi ruumiinvoimista), tarpeista, satunnaisuuksista yms. Työnjaosta tulee todellista työnjakoa vasta, kun alkaa aineellisen ja henkisen työn jakautuminen.* Tuosta hetkestä lähtien tajunta todella *voi* kuvitella olevansa jotain muuta kuin vallitsevan käytännön tajuamista, *todella* kuvitella jotain kuvittelematta mitään todellista — tuosta hetkestä lähtien tajunta kykenee vapautumaan maailmasta ja siirtymään »puhtaasti» teorian, teologian, filosofian, moraalin jne. muodostamiseen. Mutta silloinkin kun tämä teoria, teologia, filosofia, moraalit jne. joutuu ristiriitaan vallitsevien suhteiden kanssa, se voi tapahtua ainoastaan siten, että vallitsevat yhteiskunnalliset suhteet ovat joutuneet ristiriitaan vallitsevan tuotantovoiman kanssa, mikä muuten voi tiettyssä kansallisessa suhdepiirissä tapahtua myös siten, että ristiriita ei esiinny näiden kansallisissa puitteissa, vaan kansallisen tajunnan sekä toisten kansojen käytännön välillä,** so. jonkin kansakunnan kansallisen ja yleisen tajunnan välillä (kuten nykyisin Saksassa); koska osoitettu ristiriita näyttää vain kansallisen tajunnan sisäiseltä ristiriidalta, niin kansakunnasta näyttää silloin, että taistelukin rajoittuu puhtaasti kansalliseen ryönnään.

[16] On muuten täysin yhdentekevää, mitä tajunta sinänsä panna alulle, me saamme koko tuosta kuonasta irti vain sen päätelmän, että nämä kolme tekijää — tuotantovoima, yhteiskunnallinen olo-tila ja tajunta, voivat joutua ja pakostakin joutuvat keskenään ristiriitaan, koska *työnjaon* mukana on käynyt mahdolliseksi ja jopa todelliseksi, että henkinen ja aineellinen toiminta,*** nautinto ja työ, tuotanto ja kulutus lankeavat eri yksilöiden osalle, ja niiden mahdollinen ristiriita voidaan estää vain kumoamalla jälleen työnjako. On muuten itsestään selvää, että »aaveet», »siteet», »korkeampi olento», »käsite», »epäily» ovat vain idealistisia, spekulatiivisia henkisiä ilmauksia, näennäisen yksinäisen yksilön kuvitelmia, joilla on varsin empiiriset kahleet ja rajat, joiden sisällä elämän tuotantotapa siihen liittyvine kansakäymisen muotoineen liikkuu.

[4. Yhteiskunnallinen työnjako ja sen seuraukset: yksityisomistus, valtio, sosiaalisen toiminnan »vieraantuminen»]

Yhdessä työnjaon kanssa — johon kaikki nämä ristiriidat sisältyvät ja joka puolestaan nojautuu luontaisesti syntyneeseen työnja-

* Marxin reunamerkintö: »Tähän yhdentyy ideologioiden ensimmäinen muoto, *papit.*» *Toim.*

** Marxin reunamerkintö: »*Uskonto.* Saksalaiset ja *ideologia* sinänsä.» *Toim.*

*** Viivattu yli Marxin reunamerkintö: »Toiminta ja ajatus, so. ajatuksen toiminta ja toiminnaton ajatus.» *Toim.*

koon perheessä ja yhteiskunnan eriytymiseen erillisiksi, toisilleen vastakkaisiksi perheiksi — syntyy myös *jakelu*, joka on niin määrällisesti kuin laadullisestikin *epätasaista* työn ja sen tuotteiden jakoa; siten syntyy myös omistus, [17] jonka itu ja ensimmäinen muoto esiintyy jo perheessä, jossa vaimo ja lapset ovat miehen orjia. Orjuus perheessä, tosin vielä hyvin alkukantaisena ja piilevänä, on omistuksen ensimmäinen muoto, joka jo tällaisenaankin täysin vastaa nykyaikaisten taloustieteilijäin määritelmää että omistus on vieraan työvoiman käyttövaltaa. Sivumennen sanoen työnjako ja yksityisomaisuus ovat identtisiä ilmauksia: edellinen ilmaisee toiminnan suhteen samaa kuin jälkimmäinen toiminnan tuotteen suhteen.

Työnjaon yhteydessä syntyy samalla myös ristiriita yksilön tai erillisen perheen edun ja kaikkien keskenään kanssakäymisessä olevien yksilöiden yhteisen edun välille; yhteinen etu ei ole olemassa vain kuvitelmissa, »yleisenä», vaan ennen kaikkea todellisuudessa niiden yksilöiden keskinäisenä riippuvuutena, joiden kesken työ on jaettu.

Juuri tästä ristiriidasta yksityisen ja yhteisen edun välillä johtuu, että jälkimmäinen saa *valtion* ominaisuudessa todellisista yksityis- ja yhteiseduista irrallisen itsenäisen ja samalla illusorisen yleisyyden muodon. Tämä tapahtuu kuitenkin aina kussakin perhe- tai heimoyhteisössä esiintyvien yhdyssiteiden, kuten liha- ja verisiteiden, kielen, laajemmassa mitassa tapahtuvan työnjaon sekä muiden etujen todellisella pohjalla, ja erityisesti, kuten tulemme myöhemmin osoittamaan luokkien etujen pohjalla, kun ne työnjaon vaikutuksesta määräytyneinä eriytyvät jokaisessa tuontapaisessa ihmisjoukossa ja kun yksi luokka hallitsee kaikkia muita. Tästä seuraa, että kaikki valtion sisällä tapahtuvat taistelut, taistelu demokratian, aristokratian ja monarkian välillä, taistelu äänioikeudesta yms. ovat vain kuvitelmallisia muotoja, joissa eri luokkien todelliset keskinäiset taistelut tapahtuvat (mistä saksalaisilla teoreetikoilla ei ole aavistustakaan, vaikka se on osoitettu heille riittävän selvästi »Deutsch-Französische Jahrbücherin»¹³ palstoilla ja »Pyhässä perheessä»). Siitä seuraa myös, että jokaisen herruuteen pyrkivän luokan — vaikka herruus edellyttäisikin, kuten on laita proletariaatin tapauksessa, koko vanhan yhteiskuntamuodon ja yleensä herruuden kumoamista — täytyy ensiksi valloittaa poliittinen valta voidakseen puolestaan esittää oman etunsa yleisenä, kuten sen on tehtävä ensi hetkellä.

Juuri koska yksilöt ajavat *ainoastaan* omaa erityisetuaan, joka heillä ei käy yksiin heidän yhteisen etunsa kanssa — ja koska yleinen on ylipäänsä yhteisen kuvitelmallinen muoto — tämä yleinen esiintyy heille »vieraana», [18] heistä »riippumattomana», so. taaskin erityisenä ja omalaatuisena »yleis»-etuna, tai sitten heidän itsensä täytyy liikkua tämän kahtiajakaisuuden oloissa, kuten on laita demokratiassa. Toisaalta taas näiden yhteisille ja illusorisen yleisille eduille aina *todella* vastakkaisten erityisetujen *käytännöllinen* tais-

telu tekee tarpeelliseksi illusorista »yleis»-etua edustavan valtion *käytännöllisen* väliintulon ja erityisetuja kurissa pitämisen.*

[17] Ja lopuksi työnjako tarjoaa meille heti ensimmäisen esimerkin siitä, että niin kauan kuin ihmiset ovat luonnonvaraisesti säätyneessä yhteiskunnassa, siis niin kauan kuin erityisen ja yhteisen edun välinen kuilu on olemassa, niin kauan kuin toiminnan jakautuminen ei tapahdu vapaaehtoisesti vaan luonnonvaraisesti, ihmisen oma teko muuttuu hänelle vieraaksi, häntä vastaan nousevaksi voimaksi, joka sortaa häntä, sen sijaan että hän hallitsisi sitä. Asiahan on nimittäin siten, että heti työnjaon päästyä alulle itse kullekin tulee jokin määrätty yksinomainen toimintakehä, jossa hänen on pakko pysytellä, josta hän ei pääse ulos; hän on metsästäjä, kalastaja tai paimen tai kriittinen kriitikko, ja hänen on pysyttävä sinä, jollei hän tahdo menettää toimeentuloaan — kun taas kommunistisessa yhteiskunnassa, jossa kenelläkään ei ole mitään yksinomaista toimintakehää, vaan kukin voi täydellistyä mille alalle tahansa, yhteiskunta sääntelee yleistä tuotantoa ja juuri sen kautta luo mahdollisuuden tehdä tänään tätä, huomenna tuota, aamupäivällä metsästä, iltapäivällä kalastaa, illalla hoidella karjaa ja syönnin jälkeen kritisoida, aivan kuten mieleni tekee, ilman että olisin aina metsästäjä, kalastaja, paimen tai kriitikko.

[18] Tämä sosiaalisen toiminnan kiinteytyminen, tämän oman tuotteenme vakiintuminen asiallisesti yläpuolellamme olevaksi voimaksi, joka kasvaa pois valvonnastamme, menee ristiin odotustemme kanssa, kumoaan laskelmamme, on tähänastisen historian päämomentteja. Sosiaalinen voima, so. moninkertaistunut tuotantovoima, joka syntyy eri yksilöiden välisessä työnjaossa määräytyvän yhteistoiminnan ansiosta, esiintyy näille yksilöille — koska itse heidän yhteistoimintansa on syntynyt luonnonvoimaisesti eikä vapaaehtoisesti — ei heidän omana yhdistettynä mahtinaan vaan vieraana, heille ulkopuolisena valtana, jonka alkuperä ja päämäärät ovat heille tuntemattomat, jota he siis eivät voi enää hallita, vaan joka päinvastoin kulkee omien, ihmisten tahdosta ja menettelystä riippumattomien ja tuota tahtoa ja menettelyä jopa suuntaavien asteiden ja kehitysvaiheiden kautta.** Kuinka muuten esimerkiksi omistuksella saattaisi olla yleensä mitään historiaa ja kuinka se saattaisi saada eri muotoja, kuinka saattaisi esimerkiksi maanomistus erilaisista edellytyksistä riippuen kehittyä Ranskassa palstaviljelystä harvojen käsiin keskittyneeksi ja Englannissa harvojen käsiin keskittyneestä palstaviljelyksi, kuten nykyisin todellisuudessa tapahtuu? Tai miten on mahdollista, että kauppa, joka ei ole mitään muuta kuin eri yksilöiden ja maiden tuotteiden vaihtoa, saattaa hallita koko maailmaa kysynnän

* Nämä kaksi kappaletta kirjoittanut Engels marginaaleihin. *Toim.*

** Tähän kohtaan Marx on kirjoittanut marginaaleihin tekstin, joka tässä kirjassa julkaistaan välittömästi tämän kappaleen jälkeen, seuraavan jakson kahtena ensimmäisenä kappaleena. *Toim.*

ja tarjonnan suhteen välityksellä — suhteen, joka erään englantilaisen taloustieteilijän sanojen mukaan liitelee antiikin Kohtalon tavoin maapallon yllä ja näkymättömällä kädellä jakelee ihmisille onnea ja onnettomuutta pystyttäen [19] ja kukistaen valtakuntia, kutsuen eloon kansoja ja lähettäen niitä kadotukseen; sen sijaan kumoamalla perustana oleva yksityisomistus, pystyttämällä tuotannon kommunistinen sääntely ja tekemällä lopun vieraantumisesta, jolla ihmiset suhtautuvat omaan tuotteeseensa, kysynnän ja tarjonnan välisen suhteen mahti hävitetään olemattomiin ja ihmiset saavat jälleen määräysvaltaansa vaihdon, tuotannon ja keskinäisen kanssakäymisensä harjoittamistavan?

[5. Tuotantovoimien kehitys kommunistisen yhteiskunnan aineellisenä edellytyksenä]

[18] Tämä »vieraantuminen», puhuaksemme filosofeille ymmärrettävää kieltä, voidaan tietenkin kumota vain kahdella *käytännöllisellä* edellytyksellä. Jotta se muodostuisi »sietämättömäksi» mahdolliseksi, so. sellaiseksi mahdolliseksi, jota vastaan noustaan vallankumoukseen, on välttämätöntä, että tuo vieraantuminen muuttaa ihmiskunnan perusjoukon kerrassaan »omistamattomaksi» ja asettaa sen vastakkain samanaikaisesti olemassaolevan rikkauden ja sivistyksen maailman kanssa. Kumpikin näistä ehdoista edellyttää tuotantovoiman suurta kasvua, korkeaa kehitysastetta. Toisaalta tämä tuotantovoimien kehitys (jonka mukana ihmisten oleminen toteutuu jo *maailmanhistoriallisena* eikä paikallisena kokemuksellisena olemisena) on ehdottoman välttämätön käytännöllinen ennakkoehto myös siksi, että ilman sitä yleistyisi vain *köyhyys* — puutteen lisääntyessä alkaisi jälleen myös taistelu välttämättömyystarvikkeista ja koko vanha ryönä heräisi henkiin — ja siksi, että vain tuotantovoimien *universaalisen* kehityksen mukana syntyy ihmisten universaalinen kanssakäyminen, jonka vuoksi toisaalta »omistamattoman» joukon ilmaantuminen tapahtuu kaikilla kansoilla samanaikaisesti (yleinen kilpataistelu). Se tekee jokaisen niistä riippuvaksi toisilla tapahtuvista mullistuksista, ja paikallisesti rajoittuneiden yksilöiden tilalle tulevat yleismaailmallisen kokemuksen omaavat *maailmanhistorialliset* yksilöt. Ilman tätä 1) kommunistinen yhteiskunta voisi olla olemassa vain paikallisena, 2) kanssakäymisen *voimat* sinänsä eivät voisi kehittyä *yleis-maailmallisiksi* ja sellaisina sietämättömiksi, vaan jäisivät kotoisen taikauskon kietomien »yksityistapausten» asteelle, ja 3) kaikkalainen kanssakäymisen laajentuminen kumoaisi paikallisen kommunismin. Kommunismi on empiirisesti mahdollinen ainoastaan hallitsevien kansojen »kertakaikkisena» ja samanaikaisena toimintona,¹⁴ kuten tuotantovoiman ja siihen yhteydessä olevan yleismaailmallisen kanssakäymisen universaalinen kehitys edellyttää.*

* Käsikirjoituksen seuraavalla liuskalla alkavan jatkotekstin yläpuolella on Marxin merkintö: »*Kommunismi.*» *Toim.*

[19] Muuten jo *pelkästään* työllään elävien ihmisten paljous — pääomasta tai tarpeittensa rajallisesta tyydyttämisen mahdollisuudesta eristetyn työvoiman paljous ja jo siitä ehtimiseen aiheutuva itsensä työn ja samalla myös turvautun toimeentulon menetys kilpailun seurauksena — edellyttää *maailmanmarkkinoiden* olemassaoloa. Proletariaatti voi siis olla olemassa vain *maailmanhistoriallisesti*, samoin kuin kommunistinen yhteiskuntakin — sen aikaansaannos — on yleensä mahdollinen ainoastaan »maailmanhistoriallisena» olemisena; yksilöiden maailmanhistoriallinen oleminen merkitsee heidän välittömästi maailmanhistoriaan punoutuvaa olemistaan.

[18] Kommunismi ei ole meille *olotila*, joka on pystytettävä, *ihanne*, jota kohden todellisuuden on suuntauduttava. Me kutsumme kommunismiksi *todellista* liikettä, joka tekee lopun nykyisestä oloilasta. Tämän liikkeen ehdot ovat nykyisin olemassaolevien edellytysten luomat.*

* * *

[19] Se kanssakäymisen muoto, jonka kulloisetkin tuotantovoimat ovat kaikilla tähänastisilla historiallisilla kehitysasteilla määränneet ja joka vastavuoroisesti määrää niitä, on *kansalaisyhteiskunta*, jonka — kuten edellä sanotusta ilmenee — edellytyksenä ja perustana on yksinkertainen perhe ja yhdistetty perhe, niin sanottu sukuyhteisö, ja jonka seikkaperäisempi määritelmä sisältyi jo sanottuun. Siitäkin jo nähdään, että tämä kansalaisyhteiskunta on kaiken historian todellinen ahjo ja näyttämö, ja kuinka typerää tähänastinen todelliset suhteet laiminlyövä historiankäsitys on ollut rajoittuessaan muhkeisiin hallitsija- ja valtioakteihin.

Tähän asti olemme tarkastelleet pääasiallisesti vain yhtä inhimillisen toiminnan puolta, ihmisten suorittamaa *luonnon muokkausta*. Toinen puoli on *ihmisten suorittama ihmisten muokkaus...***

Valtion alkuperä ja valtion suhde kansalaisyhteiskuntaan.***

[6. Materialistisen historiankäsityksen johtopäätökset: historiallisen tapahtumaprosessin jatkuvuus, historian muuttuminen maailmanhistoriaksi, kommunistisen vallankumouksen välttämättömyys]

[20] Historia ei ole mitään muuta kuin yhtämittäinen jakso erillisiä sukupolvia, joista jokainen käyttää hyväkseen kaikkien edellisten sukupolvien sille jättämiä materiaaleja, pääomia ja tuotanto-

* Käsikirjoituksessa Marx on kirjoittanut tämän kappaleen käsillä olevan jakson ensimmäisen kappaleen yläpuolelle. *Toim.*

** Marxin reunamerkintö: »Kanssakäyminen ja tuotantovoima.» *Toim.*

*** Käsikirjoitusliuskan loppu on tyhjä. Uudelta liuskalta alkaa sitten materialistisesta historiankäsityksestä juontuvien johtopäätösten esittäminen. *Toim.*

voimia, joten kukin sukupolvi toisaalta jatkaa perinnäistä toimintaa kerrassaan muuttuneissa olosuhteissa ja toisaalta muuttaa vanhoja olosuhteita kerrassaan muuttuneella toiminnallaan. Spekulaatiivisesti takaperoistettuna tämä voidaan esittää siten, että myöhempi historia tulee edeltävän tarkoitukseksi, esimerkiksi että Amerikan löytämisen perustarkoituksena oli edistää Ranskan vallankumouksen puhkeamista. Tämän ansiosta historia saa erityiset tarkoituseränsä ja muuttuu eräänlaiseksi »persoonaksi muiden persoonien rinnalla» (samtapaisiksi kuin »Itsetajunta», »Kritiikki», »Ainoa» jne.). Itse asiassa se mistä käytetään sellaisia sanoja kuin edeltävän historian »kutsumus», »tarkoitus», »oras», »idea», ei ole mitään muuta kuin myöhemmästä historiasta abstrahoitua, siitä aktiivisesta vaikutuksesta abstrahoitua, joka edeltävällä historialla on myöhempään.

Kuta laajemmiksi tämän kehityksen kulussa toisiinsa vaikuttavat yksityiset piirit tulevat, kuta enemmän yksityisten kansojen alkuperäinen sulkeutuneisuus häviää tuotantotavan parantumisen, kanssakäymisen kehittymisen ja sen eri kansojen välillä luonnonvoimaisesti synnyttämän työnjaon seurauksena, sitä enemmän historia muuttuu maailmanhistoriaksi. Niinpä kun esimerkiksi Englannissa keksitään kone, joka riistää leipäpalan lukemattomilta työläisiltä Intiasa ja Kiinassa sekä aiheuttaa mullistuksen noiden valtakuntien koko elämänmuodossa, tästä keksinnöstä tulee maailmanhistoriallinen tosiseikka; aivan samalla tavalla sokeri ja kahvi osoittivat 19. vuosisadalla maailmanhistoriallisen merkityksensä siten, että noiden tuotteiden puute Napoleonin kontinentaalijärjestelmän¹⁵ seurauksena nostatti saksalaiset [21] kapinaan Napoleonian vastaan ja muodostui siten vuoden 1813 maineikkaan vapautussodan tosiasialliseksi perustaksi. Tästä seuraa, että tämä historian muuttuminen maailmanhistoriaksi ei ole minkään »itsetajunnan», maailmanhengen tai muun metafyyssisen haamun abstraktinen suoritus, vaan kerrassaan aineellinen ja kokemuksellisesti toteennäytettävä teko, jonka toteennäyttäjänä on jokainen yksilö, sellaisena kun hän kävelee ja seisoo, syö, juo ja pukeutuu.

Tähänastisen historian kokemuksellinen tosiasia on kuitenkin myös se, että toiminnan laajetessa maailmanhistorialliseksi erilliset yksilöt joutuvat yhä enemmän heille vieraan mahdin orjuuteen (jota he sitten kuvittelevat niin sanotun maailmanhengen yms. juoniksi), mahdin, joka paisumistaan paisuu ja osoittautuu viime kädessä *maailmanmarkkinoiksi*. Mutta kokemuksellisesti yhtä perusteltua on, että tämä saksalaisille teoreetikoille niin mystinen mahti raukeaa olemattomiin, kun kommunistinen vallankumous (josta enemmän jäljempänä) kumooa vallitsevan yhteiskuntajärjestelmän ja samalla myös yksityisomistuksen; jokaisen erillisen yksilön vapautuminen tapahtuu silloin samassa mitassa, jossa historia muuttuu kokonaisuudessaan maailmanhistoriaksi.* Se että yksilön todellinen henkinen rik-

* Marxin reunahuomautus: »Tajunnan tuottamisesta.» Toim.

kaus riippuu kokonaan hänen todellisten suhteittensa rikkaudesta, on edellisen jälkeen selviö. Vasta sen ansiosta erilliset yksilöt vapautuvat erilaisista kansallisista ja paikallisista karsinoista, yhteytyvät käytännöllisesti koko maailman tuotantoon (myös henkiseen) ja pysyvät nauttimaan tästä koko maapallon kaikinpuolisesta tuotannosta (ihmisen luomuksista). Tämä *kaikinpuolinen* riippuvuus, tämä yksilöiden *yleismaailmallisen* yhteistoiminnan alkuvoimainen muoto, muuttuu [22] kommunistisen vallankumouksen kautta niiden voimien harjoittamaksi valvonnaksi ja tietoiseksi hallinnaksi, jotka ihmisten vuorovaikutuksen synnyttäminä ovat tähän asti tuntuneet heistä kerrassaan vierailta voimilta ja hallinneet heitä. Tämä katso-
mus voidaan nyt taaskin käsittää spekulatiivisen idealistisesti, so. fantastisesti »suvun itsesiitokseksi» («yhteiskunta subjektina»), kuvittelemalla toisiaan perättäisesti seuraavien ja toisiinsa sidottujen yksilöiden jono yhdeksi ainoaksi yksilöksi, joka suorittaa itsensä siittämisen mysteerion. Tästä siis näkyy, että vaikka ihmiset luovat *toisiaan* ruumiillisesti ja henkisesti, he eivät tee itseään, ei pyhän Brunon mielettömyyden mielessä paremmin kuin »Ainoan», »luodun» ihmisen mielessäkään.

Kehittelemästämme historiankäsituksesta juontuvat lopuksi vielä seuraavat johtopäätökset: 1) tuotantovoimat tulevat kehityksensä asteelle, jolla syntyy sellaisia tuotantovoimia ja kommunikatiivälineitä, jotka vallitsevissa olosuhteissa aiheuttavat vain onnettomuutta ja jotka eivät ole enää mitään tuotantovoimia, vaan tuhoamisvoimia (koneet ja raha); samanaikaisesti tämän kanssa syntyy luokka, jonka täytyy kantaa kaikki yhteiskunnan rasitukset saamatta nauttia sen eduista. Yhteiskunnan ulkopuolelle [23] tungettuna tämä luokka joutuu väistämättä jyrkkään ristiriitaan kaikkien muiden luokkien kanssa; se muodostaa yhteiskunnan jäsenistön valtaenemmistön ja siitä lähtee alulle perusteellisen vallankumouksen välttämättömyyden tajuaminen, kommunistinen tietoisuus, mikä voi luonnollisesti viritä myös muiden luokkien keskuudessa tämän luokan aseman ymmärtämisen tuloksena; 2) ehdot, joiden vallitessa tiettyjä tuotantovoimia voidaan käyttää, ovat tietyn yhteiskuntaluokan herruuden ehtoja; tämän luokan omistuksellisesta asemasta johtuva sosiaalinen mahti saa *käytännöllis*-aatteellisen ilmentymänsä kulloisessakin valtiomuodossa, ja sen vuoksi jokainen vallankumouksellinen taistelu suuntautuu siihen asti hallinnutta luokkaa vastaan;* 3) kaikissa tähänastisissa vallankumouksissa toiminnan luonne on jäänyt aina koskemattomaksi, ja kysymys on ollut vain tämän toiminnan toisenlaisesta jakelusta, työn uudesta jakamisesta toisten henkilöiden kesken, kun taas kommunistinen vallankumous suuntautuu toiminnan tähänastista *luonnetta* vastaan, syrjäyttää *työn*** ja hä-

* Marxin reunahuomautus: »Nämä ihmiset ovat kiinnostuneita nykyisen tuotantotavan säilyttämisestä.» *Toim.*

** Tämän jälkeen käsitteilyssä on viivattu yli: »sellaisen toimintamuodon, jonka vallitessa herruus...» *Toim.*

vittää kaikkien luokkien herruuden sekä itse nuo luokatkin, koska tämä vallankumous suoritetaan sen luokan toimesta, jota yhteiskunnassa ei enää pidetä luokkana, ei tunnusteta luokaksi ja joka on jo nyky-yhteiskunnan kaikkien luokkien, kansallisuuksien jne. rappeutumisen ilmaus; 4) niin tämän kommunistisen tietoisuuden laajaa herättämistä kuin itsensä tavoitteen saavuttamistakin varten tarvitaan ihmisten joukoittaista muuttumista, mikä voi tapahtua ainoastaan käytännöllisessä liikkeessä, *vallankumouksessa*; vallankumous on siis välttämätön ei ainoastaan siksi, että *hallitsevaa* luokkaa on mahdoton kukistaa millään muulla tavalla, vaan myös siksi, että *kukistava* luokka voi vain vallankumouksessa heittää niskastaan koko vanhan kaman ja kypsyä kykeneväksi laskemaan uuden yhteiskunnan perustaa.*

[7. Yhteenveto materialistisesta historiänkäsityksestä]

[24] Tämä historiänkäsitys pohjautuu siis siihen, että nimenomaisesti välittömän elämän aineellisesta tuottamisesta lähtien tarkastellaan todellista tuotantoprosessia ja että tähän tuotantotapana liittyvä ja sen synnyttämä kansakäymisen muoto, ts. kansalaisyhteiskunta eri asteissaan, käsitetään koko historian perustaksi; että esitetään kansalaisyhteiskunnan toiminta valtiollisen elämän piirissä sekä selitetään tästä lähtökohdasta kaikki erilaiset teoreettiset tuotteet ja tajunnan muodot, filosofia, uskonto, moraalit jne. jne.; että tältä pohjalta seurataan niiden syntyprosessia, joka prosessi (ja siis myös näi-

* Tämän jälkeen käsikirjoituksessa on viivattu yli: »Samaan aikaan kun kaikki kommunistit niin Ranskassa kuin myös Englannissa ja Saksassa ovat olleet jo kauan yksimielisiä tästä vallankumouksen välttämättömyydestä, pyhä Bruno hourailee edelleen kaikessa rauhassa ja luulee, että 'reaali humanismi', so. kommunismi, asetettaisiin 'spiritualismin paikalle' (jolla ei ole mitään paikkaa) ainoastaan arvonannon voittamiseksi. Ja hän hourii edelleen, että silloin 'tulee lopulta pelastus, maa muuttuu taivaaksi ja taivas maaksi'. (Jumaluusopinut ei henno vielä mitenkään unohtaa taivasta.) 'Silloin ilo ja autuus tulevat kaikumaan taivaallisessa sopusoinnussa iänkaikkisuudesta iänkaikkisuuteen' (s. 140)¹⁰. Pyhä kirkonissä joutuu kuitenkin suuresti ihmettelemään, kun hänet yllättää viimeinen päivä, jolloin tämä kaikki täytyy — päivä jonka aamunsa-rastuksena on palavien kaupunkien kajo taivaalla, kun tämän 'taivaallisen sopusoinnun' keskellä kajahtavat Marseljeesin ja Carmagnolen sävelet yhdessä kiertämättömän tykinjylinän kanssa ja giljotiinin vielä lisäksi jyskyttäessä tahi; kun katala 'massa' alkaa ulvoa ça ira, ça ira ja hälventää 'itsetajuntaa' lyhyt-pylvivään avulla.¹⁶ Pyhällä Brunolla on vähiten aihetta maalaila itselleen lohdullista kuvaa 'ilosta ja autuudesta iänkaikkisuudesta iänkaikkisuuteen'. Piddättäydymme nautinnosta a priori konstruoida pyhän Brunon käyttäytymistä viimeisenä päivänä. Vaikea on myös ratkaista, olisiko vallankumousta suorittavia proletaareja pidettävä 'substanssina', 'massana', joka kumoaa kritiikkiä, vai hengen 'emanaationa', huuruna, jolla ei ole vielä Bauerin ajatusten sulattamiseen tarvittavaa konsistenssia, kiinteyttä.» *Toim.*

den eri puolten vaikutus toisiinsa) voidaan tietenkin esittää myös koko laajuudessaan. Tämän historiankäsitetyksen ei tarvitse idealistisen historiankäsitetyksen tavoin etsiä jokaisesta aikakaudesta jotain kategorialla, vaan se pysyttelee koko ajan todellisen historian *pohjalla*, selittää aatteelliset muodostumat aineellisesta käytännöstä eikä käytäntöä aatteesta ja tulee tämän mukaisesti myös johtopäätökseen, että tajunnan kaikki muodot ja tuotteet voidaan kumota ei henkisen kritiikin kautta eikä sulattamalla ne »itsetajuntaan» tai muuntamalla ne »kummituksiksi», »aaveiksi», »eriskummallisuuksiksi»¹⁷ jne., vaan ainoastaan kumoamalla käytännössä todelliset yhteiskunnalliset suhteet, joista nuo idealistiset jaaritukset ovat peräisin, — että historian sekä myös uskonnon, filosofian ja muun teorian liikkeellepanevana voimana on vallankumous eikä kritiikki. Tämä historiankäsitetyksen osoittaa, että historia ei ole »itsetajunnaksi» sulautuvaa »henkeä hengestä»,* vaan että sen jokainen aste edellyttää tiettyä aineellista tulosta, tuotantovoimien tiettyä summaa, ihmisten historiallisesti muotoutunutta suhdetta luontoon ja toisiinsa, kunkin sukupolven edeltäjiltään perimiä tuotantovoimia, pääomia ja olosuhteita, joita uusi sukupolvi muuntelee, mutta jotka toisaalta sanelevat sille omat elämänehäntonsa ja antavat sille määrätyn kehityksen, erikoisluonteen. Tämä historiankäsitetyksen siis osoittaa, että olosuhteet luovat ihmisiä yhtä suuressa määrin [25] kuin ihmiset olosuhteita.

Tämä tuotantovoimien, pääomien ja sosiaalisen kanssakäymisen eri muotojen summa, jonka jokainen yksilö ja jokainen sukupolvi löytävät ikään kuin annettuna, on todellisena perustana sille, mitä filosofit ovat kuvitelleet »substanssiksi» ja »ihmisen olemukseksi», mitä he ovat jumaloineet ja mitä vastaan he ovat taistelleet — todellisena perustana, jonka vaikutusta ihmisten kehitykseen näiden filosofien kapinointi »itsetajunnan» ja »ainoiden» muodossa ei vähimmässääkään määrin häiritse. Eri sukupolvien edestään valmiina löytämät elämänehdot ratkaisevat myös sen, tulevatko historiassa ajoittain toistuvat vallankumoukselliset järkytykset olemaan kyllin voimakkaita vai ei kumotakseen kaiken olevan perustan; ja jollei näitä tottaalisen kumouksen aineellisia elementtejä ole — nimittäin jollei toisaalta ole tiettyjä tuotantovoimia ja toisaalta vallankumouksellista joukkomuodostumaa, joka nousee paitsi tähänastisen yhteiskunnan yksityisiä ehtoja myös itseään tähänastista »elämäntuotantoa» ja sen pohjana olevaa »kokonaistoimintaa» vastaan — jollei näitä aineellisia elementtejä ole olemassa, niin käytännölliselle kehitykselle on, kuten kommunismin historia todistaa, kerrassaan yhdentekevää, vaikka kyseisen kumouksen *ajatus* olisi lausuttu julki jo satoja kertoja.

* B. Bauerin sanonta. *Toim.*

[8. Koko tähänastisen, idealistisen historiankäsitteen ja erityisesti hegelinjälkeisen saksalaisen filosofian kestättömyys]

Koko tähänastinen historiankäsitteys on joko täysin sivuuttanut tämän historian todellisen perustan tai pitänyt sitä sivuseikkana, jolla ei ole mitään tekemistä historian kulun kanssa. Näin meneteltäessä historiaa on kirjoitettava sen ulkopuolella sijaitsevan mittasuhteen mukaan: elämän todellinen tuottaminen näyttää tällöin esihistorialliselta, kun taas historiallinen näyttää elämästä irralliselta, ekstrasylimaalliselta [Extra-Überweltliche]. Ihmisen suhde luontoon suljetaan täten historian ulkopuolelle, mistä on seurauksena luonnon ja historian vastakkainasettelu. Tähänastinen historiankäsitteys on sen vuoksi saattanut nähdä historiassa ainoastaan poliittisia hallitsija- ja valtiotoimia sekä uskonnollista ja yleensä teoreettista taistelua ja joutunut jokaisen historiallisen aikakauden kohdalla *omaksumaan tuon aikakauden illuusiot*. Niinpä jos jokin aikakausi kuvittelee olevansa puhtaasti »poliittisten» tai »uskonnollisten» motiivien vallassa, vaikka »uskonto» ja »politiikka» ovat vain sen todellisten motiivien muotoja, sen historian kirjoittaja omaksuu tämän mielipiteen. Näiden tiettyjen ihmisten »kuvitelma», »käsitteys» omasta todellisesta käytännöstään muuttuu ainoaksi määrääväksi ja aktiiviseksi voimaksi, joka hallitsee ja määrää näiden ihmisten käytäntöä. Kun se alkeellinen muoto, jossa työnjako ilmenee hinduilla ja egyptiläisillä, synnyttää noiden kansojen valtiossa ja uskonnossa kastijärjestelmän, niin historikko uskoo kastilaitoksen [26] olevan sen voiman, joka on aiheuttanut tuon alkeellisen yhteiskunnallisen muodon.

Samaan aikaan kun ranskalaiset ja englantilaiset ovat ainakin poliittisen illuusion alalla sentään todellisuuden tuntumassa, saksalaiset liikkuvat »puhtaan hengen» alueella ja tekevät uskonnollisesta illuusiosta historian liikkeellepanevan voiman. Hegelin historianfilosofia on viimeinen, »puhtaimman ilmaisunsa» saavuttanut seuraus koko tästä saksalaisesta historiankirjoituksesta, jossa ei käsitellä todellisia eikä edes poliittisia intressejä vaan pelkkiä ajatuksia, jotka sitten pakostakin näyttäytyvät myös pyhälle Brunolle sarjana toisiaan syöviä ja lopulta »itsetajuntaan» katoavia »ajatuksia»* sekä vielä johdonmukaisemmin pyhälle Max Stirnerille, joka ei tiedä todellisesta historiasta mitään ja jolle historian kulku on pelkkää »ritari»-, rosvo- ja kummitushistoriaa, jonka näyiltä hän voi tietenkin pelastautua vain »jumalattomuuden» avulla. Tämä käsite on todellisuudessa uskonnollinen, se edellyttää uskonnollisen ihmisen alkuihmiseksi, josta koko historia on lähtöisin, ja korvaa elämän-

* Marxin reunahuomautus: »Niin sanotun objektiivisen historiankirjoituksen olemus oli siinä, että se tarkasteli historiallisia suhteita toiminnasta irrallisina. Sen taantumuksellinen luonne.» *Toim.*

tarvikkeiden ja itsensä elämän todellisen tuottamisen mielikuvituksessaan uskonnollisten fantasiain tuotannolla.

Koko tämä historiankäsitys rappioineen ja siitä juontuvine epärointeineen ja arveluineen on pelkästään saksalaisten *kansallinen* asia ja sillä on vain *paikallista* mielenkiintoa Saksalle; sellainen on esimerkiksi tärkeä, viime aikoina moneen otteeseen pohdittu kysymys siitä, kuinka oikeastaan »jumalan valtakunnasta päästään ihmisen valtakuntaan», ikään kuin tämä »jumalan valtakunta» olisi olemassa jossain muualla kuin kuvitelmissa ja herrat kirjanoppineet eivät eläisi jatkuvasti — itsekään sitä tietämättä — »ihmisten valtakunnassa», johon he etsivät nyt tietä, ja ikään kuin tämä tieteellinen hupailu — sillä muutahan tämä teoreettisen pilviluomuksen eriskummallisuuden selittäminen ei ole — ei sisältyisi päinvastoin siihen, että sen syntyperää etsitään todellisista maallisista olosuhteista. Näillä saksalaisilla on yleensä aina tapana johtaa mikä tahansa esiintyvä mielettömyys [27] johonkin toiseen järjettömyyteen, ts. he olettavat, että tuolla mielettömyydellä on jokin erityinen *tarkoitus*, joka on löydettävä, vaikka kysymys on vain siitä, että nämä teoreettiset lauseumat on selitettävä olemassaolevista suhteista. Näiden lauselminen todellinen, käytännöllinen romuttaminen, näiden käsitysten juuriminen ihmisten tajunnasta tapahtuu, kuten jo edellä esitimme, olosuhteiden muuttumisen eikä teoreettisen dedusoinnin tietä. Ihmisten perusjoukolla, ts. proletariaatilla, näitä teoreettisia käsityksiä ei ole olemassa, joten heidän kohdallaan niitä ei tarvitse juuriakaan, ja jos tuolla joukolla on joskus ollutkin joitakin teoreettisia käsityksiä, kuten uskonto, niin olosuhteet ovat jo ajat sitten juurineet ne.

Mainittujen kysymysten ja niiden ratkaisujen puhtaasti kansallinen luonne ilmenee myös siinä, että kyseiset teoreetikot uskovat aivan vakavissaan, että sellaiset houeoliot kuin »jumalihininen», »Ihminen» yms. olisivat johtaneet historian tiettyjä aikakausia; pyhä Bruno menee jopa väittämään, että ainoastaan »kriitikki ja kriitikot ovat tehneet historiaa»¹⁸. Ja kun nämä teoreetikot rupeavat itse rakentelemaan historiaa, he hyppäävät kovalla kiireellä kaiken menneen ylitse ja siirtyvät »mongoliajasta»¹⁹ heti oikeaan »sisällökkäiseen» historiaan, nimittäin »Hallische Jahrbücher'in» ja »Deutsche Jahrbücher'in»²⁰ historiaan ja hegeliläisen koulukunnan yleiseksi torailuksi rappeutumisen historiaan. Kaikki muut kansakunnat ja kaikki todelliset tapahtumat unohdetaan, theatrum mundi* rajoitetaan Leipzigin kirjamessujen sekä »Kritiikin», »Ihmisen» ja »Ainoan»** keskinäisen kinailun puitteisiin. Jos teoreetikkomme ehkä käyvätkin joskus käsiksi johonkin historialliseen teemaan, kuten esimerkiksi 18. vuosisadan historiaan, niin he esittävät ainoastaan kuvitelmien historian, joka on irrotettu niiden perustana olevista

* — maailmanteatteri. *Toim.*

** — ts. B. Bauerin, L. Feuerbachin ja M. Stirnerin. *Toim.*

tosiasioista ja käytännöllisestä kehityksestä, ja tämänkin he tekevät vain esittääkseen kyseisen ajan epätäydelliseksi esiasteeksi, rajoiteksi edelläkävijäksi todella historialliseen aikaan, so. vuosien 1840—1844 saksalaiseen filosofiseen taisteluun. Tämän tarkoituksensa mukaisesti — kirjoittaakseen menneisyyden historiaa siten, että jokin epähistoriallinen henkilö ja hänen kuvitelmansa saisivat loistaa kirkkaimmin — he jättävät ylipäänsä mainitsematta kaikki todella historialliset tapahtumat, jopa tapahtuneetkin politiikan puuttumiset historian kulkuun ja tarjoilevat sen sijaan ei tutkimuksiin vaan mielivaltaiseen rakenteluun ja litteräärisiin juoruihin perustuvaa kertoa — kuten pyhä Bruno teki nykyisin onohdetussa 18. vuosisadan historiassaan²¹. Nämä korkealentoiset ja ylimieliset ajatusrihkaman kaupustelijat, jotka luulevat olevansa loputtomasti kaikkien kansallisten ennakkoluulojen yläpuolella, ovat siis käytännössä kansallisesti vielä rajoittuneempia kuin olutkapakoissa istuvat poporvarit, jotka uneksivat Saksan yhtenäisyydestä. He eivät lainkaan tunnusta muiden kansojen töitä historiallisiksi, he elävät Saksassa, Saksasta [28] ja Saksalle, he muuttavat Reininmaan Laulun²² virreksi ja valloittavat Elsassia ja Lothringenia kähveltämällä ranskalaista filosofiaa eikä Ranskan valtakuntaa, saksalaistamalla ranskalaisia ajatuksia eikä ranskalaisia maakuntia. Herra Venedey on kosmopoliitti verrattuna pyhään Brunoon ja pyhään Maxiin, jotka teorian maailmanherruuden varjolla julistivat Saksan maailmanherruutta.

[9. Feuerbachin ja hänen idealistisen historiankäsityksensä lisäarvostelua]

Tästä erittelystä näkyy myös, kuinka suuresti Feuerbach erehtyy julistaessaan («Wigand's Vierteljahrsschrift», 1845, Bd. 2) »yhteisöihmisen» määritelmän nojalla itsensä kommunistiksi,²³ muuttaessaan tämän määrittelyn »Ihmisen» predikaatiksi ja luullessaan että sana kommunisti, joka nykymaailmassa merkitsee määrätyn vallankumouksellisen puolueen kannattajaa, voidaan muuttaa jälleen pelkäksi kategoriaksi. Feuerbachin koko dedusointi kysymyksen ollessa ihmisten suhteesta toisiinsa pyrkii vain todistelemaan, että ihmiset tarvitsevat ja ovat aina tarvinneet toisiaan. Hän tahtoo vakiinnuttaa tietoisuuden tästä toiseikasta, toisin sanoen hän tahtoo muiden teoreetikkojen tavoin vain tehdä tajuttavaksi erään *olemassaolevan* toiseikan, kun taas todellisen kommunistin tehtävänä on tämän *olemassaolevan* kumoaminen. Tunnustamme muuten täydellisesti, että pyrkimällä juuri *tämän* toiseikan tajuttavaksi tekemiseen Feuerbach menee niin pitkälle kuin teoreetikko yleensä voi mennä lakkauttamatta olemasta teoreetikko ja filosofi. Mutta on myös kuvaavaa, että pyhät Bruno ja Max asettavat heti Feuerbachin käsityksen kom-

munisteista todellisen kommunistin tilalle, mikä tapahtuu osin jo siksi, että he voisivat käsitellä myös kommunismia »henkenä hengestä», filosofisena kategoriana, taistella sitä vastaan tasaveroisena vastustajana — ja pyhän Brunon taholta tämä tapahtuu vielä pragmaattisista etupyyteistä.

Esimerkkinä olevan tunnustamisesta ja samalla sen ymmärtämättömyydestä — mikä Feuerbachille on edelleenkin yhteistä vastustajiemme kanssa — muistutamme siitä paikasta »Tulevaisuuden filosofiassa», jossa hän todistelee, että jonkin olion tai ihmisen oleminen olisi samalla hänen olemuksensa,²⁴ että eläin- tai ihmisyksilön määrätyt olemassaolonehdot, elintapa ja toiminta olisivat sitä, missä hänen »olemuksensa» tuntee itsensä tyydytetyksi. Jokaista poikkeusta pidetään tällöin onnettoman sattumana, epänormaalisuutena, joka ei ole muutettavissa. Kun siis miljoonat proletarit eivät tunne itseään elinsuhteissaan edes etäisesti tyydytetyiksi, kun heidän »olemisensa» [29] ei etäisimmässäkään määrin vastaa heidän »olemistaan», niin mainitun kohdan mukaisesti tämä olisi väistämätön onnettomuus, jota pitäisi levollisesti sietää. Nämä miljoonat proletarit eli kommunistit ajattelevat kuitenkin aivan toisin ja tulevat sen aikanaan todistamaan saattamalla »olemisensa» käytännöllisesti, vallankumouksen kautta, sopusointuun »olemuksensa» kanssa. Tällaisissa tapauksissa Feuerbach ei puhu koskaan ihmisten maailmasta, vaan pakenee joka kerta ulkoiseen luontoon, ja nimenomaan *sellaisen* luonnon alueelle, joka ei ole vielä ihmisten herruudessa. Mutta jokainen uusi keksintö, jokainen teollisuuden edistysaskel irrottaa tuosta alueesta uuden kappaleen ja kaventaa aina enemmän sitä maaperää, josta Feuerbachin teesin tapaiset esimerkit kasvavat. Rajoitumme yhteen teesiin: kalan »olemus» on sen »oleminen», vesi. Jokikalan »olemus» on jokivesi. Mutta se lakkaa olemasta sen »olemus», siitä tulee sille sopimaton elinympäristö heti, kun tämä joki joutuu teollisuuden alaisuuteen, heti kun väriaineet ja muut jätteet saastuttavat sen, kun sillä alkaa laivaliikenne, heti kun sen vesi johdetaan kanaviin, joissa kalalta voidaan riistää elinympäristö yksinkertaisesti keskeyttämällä vedenanto. Kaikkien tämantapaisten ristiriitojen julistaminen väistämättömäksi epänormaalisuudeksi ei pohjimmiltaan eroa lohduttelusta, jonka pyhä Max Stirner antaa tyytymättömille sanomalla, että tämä ristiriita on heidän oma ristiriitansa, että tämä huono asema on heidän oma huono asemansa, johon heidän on joko tyydyttävä tai pidettävä tyytymättömyytensä omana asianaan tai sitten kapinoitava mielikuvituksellisesti tuollaista tilannetta vastaan. Yhtä vähän tämä Feuerbachin teesi eroaa pyhän Brunon moitteesta, että kyseiset onnettomat olosuhteet johtuvat muka siitä, että asianomaiset ovat juuttuneet »substanssin» lokaan, eivät ole edenneet »absoluuttiseen itsetajuntaan» eivätkä tiedostaneet näitä huonoja olosuhteita hengeksi omasta hengestään.

[III]

[1. Hallitseva luokka ja hallitseva tajunta. Miten hegeliläinen käsitys hengen herruudesta historiassa on muodostunut]

[30] Hallitsevan luokan ajatukset ovat jokaisena aikakautena hallitsevia ajatuksia, ts. se luokka, joka on yhteiskunnan hallitseva *aineellinen* voima, on samalla sen hallitseva *henkinen* voima. Luokka, jolla on käytössään aineellisen tuotannon välineet, määrää samalla henkisen tuotannon välineistä, niin että henkisen tuotannon välineitä omistamattomien ajatukset ovat yleensä tuon luokan alaisia. Hallitsevat ajatukset eivät ole mitään muuta kuin hallitsevien aineellisten suhteiden aatteellista ilmausta, ajatusmuotoon pukeutuneiden hallitsevien aineellisten suhteiden ilmausta; siis suhteiden, jotka juuri tekevätkin yhdestä luokasta hallitsevan, siis sen herruuden ajatuksia. Hallitsevan luokan muodostavat yksilöt omaavat muuten hekin tajunnan ja siis ajattelevat; koska he siis luokkana hallitsevat ja määräävät annetun historiallisen kauden koko laajuudessaan, on itsestään selvää, että he tekevät näin kaikilla alueilla, että he hallitsevat siis myös ajattelevina, ajatusten tuottajina, sääntelevät aikansa ajatusten tuotantoa ja jakoa, joten heidän ajatuksensa ovat siis aikakauden hallitsevia ajatuksia. Niinpä maassa, jossa kuningasvalta, aristokratia ja porvaristo taistelevat annettuna aikana herruudesta ja jossa herruus on siis jakautunut, hallitsevaksi ajatukseksi tulee vallanjako-oppi, joka julistetaan tällöin »kuiiseksi laiksi».

Työnjako, jonka jo edellä (ss. [15—18])* havaitsimme erääksi tähänastisen historian tärkeimmistä mahdeista, ilmenee nyt myös hallitsevassa luokassa jakautumisena henkiseen ja [31] aineelliseen työhön tämän luokan sisällä, niin että osa siitä esiintyy tämän luokan ajattelijoina (niitä ovat tuon luokan aktiiviset ajatusvoimaiset ideologit, jotka ottavat pääelinkeinokseen tämän luokan omakeskeisten illuusioiden kehittelyn), kun taas toiset suhtautuvat näihin ajatuksiin ja illuusioihin enemmän passiivisina ja vastaanottajina, koska he ovat todellisuudessa tämän luokan aktiivijäseniä, joilla on vähemmän aikaa luoda itseään koskevia illuusioita ja ajatuksia. Tällainen kahtiajakaisuus tämän luokan sisällä voi kehittyä jopa tietyksi vastakohtaisuudeksi ja vihamielisyydeksi kummankin osan välillä, mikä kuitenkin raukeaa itsestään jokaisessa käytännöllisessä yhteentörmäyksessä, kun luokka itse on vaarassa ja kun ei jää jälkeäkään siitä näennäisyydestä, että hallitsevat ajatukset eivät olisi hallitsevan luokan ajatuksia ja että niiden valta ja voima eroaisi tuon luokan vallasta ja voimasta. Vallankumouksellisten ajatusten olemassaolo tiettyinä aikakautena edellyttää vallankumouksellisen

* Ks. tätä osaa, ss. 26—29. *Toim.*

luokan olemassaoloa, minkä edellytyksistä edellä (ss. [18—19, 22—23])* jo sanottiin se, mikä on tarpeellista.

Jos kuitenkin historianian kulkua tarkasteltaessa hallitsevan luokan ajatukset irrotetaan itse hallitsevasta luokasta, jos ne itsenäistetään, jos tyydytään toteamaan, että tietyllä aikakaudella olivat vallitsevina nämä ja nuo ajatukset ilman että otetaan huomioon noiden ajatusten tuottamiseksi ja tuottajia, jos siis jätetään kokonaan sivuun kyseisten ajatusten perustana olleet yksilöt ja historialliset olosuhteet, niin voidaan esimerkiksi sanoa, että aristokratian herruuden aikana olivat vallitsevina kunnian, uskollisuuden jne. käsitteet, kun taas porvariston herruuden aikana vapauden, tasa-arvoisuuden jne. käsitteet. Itse hallitseva luokka kuvittelee yleensä tällaista. Tämä historiankäsitelmä, joka on pääasiallisesti 18. vuosisadalta lähtien ollut yhteistä kaikille historiankirjoittajille, törmää väistämättä [32] sellaiseen ilmiöön, että vallalle pääsevät yhä abstraktisemmat ajatukset, so. yhä yleisemmän muodon saavat ajatukset. On nimittäin siten, että jokaisen uuden luokan, joka asettuu sitä ennen hallinneen paikalle, on pakko jo tarkoituksensa saavuttamista varten esittää oma etunsa yhteiskunnan kaikkien jäsenten yhteiseksi eduksi, so. aatteellisesti ilmaistuna: antamaan omille ajatuksilleen yleisluontoisen muodon, esittää ne ainoina järkevinä, yleispätevinä. Vallankumousta suorittava luokka astuu alusta pitäen esille koko yhteiskunnan edustajana eikä luokkana jo siksi, että sillä on vastassaan toinen *luokka*; se esiintyy yhteiskunnan koko joukkona ainoaa hallitsevaa luokkaa vastaan.** Se voi tehdä näin siksi, että sen etu alussa vielä punoutuu todellakin enemmän tai vähemmän yhteen kaikkien muiden ei-hallitsevien luokkien yhteisedun kanssa, koska sen erikoiset erityisenä luokkana ei ole ehtinyt siihenastisten suhteiden puristuksessa vielä kehittyä. Sen voitto hyödyttää sen tähden monia yksilöitä myös muista, ei valtaan tulevista luokista, mutta ainoastaan sikäli kuin se saattaa kyseiset yksilöt asemaan, joka sallii heidän nousta hallitsevan luokan riveihin. Kun Ranskan porvaristo kukisti aristokratian herruuden, monille proletaareille avautui siten mahdollisuus nousta proletariaatin yläpuolelle, mutta vain sikäli kuin heistä tuli porvareita. Jokainen uusi luokka pystyttää siis herruutensa edeltäneen luokan perustaa laajemmalle tukiperustalle; sen sijaan myöhemmin vastakohtaisuus ei-hallitsevien luokkien ja nyt hallitsevaan asemaan päässeeseen luokan välillä kehittyy sitä terävämmäksi ja syvemmäksi. Nämä molemmat seikat aiheuttavat sen, että tätä uutta hallitsevaa luokkaa vastaan käytävä taistelu tuo puolestaan mukanaan tähänastisen yhteiskuntajärjestelmän päät-

* Ks. tätä osaa, ss. 29—30, 32—33. *Toim.*

** Marxin reunamerkintö: »(Yleisyys soveltuu: 1. luokalle säätyä vastaan, 2. kilpailuun, yleismaailmalliseen kanssakäymiseen jne., 3. hallitsevan luokan suureen lukumäärään, 4. illuusion *yhteisistä* eduista, alussa tämä illuusio on totuudellinen, 5. ideologioiden itsepetokseen ja työnjakoon.)» *Toim.*

täväisemmän ja radikaalimman kieltämisen kuin kaikki [33] sitä ennen valtaa tavoitelleet luokat ovat voineet suorittaa.

Koko tämä näennäisyys, että tietyn luokan herruus olisi vain tiettyjen ajatusten herruutta, raukeaa luonnollisesti itsestään heti kun luokkaherruus lakkaa yleensä olemasta yhteiskuntajärjestyksen muotona, heti kun käy tarpeettomaksi esittää erikoisetu yhteiseksi tai »yleinen» hallitsevaksi.

Sen jälkeen kun hallitsevat ajatukset on irrotettu hallitsevista yksilöistä ja ennen kaikkea tuotantotavan kulloisenkin kehitysasteen synnyttämistä suhteista ja päädytty siten tulokseen, että historiassa ovat aina vallitsevina ajatukset, sen jälkeen on jo hyvin helppoa abstrahoida näistä erilaisista ajatuksista »ajatus sinänsä», aate yms. historiaa hallitsevaksi tekijäksi ja esittää kaikki nämä erilliset ajatukset ja käsitteet historiassa kehittyvän Käsitteen »itse-määräämiseksi». Silloin on myös luonnollista, että kaikki ihmisten suhteet voidaan johtaa ihmisen käsitteestä, kuvitellusta ihmisestä, ihmisen olemuksesta, »Ihmisestä». Spekulaatiivinen filosofia onkin tehnyt näin. Hegel itse myöntää »Historianfilosofian» lopussa, että hän »on tarkastellut yksistään käsitteen eteenpäinmenoa» ja esittänyt historiassa »todellista teodikeaa» (s. 446). Tämän jälkeen voidaankin palata uudestaan »käsitteen» tuottajiin, teoreetikoihin, ideologeihin ja filosofeihin sekä tehdä johtopäätös, että filosofit, ajattelijat sinänsä, ovat ikiajoista hallinneet historiassa — johtopäätös, jonka, kuten näemme, esitti jo Hegel.²⁵

Näin muodoin koko taitotemppu, jolla pyritään osoittamaan hengen yliherruutta (Stirnerillä hierarkia) historiassa, huipentuu siis seuraaviin kolmeen temppuun.

[34] N:o 1. Empiirisistä syistä, empiirisissä olosuhteissa ja aineellisina yksilöinä hallitsevien yksilöiden ajatukset on irrotettava itse näistä hallitsevista yksilöistä ja siten tunnustettava ajatusten tai illuusoiden herruus historiassa.

N:o 2. Tässä ajatusten herruudessa on saatava aikaan jonkinlainen järjestys, on todistettava jonkinlaisen mystisen yhteyden olemassaolo toisiaan seuraavien hallitsevien ajatusten välillä, mikä saadaan aikaan pitämällä niitä »käsitteen itse-määräämisenä» (tämä on mahdollista, koska nämä ajatukset ovat empiirisen perustansa välityksellä todella yhteydessä keskenään, ja koska niistä — *pelkinä* ajatuksina käsiteltyinä — tulee itse-eroavuuksia, ajattelun aikaansaamia eroavuuksia).

N:o 3. Tämän »itsensä määrävän käsitteen» mystisen ulkonäön poistamiseksi se personoidaan eräänlaiseksi henkilöksi — »Itsetajunnaksi» — tai näyttääkseen oikein materialistiselta, kokonaiseksi joukoksi henkilöitä, jotka edustavat historiassa »käsitettä», »ajatteli-joiksi», »filosofeiksi», ideologeiksi, jotka vuorostaan määritetään historianluojiksi, »vartijain neuvostoksi», hallitseviksi*. Täten his-

* Marxin reunamerkintö: »Ihminen sinänsä = 'ajatteleva ihmishenki'.» *Toim.*

toriasta syrjäytetään kaikki materialistiset ainekset, minkä jälkeen voidaankin huoletta hellittää suitsia ja antaa spekulatiivisen ratsun ravata.

Tähän Saksassa vallinneeseen historialliseen menetelmään sekä siihen, miksi se vallitsi pääasiallisesti siellä, on etsittävä selitystä sen yhteydestä ideologiien illuusioihin yleensä, esimerkiksi lakimiesten, poliitikkojen (sekä myös käytännön valtiomiesten) illuusioihin, näiden miekkosten kaavaoppineista unelmista ja kieroumista, jotka saavat aivan yksinkertaisesti selityksensä heidän käytännöllisestä asemastaan elämässä, heidän puuhistaan ja vallitsevasta työnjaosta.

[35] Kun tavallisessa elämässä jokainen shopkeeper* sangen hyvin osaa erottaa, keneksi joku tekeytyy ja kuka hän todellisuudessa on, niin meikälainen historiankirjoitus ei ole vielä tiedostanut tätä triviaalia seikkaa. Se uskoo jokaisen aikakauden sanaa, puhui pa ja kuvittelipa se itsestään mitä hyvänsä.

[IV]

[1. Tuotantovälineet ja omistusmuodot]

...** [40] Edellisestä seuraa kehittyneen työnjaon ja laajan kaupankäynnin edellytys, toisesta paikallinen rajoittuneisuus. Ensimmäisessä tapauksessa yksilöt on saatettava yhteen, toisessa he itse ovat tuotantovälineitä olemassaolevan tuotantovälineen vieressä.

Tässä nähdään siis, mikä ero on luontaisten ja sivilisaation luomien tuotantovälineiden välillä. Kyntömaata (vettä jne.) voidaan pitää luontaisena tuotantovälineenä. Edellisessä tapauksessa, so. luontaisen tuotantovälineen ollessa kyseessä, ihmiset ovat luonnon alaisia; jälkimmäisessä tapauksessa he ovat tietyn työntuotteen alaisia. Siksi myös omistus (maanomistus) ilmenee ensimmäisessä tapauksessa välittömänä, luontaisena herruutena, toisessa työn herruutena, erityisesti kasautuneen työn, pääoman, herruutena. Ensimmäinen tapaus edellyttää, että yksilöitä liittää toisiinsa jokin yhdysside, olkoon se perhe, heimo tai itse maa-alue ym.; toinen tapaus edellyttää, että he ovat toisistaan riippumattomia ja yhteydessä vain vaihdon kautta. Edellisessä tapauksessa vaihto tapahtuu pääasiallisesti ihmisen ja luonnon välillä, jolloin ihminen vaihtaa työnsä luonnon tuotteisiin; jälkimmäisessä tapauksessa etutilaisena on ihmisten kesken tapahtuva vaihto. Edellisessä tapauksessa tullaan toimien keskinkertaisella ymmärryksellä, ruumiillinen ja henkinen toiminta eivät ole vielä ollenkaan erottuneet toisistaan; jälkimmäisessä tapauksessa henkisen ja ruumiillisen työn välisen jaon on täytyntä käytännöllisesti jo tapahtua. Edellisessä tapauksessa omistajan valta omis-

* — kauppamies. *Toim.*

** Tästä puuttuu neljä liuskaa käsikirjoitusta. *Toim.*

tamattomiin saattaa perustua henkilökohtaisiin suhteisiin, jonkinlaiseen yhteisömuotoon [Gemeinwesen]; jälkimmäisessä tapauksessa sen täytyy saada esineellinen muoto jossain kolmannessa — rahassa. Edellisessä tapauksessa on olemassa pienteollisuutta, mutta se on luontaisen tuotantovälineen hyväksikäyttöä palvelevaa ja tapahtuu sen vuoksi ilman työn jakamista eri yksilöille; jälkimmäisessä tapauksessa teollisuus on olemassa vain työnjaon pohjalla ja sen kautta.

[41] Olemme tähän asti pitäneet lähtökohtana tuotantovälineitä, ja jo tällöin on osoittautunut, että yksityisomistus on välttämätön teollisen kehityksen määrättyissä vaiheissa. Industrie extractive'n* piirissä yksityisomistus osuu vielä täysin yhteen työn kanssa; pienteollisuudessa ja koko tähänastisessa maanviljelyssä omistus on välttämätön seuraus olevista tuotantovälineistä; suurteollisuudessa tuotantovälineen ja yksityisomistuksen välinen ristiriita on ensimmäisen kerran tuon teollisuuden oma tuote, jonka synnyttämiseksi sen täytyy olla jo varsin korkealla kehitysasteella. Näin muodoin myös yksityisomistuksen hävittäminen on mahdollista vain suurteollisuuden kehityksen myötä.

[2. Aineellisen ja henkisen työn jakautuminen. Kaupungin erottuminen maaseudusta. Ammattikuntajärjestelmä]

Aineellisen ja henkisen työn suurin jakautuma on kaupungin erottuminen maaseudusta. Kaupungin ja maaseudun välinen vastakohtaisuus alkaa syntyä siirryttäessä barbaarisuudesta sivilisaatioon, heimoyhteisöstä valtioon, paikkakunnallisesta rajoittuneisuudesta kansakuntaan ja se kulkee sivilisaation koko historian lävitse nykypäivään saakka (Liitto viljalakeja vastaan²⁶).

Kaupungin mukana ilmestyy hallinnon, poliisin, verojen yms. tarve, lyhyesti sanoen kuntalaitoksen [des Gemeindewesens] ja samalla yleensä politiikan välttämättömyys. Tällöin ilmenee ensimmäisen kerran väestön jakautuminen kahteen suureen luokkaan välittömästi työnjaon ja tuotantovälineiden perusteella. Väestön, tuotantovälineiden, pääoman, nautintojen ja tarpeiden keskittyminen kaupunkiin on jo tosiasia, kun taas maaseuduulla on havaittavissa kerrassaan päinvastainen tosiasia, eristyneisyys ja yksinäistyminen. Kaupungin ja maaseudun vastakohtaisuus voi olla olemassa vain yksityisomistuksen puitteissa. Se on räikein ilmaus yksilön joutumisesta työnjaon alaisuuteen, tietyn, hänelle pakotetun toiminnan alaisuuteen, joka tekee toisista rajoittuneita kaupunkieläimiä ja toisista rajoittuneita maalaiseläimiä ja joka päivittäin synnyttää niiden etuvastakohtaisuuden yhä uudestaan. Työ on tällöinkin pää-

* — luonnonraaka-ainetta hankkivan elinkeinon. *Toim.*

asia, yksilöiden *yläpuolella* oleva mahti, ja niin kauan kuin tuo mahti on olemassa, niin kauan täytyy myös yksityisomistuksen olla olemassa. Kaupungin ja maaseudun välisen vastakohtaisuuden poistaminen on eräs yhteiskunnan yhtenäisyyden ensimmäisiä ehtoja [42], joka puolestaan riippuu kokonaisesta joukosta aineellisia edellytyksiä ja jota ei voida täyttää pelkästään tahdonvaltaisesti, kuten jokainen jo ensi katsannolta havaitsee. (Nämä edellytykset on vielä yksityiskohtaisesti käsiteltävä.) Kaupungin ja maaseudun erottuminen toisistaan voidaan käsittää myös pääoman ja maaomaisuuden erottumiseksi toisistaan, maaomaisuudesta riippumattoman pääoman olemassaolon ja kehityksen aluksi, so. omaisuuden, joka pohjautuu vain työhön ja vaihtoon.

Kaupungeissa, joita keskiaika ei saanut aikaisemmalta historialta valmiissa muodossa vaan jotka vapautuneiden maaorjien toimesta muodostettiin uudestaan, jokaisen yksilön ainoana omaisuutena oli miltei välttämättömimmistä mukana tuoduista käsityvälineistä koostuvan pienen pääoman ohella vain hänen omaa erikoisammattiaan edustanut työnsä. Kaupunkeihin jatkuvasti virranneiden maaorjakarkulaisten kilpailu, maaseudun alituinen sota kaupunkia vastaan ja sen synnyttämä järjestetyn kaupunkilaisen sota-voiman tarve, yhteisomistukselliset siteet määrättyllä työalalla, yhteisten rakennusten välttämättömyys tavaroittensa myymiseksi aikana, jolloin käsityöläiset olivat samalla kauppiaita, ja tällöin syntynyt tarve pitää asiaankuulumattomat poissa näistä rakennuksista, erillisten käsityöalojen keskinäinen etuvastakohtaisuus, välttämättömyys varjella vaivalla opittua työtä ja koko maan feodaalinen organisaatio olivat syynä jokaisen käsityöalan työntekijöiden liittymiseen ammattikunniksi. Emme kajoa tässä yhteydessä pitemmälti ammattikuntalaitoksen lukuisiin muunnelmiin, joita myöhempi historiallinen kehitys nosti esille. Maaorjien pakeneminen kaupunkeihin jatkui keskeytymättä koko keskiajan. Nämä herrojensa maaseudulla vainoamat maaorjat tulivat yksitellen kaupunkeihin, joissa he kohetasivat järjestyneen kuntayhteisön, jonka edessä he olivat voimattomia ja jonka sisällä heidän oli alistuttava heidän työnsä tarpeen ja heidän järjestyneiden kaupunkilaiskilpailijoittensa etujen sanelemaan asemaan. Nämä yksitellen kaupunkiin saapuneet työntekijät eivät kyenneet koskaan muuttamaan voimatekijöiksi, koska heidän työnsä ollessa ammattikuntalaista ja vaatiessa opettelemista ammattikunnan päämiehet alistivat ja järjestivät heidät omien etujensa mukaisesti; tai mikäli heidän työnsä ei vaatinut opettelemista eikä niin muodoin ollut ammattikuntalaista vaan päiväläistyötä, he eivät koskaan pystyneet järjestymään, vaan pysyivät järjestymättöminä plebeijinä. Päivätyön tarve kaupungeissa synnytti plebeijiväestöä.

Nämä kaupungit olivat tosiasiallisesti »liittoja»²⁷, jotka synnytti välitön [43] tarve, huolenpito omaisuuden suojelusta sekä yksityisten jäsenten hallussa olleiden tuotanto- ja puolustusvälineiden liittämisestä. Näiden kaupunkien plebs oli yksitellen saapuneista,

toisilleen vieraista yksilöistä koostuneena kerrassaan voimaton järjestynyttä, sotilaallisesti varustautunutta ja heitä mustasukkaisesti vartioivaa voimaa vastaan. Kisällit ja oppipojat olivat jokaisella ammattialalla mestarin etua parhaiten vastaavalla tavalla järjestettyjä, heidän ja mestareiden välillä vallinnut patriarkaalinen suhde antoi jälkimmäisille kaksinkertaisen voiman; toisaalta heillä oli välitön vaikutus kisällien koko elämään, ja toisaalta kisällien työskentely saman mestarin alaisuudessa muodostui tosiasialliseksi siteeksi, joka piti heitä koossa muiden mestareiden kisällejä vastaan ja eristi heitä näistä; lisäksi kisällejä sitoi vallitsevaan järjestykseen kiinnostus päästä joskus itsekin mestariksi. Sen tähden kun plebeijit joskus vehkeilivät koko kaupunkijärjestystä vastaan — tämä vehkeily plebeijien voimattomuuden vuoksi jäi tosin vaille kaikkea vaikutusta — kisällit eivät menneet vähäistä vastahankaisuutta pitemmälle yksityisten ammattikuntien sisällä, koska he itse olivat sidottuja ammattikuntalaitoksen olemassaoloon. Keskiajan suuret kapinat olivat kaikki alkuisin maaseudulta, mutta talonpoikien hajanaisuuden ja siitä johtuvan kypsymättömyyden vuoksi nekin jäivät kerrassaan tuloksettomiksi. —

Pääoma näissä kaupungeissa oli luontoispääomaa, joka koostui asunnosta, käsityökaluista ja luonnonvaraisesti muodostuneesta perinnäisestä asiakaskunnasta ja kehittymättömän liikenteen ja kiertokulun vuoksi periytyi realisoimattomana isältä pojalle. Toisin kuin nykyaikainen pääoma, sitä ei arvioitu rahassa — jälkimmäisessä tapauksessahan on yhdentekevää minkälaisissa esineissä se aineellistuu — vaan se liittyi välittömästi omistajansa tiettyyn työalaan eikä ollut siitä lainkaan erotettavissa, ja siinä mielessä se oli *sääty*-pääomaa. —

Työnjako kaupungeissa [44] eri ammattikuntien välillä oli vielä [sangen vähäistä]* ja ammattikuntien sisällä yksityisten työntekijöiden välillä kerrassaan olematonta. Jokaisen työntekijän piti taitaa koko työkierron ja osata tehdä kaikkea, mitä hänen työkaluillaan oli yleensä tehtävissä; rajoittunut liikenne ja heikot yhteydet eri kaupunkien välillä, väestön vähäisyys ja tarpeiden rajoittuneisuus ehkäisivät työnjaon edistymistä pitemmälle, ja siksi jokaisen mestariksi aikovan täytyi hallita ammattinsa kokonaisuudessaan. Siksi keskiaikaiset käsityöläiset olivat vielä kiinnostuneita erikoisalansa työstä ja taitavuudesta omalla alallaan, ja tämä kiinnostus saattoi kohota tietyn rajoitetun taideaistin asteelle. Siksipä jokainen keskiaikainen käsityöläinen paneutui kokonaan työhönsä, oli sille orjamaisen uskollinen ja paljon suuremmissa määrin työnsä pauloissa kuin nykyaikainen työläinen, joka suhtautuu työhönsä välinpitämättömästi. —

* Käsikirjoitus vaurioitunut. *Toim.*

[3. Työnjaon edistyminen. Kaupan erottuminen teollisuudesta. Työnjako kaupunkien välillä. Manufaktuuri]

Työnjaon seuraava laajentumisvaihe oli tuotannon ja kaupankäynnin erottuminen toisistaan, erikoisen kauppiasluokan muodostuminen. Tämä jako oli perinnäistä menneiltä historiallisilta kausilta säilyneissä kaupungeissa (mm. juutalaisten asuttamissa) ja uusissa kaupungeissa se tapahtui hyvin nopeasti. Tämä loi lähiympäristön ulkopuolelle ulottuvien kauppayhteyksien mahdollisuuden, jonka toteutuminen riippui silloisista liikennevälineistä, poliittisten suhteiden määräämän yleisen turvallisuuden tilasta maanteillä (tiedetään, että koko keskiajan kauppiat liikkuivat aseistettuina saatueina) ja kulloisenkin kulttuuriasteen sanelemista enemmän tai vähemmän alkeellisista tai kehittyneistä tarpeista kanssakäymisen ulottuvuusalueella.

Kanssakäymisen vakiintuessa yhden erityisen luokan käsiin, kaupankäynnin laajetessa kauppamiesten mukana kaupungin lähiympäristön ulkopuolelle alkoi heti vuorovaikutus tuotannon ja kaupan välillä. Kaupungit ryhtyivät yhteyteen *keskenään*, kaupungista toiseen kuljetettiin uusia työkaluja, ja tuotannon ja kaupan erottuminen toisistaan aiheuttaa kohta tuotannon uuden jakautumisen [45] yksityisten kaupunkien välillä, joissa kussakin tulee vallitsevaksi jokin tietty teollisuudenhaara. Aikaisempi paikallinen rajoituneisuus alkaa vähitellen hälvetä. —

Riippuu kokonaan kanssakäymisen laajuudesta, missä määrin jollain seudulla luodut tuotantovoimat, erittäinkin keksinnöt, menevät hukkaan myöhemmältä kehitykseltä tai säilyvät sille. Niin kauan kuin kanssakäyminen rajoittuu välittömien naapureiden keskeiseksi, jokainen keksintö on tehtävä kullakin alueella erikseen; ja pelkät sattumat, kuten raakalaiskansojen päällekkärykset, jopa tavalliset sodat, riittävät saattamaan tuotantovoimiltaan ja tarpeiltaan kehittyneen maan sellaiseen tilaan, että sen on aloitettava kaikki jälleen alusta. Historiallisen kehityksen alkuvaiheessa jokainen keksintö oli tehtävä päivittäin uudestaan ja kullakin seudulla itsenäisesti. Sen kuinka heikosti turvassa täydeltä tuholta olivat kehittyneetkin tuotantovoimat jopa suhteellisen laajankin kaupankäynnin oloissa, osoittaa foinikialaisten esimerkki*; suurin osa heidän keksinnöistään jäi pitkiksi ajoiksi unohduksiin, mikä oli tulos kyseisen kansan joutumisesta syrjään kaupankäynnistä ja Aleksanterin valloituksesta ja sen aiheuttamasta pitkäaikaisesta rappiosta. Toinen esimerkki on keskiaikainen lasimaalaus. Saavutettujen tuotantovoimien säilyminen varmistuu vasta sitten, kun kanssakäyminen tulee yleismaailmalliseksi ja nojautuu suurteollisuuteen, kun kaikki kansakunnat tulevat mukaan kilpataisteluun. —

* Marxin reunamerkintö: »ja keskiajan lasimaalaukset». *Toim.*

Kaupunkien välisen työnjaon lähimpänä seurauksena oli ammattikuntalaitoksen puitteet ylittäneiden tuotannonhaarojen, manufaktuuriin, syntyminen. Manufaktuuriin ensimmäisen kukoistuksen — Italiassa ja sittemmin Flanderissa — historiallisena edellytyksenä oli kanssakäyminen ulkomaisten kansojen kanssa. Toisissa maissa, esimerkiksi Englannissa ja Ranskassa, manufaktuurit rajoittuivat alussa sisämarkkinoihin. Mainittujen seikkojen lisäksi manufaktuuriin syntyminen edellytyksinä olivat väestön lisääntynyt keskittyminen, oletkin maaseudulla, ja pääoman keskittyminen yksin käsiin, jota alkoi tapahtua ammattikuntasäännösten vastaisesti osittain ammattikunnissa, osittain kauppiaiden keskuudessa.

[46] Se työnteon muoto, joka alun alkaen vaati konetta, vaikkapa alkeellistakin, osoittautui hyvin pian kehityskykyisimmäksi. Kudonta, jota talonpojat olivat niihin asti harjoittaneet maaseudulla sivutyönä hankkiakseen itselleen tarpeellisia vaatteita, oli ensimmäinen työ, joka kanssakäymisen laajetessa sai sysäyksen kehitykselleen ja laajentumiselleen. Kudonta oli ensimmäinen ja pääasiallisesti jäänyt manufaktuuri. Väestönkasvun yhteydessä kasvanut kankaiden kysyntä, kiertokulun nopeutumisen yhteydessä alkanut luontoispääoman kasautuminen ja mobilisointi, tämän synnyttämä ja vähitellen laajentuneen kanssakäymisen yleensä kiihottama ylellisyyesineiden tarve antoivat kudonnalle sysäyksen määrälliseen ja laadulliseen kehitykseen, joka kiskaisi sen ulos siihenastisen tuotantomuodon puitteista. Omaa käyttöään varten kutovien talonpoikien ohella, jotka jatkoivat — ja jatkavat edelleenkin — tätä tointa, kaupungeissa syntyi uusi kutojaluokka, jonka valmistamat kankaat oli tarkoitettu koko sisämarkkinoita ja useimmiten myös ulkomarkkinoita varten.

Kudonta, useimmissa tapauksissa vähäistä taitoa vaatinut ja kohta lukemattoman moniksi lajeiksi haarautunut työala, nousi koko olemuksellaan ammattikuntalaisuuden kahleita vastaan. Kudontaa harjoitettiinkin suurelta osalta ammattikuntia tuntemattomissa kylissä ja markkinapaikoissa, jotka muuttuivat vähitellen kaupungeiksi ja joista tuli pian kunkin maan kukoistavimpia kaupunkeja.

Ammattikuntalaisuudesta vapaiden manufaktuuriin syntyminen aiheutti heti muutoksia omistussuhteissa. Ensimmäinen askel säätyläisestä luontoispääomasta eteenpäin liittyi kauppiaiden ilmaantumiseen, heidän pääomansa oli alun perin liikkuvaa, se oli pääomaa nykyaikaisessa mielessä, mikäli siitä voidaan puhua senaikaisiin olosuhteisiin sovellettuna. Toinen edistysaskel liittyi manufaktuuriin, joka puolestaan pani liikkeelle joukoittain luontoispääomaa ja lisäksi yleensä liikkuvan pääoman määrää luontoispääomaan verraten.

Manufaktuurista tuli samalla turvapaikka talonpojille heitä hylkineitä tai heille huonoa palkkaa maksaneita ammattikuntia vastaan, aivan samalla tavalla kuin ammattikuntakaupungit olivat aikaisem-

min olleet talonpojille turvapaikkoina [47] [kartanonherrain sorrolta].* —

Samanaikaisesti manufaktuurien syntyminen kanssa alkoi irtolaisuuden kausi, joka aiheutui feodaalien henkivartioväen ja kuninkaiden vasalleja vastaan hylkyväestä haalimien armeijoiden hajotamisesta, maanviljelyn tehostumisesta sekä suurten peltokaistojen muuttumisesta laitumiksi. Tästäkin jo selviää, että irtolaisväestön ilmaantuminen liittyi kiinteästi feodalismien rappeutumiseen. Yksityisiä tuontapaisia irtolaisuuskausia oli ollut jo 13. vuosisadalla, mutta yleiseksi ja pysyväksi ilmiöksi se muodostui vasta 15. vuosisadan lopussa ja 16. vuosisadan alussa. Nämä maankiertäjät, joita oli niin paljon, että esimerkiksi Henrik VIII Englannissa hirtätti heitä 72 000, saatiin tekemään työtä vain mitä suurimmalla vaivalla ja äärimmäisen hädän hinnalla sekä vasta pitkän vastaanhangoitte-lun jälkeen. Manufaktuurin nopea kehitys, erityisesti Englannissa, mieli heidät vähitellen. —

Manufaktuurin myötä eri kansakunnat joutuivat keskenään kilpailusuhteeseen, kauppataisteluun, jota käytiin sotien, suojelutul-lien ja kieltojärjestelmien muodossa, kun taas aikaisemmassa kansakäymisessään kansat olivat käyneet keskenään rauhallista vaihto-kauppaa. Tästä lähtien kauppa saa poliittisen merkityksen.

Manufaktuurin mukana muuttui samalla työläisen suhde työn-antajaan. Ammattikunnissa kisällin ja mestarin välillä vallitsi edel-leen patriarkaalinen suhde; manufaktuurissa sen tilalle tuli työläis-ten ja kapitalistin välinen rahasuhde; suhde, joka maaseudulla ja pikkukaupungeissa pysyi patriarkaalisuuden värittäjänä, mutta varsinaisissa suurissa manufaktuurikaupungeissa kadotti jo varhain kaikki patriarkaalisuuden vivahteet.

Manufaktuuri ja tuotannon kehitys yleensä saivat tavattoman vauhdin kanssakäymisen laajennuttua Amerikan ja Itä-Intian meri-tien löytämisen seurauksena. Sieltä tuodut uudet tavarat, varsinkin kiertokulkuun tulleet kulta- ja hopeamassat, jotka muuttivat luok-kien keskinäistä asemaa perinpohjaisesti ja antoivat feodaaliselle maanomistukselle ja työväelle ankan iskun, seikkailuretket, kolo-nisaatio ja ennen kaikkea nyt mahdollistunut ja päivittäin kasva-vassa määrin tapahtunut markkinoiden laajentuminen maailman-markkinoiksi, kaikki tämä synnytti historiallisessa kehityksessä uu-den vaiheen [48], johon ei tässä yhteydessä ole yleensä tarvetta lähemmin kajota. Vastalöydettyjen maiden kolonisointi antoi kansa-kuntien väliselle kauppataistelulle uutta ravintoa ja myös suurem-man laajuuden ja katkeruuden.

Kaupan ja manufaktuurin laajeneminen joudutti liikkuvan pää-oman kasautumista, samalla kun ammattikunnissa, joilla ei ollut mitään kiihoketta tuotantonsa laajentamiseen, luontoispääoma pysyi muuttumattomana tai jopa väheni. Kauppa ja manufaktuuri loivat

* Käsikirjoitus vaurioitunut. *Toim.*

suurporvariston; ammattikuntiin keskittyi pikkuporvaristo, joka ei enää isännöinyt kaupungeissa kuten ennen, vaan jonka oli kumarrettava suurkauppiaita ja manufaktuurien omistajia.* Tästä kaikesta johtui, että ammattikunnat alkoivat rappeutua heti tultuaan kosketukseen manufaktuurin kanssa.

Kansakuntien suhteet keskinäisessä kanssakäymisessä saivat puheena olevalla kaudella kaksi erilaista muotoa. Alussa kiertokulussa olleen kullan ja hopean vähäinen määrä aiheutti näiden metallien vientikiellon; ja kasvaneen kaupunkiväestön työllistämiseksi välttämätön, enimmäkseen ulkomailta tuotu teollisuus tarvitsi etuoikeuksia, jotka saattoivat tietenkin suuntautua ei ainoastaan sisämaista vaan ensitilaisesti ulkomaista kilpailua vastaan. Näiden alkuperäisten kieltojen kautta paikallinen ammattikuntaetuoikeus laajentui koko kansakuntaa käsittäväksi. Tullit syntyivät maksuista, joita feodaaliherrat perivät alueittensa kautta kulkeneilta kauppiailta siitä hyvästä, että näitä ei ryöstetty, — maksuista, joita sittemmin perivät myös kaupungit ja jotka nykyaikaisten valtioiden syntyessä olivat mukavin keino varojen hankkimiseksi valtion kassaan.

Amerikan kullan ja hopean ilmaantuminen Euroopan markkinoille, teollisuuden vähittäinen kehitys, kaupan nopea nousu ja sen aiheuttama ei-ammattikuntalaisen porvariston kukoistus sekä rahan leviäminen antoivat näille toimenpiteille toisenlaisen merkityksen. Valtio, joka tarvitsi päivä päivältä enemmän rahaa, piti kullan ja hopean vientikieltoa nyt yllä valtion raha-asioitten vuoksi; porvarit, joille nämä juuri markkinoille singotut rahamassat muodostuivat ensisijaiseksi keinottelukohteeksi, olivat tähän täysin tyytyväisiä; siihenastisista etuoikeuksista tuli hallituksen tulolähde ja niitä myytiin rahasta; tullilainsäädäntöön ilmaantuivat vientitullit, jotka vain haittasivat teollisuuden kehitystä [49] ja palvelivat pelkästään valtion rahantarvetta. —

Toinen kausi alkoi 17. vuosisadan keskivaiheilla ja jatkui melkein 18. vuosisadan loppuun. Kauppa ja laivakulku olivat laajentuneet nopeammin kuin manufaktuuri, joka esitti toisarvoista osaa; siirtomaista alkoi tulla suuria kuluttajia; yksityiset kansakunnat kävivät pitkällisiä taisteluita jakaessaan avautuneita maailmanmarkkinoita keskenään. Tämän aikakauden alku tuo mukanaan merenkulkulait ja siirtomaamonopolit. Kansakuntien välistä kilpailua eliminoitiin mahdollisuuksien mukaan tariffien, kieltojen ja sopimusten avulla; ja viime kädessä kilpataistelua käytiin ja ratkottiin sotien (varsinkin merisotien) muodossa. Mahtavimpana merikansana englantilaiset saivat kaupan ja manufaktuurin alalla yllätteen. Jo tällöin ilmeni niiden keskittymistä yhteen maahan.

Manufaktuuria varjeltiin jatkuvasti — sisämarkkinoilla suojelu-

* Marxin reunamerkintö: »Pikkuporvarit — keskisääty — suurporvaristo». *Toim.*

tullien, siirtomaamarkkinoilla monopolien ja ulkomarkkinoilla erotustullien avulla. Kotimaassa tuotettujen raaka-aineiden jalostusta suosittiin (Englannissa villan ja pellavan, Ranskassa silkin), maassa tuotetun raaka-aineen vienti kiellettiin (Englannissa villan), ulkomailla tuodun [jalostus] laiminlyötiin tai ehkäistiin (Englannissa puuvillan). Merikaupassa ja siirtomaavaltana mahtavin kansakunta turvasi itselleen tietysti myös manufaktuurin suurimman kehityksen niin määrällisessä kuin laadullisessakin mielessä. Manufaktuuri ei yleensä voinut tulla toimeen ilman suojelua, koska pienetkin muutokset muissa maissa saattoivat riistää siltä markkinat ja syöstä sen perikatoon; vähänkin suotuisain olosuhteiden vallitessa se oli helposti alkuunpantavissa jossain maassa, mutta samasta syystä myös helposti tuhottavissa. Niiden menetelmien vuoksi, joilla sitä harjoitettiin, erityisesti 18. vuosisadan aikana maaseudulla, se kasvoi niin kiinteästi yhteen suuren ihmismassan elintavan kanssa, että yksikään maa ei rohjennut asettaa sen olemassaoloa alttiiksi sallimalla vapaan kilpailun. Siksi manufaktuuri, sikäli kuin se pystyy viemään tuotteitaan ulos, on täysin riippuvainen kaupan laajentamisesta tai rajoittamisesta, kun taas sen oma vaikutus kauppaan on suhteellisen vähäinen. Tämä selittää manufaktuurin toisarvoisen merkityksen sekä kauppiaiden vaikutuksen 18. vuosisadalla. [50] Kauppiaat ja varsinkin laivanvarustajat olivat etunenässä vaatimassa valtiolta suojelua ja monopoleja; tosin manufaktuurien omistajatkin vaativat ja myös saivat suojelua, mutta poliittisessa merkityksessä he jäivät jatkuvasti jälkeen kauppiaista. Kauppakaupungit, erityisesti merenrantakaupungit sivilisoituivat jossain määrin ja saivat suurporvarillisia piirteitä, kun taas tehdaskaupungeissa pysyi vallitsevana mitä suurin pikkuporvarillisuus. Vrt. Aikin ym.²⁸ Kahdeksastoista vuosisata oli kaupan vuosisata. Pinto sanoo siitä kirjaimellisesti seuraavaa: »Kauppa on vuosisatamme keppihevonen» ja: »joitakin aikoja ei ole muusta puhuttukaan kuin kaupasta, merenkulusta ja laivastosta».²⁹ —

Pääoman liikunnan huomattavasta nopeutumisesta huolimatta se pysyi kuitenkin vielä suhteellisen hitaana. Maailmanmarkkinoiden pirstoutuminen erillisiin osiin, joista kutakin käytti hyväkseen määrätty kansakunta, kansakuntien välisen kilpailun estäminen, itse tuotannon kankeus ja vasta kehityksensä alkuasteella olleen rahajärjestelmän takapajuisuus pidättivät suuresti kiertokulkua. Siitä oli seurauksena likaisen pikkumainen rikkamakauppiashenki, joka oli ominaista kaikille kauppiamiehille ja koko silloiselle kaupankäyntivalle. Manufaktuurin omistajiin ja etenkin käsityöläisiin verrattuna he olivat tosin suurporvareita, mutta seuraavan kauden kauppiasiin ja teollisuudenharjoittajiin verrattuina he pysyivät pikkuporvareina. Vrt. A. Smith.³⁰ —

Tälle kaudelle on myös piirteellistä kullan ja hopean vientikieltojen lakkauttaminen sekä rahakaupan, pankkien, valtionvelkojen, paperirahan, osake- ja arvopaperikeinottelun sekä kaikkiin artikke-

leihin ulottuvan pörssikaupan syntyminen, rahajärjestelmän kehittyminen yleensä. Pääoma menetti jälleen huomattavan osan sitä jossain määrässä sävyttäneestä luontaisluonteesta.

[4. Laajin työnjako. Suurteollisuus]

Seitsemännellätoista vuosisadalla keskeytymättä kehittynyt kaupan ja manufaktuurin keskittyminen yhteen maahan, Englantiin, loi tuolle maalle vähitellen suhteelliset maailmanmarkkinat ja samalla sen manufaktuuri tuotteille sellaisen kysynnän, jota ei voitu enää tyydyttää siihenastisilla teollisilla tuotantovoimilla. Tämä tuotantovoimien yli kasvanut kysyntä oli se liikevoima, joka aiheutti keskiajan jälkeen järjestyksessään kolmannen [51] kauden yksityisomistuksen kehityksessä synnyttämällä suurteollisuuden — luonnonvoimien käytön teollisiin tarkoituksiin, koneellisen tuotannon ja erittäin laajan työnjaon. Tämän uuden kauden muut edellytykset — kilpailun vapaus maan sisällä, teoreettisen mekaniikan luominen (Newtonin täydellistämä mekaniikka oli yleensä 18. vuosisadan Ranskassa ja Englannissa suosituin tiede) ym. — olivat jo olemassa Englannissa. (Maan sisäinen kilpailun vapaus jouduttiin kaikkialla valloittamaan vallankumouksen kautta 1640 ja 1688 Englannissa, 1789 Ranskassa.)

Kilpailu pakotti kohta jokaisen maan, joka halusi säilyttää historiallisen roolinsa, suojelemaan manufaktuuriaan uusilla tullitoimenpiteillä (vanhat tullit eivät auttaneet enää suurteollisuutta vastaan) ja pian sen jälkeen perustamaan suurteollisuuden suojelutullien turvin. Tästä suojakeinosta huolimatta suurteollisuus teki kilpailun universaaliksi (se on kaupan käytännöllistä vapautta; suojelutullit ovat siinä vain lievennyslääke, puolustusase kauppavapauden *puitteissa*), loi liikennevälineet ja nykyaikaiset maailmanmarkkinat, saattoi kaupan alaisuuteensa, muutti kaiken pääoman teollisuuspääomaksi ja synnytti siten nopean kiertokulun (kehittyneen rahajärjestelmän) ja pääomien keskityksen. Universaalien kilpailun kautta se pakotti kaikki yksilöt ponnistamaan äärimmilleen tarmonsa. Se hävitti mahdollisuuksien mukaan ideologian, uskonnon, moraalin jne., ja missä se ei siihen pystynyt, se muutti ne kou-raantuntuvaksi valheeksi. Se alkoi ensimmäisenä tuottaa maailmanhistoriaa sikäli, että se saattoi jokaisen sivistyskansan ja jokaisen yksilön tarpeiden tyydyttämisen riippuvaiseksi koko maailmasta ja hävitti yksityisten maiden siihenastisen luonnonvaraisen eristyneisyyden. Se saattoi luonnontieteen pääoman alaisuuteen ja riisti työnjaolta luonnonvaraisuuden viimeisenkin näennäisyyden. Se hävitti yleensä kaikki luonnonvaraisesti muodostuneet suhteet niin pitkälle kuin se on työn piirissä mahdollista, ja muutti ne rahallisiksi suhteiksi. Entisten luonnonvaraisesti muodostuneiden kaupunkien tilalle se loi suuria nykyaikaisia teollisuuskaupunkeja, jotka kasvoi-

vat ilmiömäisen nopeasti. Kaikkiialla, minne se tunkeutui, se teki lopun käsityöstä ja yleensä kaikista aikaisemmista teollisuuden asteista. Se vei päätökseen kauppakaupungin voiton maaseudusta. Sen [tuntomerkinä]* on automaattinen järjestelmä. [Sen kehitys]* synnytti joukon tuotantovoimia, joita yksityisomistus kahlitsee samalla tavalla [52] kuin ammattikuntalaitos manufaktuuri-teollisuutta ja pienet maalaisammatit kehittyvää käsiteollisuutta. Yksityisomistuksen vallitessa nuo tuotantovoimat saavat vain yksipuolisen kehityksen muodostuen ihmisten enemmistölle hajottaviksi voimiksi, ja paljon tällaisia tuotantovoimia jää yksityisomistuksen vallitessa yleensä käyttämättä. Suurteollisuus synnytti yleensä kaikkiialla samankaltaiset suhteet yhteiskuntaluokkien välille ja hävitti siten yksityisten kansallisuuksien erikoisuudet. Ja vihdoin jokaisen kansakunnan porvariston vielä säilyttäessä kansalliset erityisetunsa suurteollisuus loi luokan, jolla on kaikissa kansakunnissa samat edut ja jonka kansallinen omalaatuisuus [Nationalität] on jo hävinnyt, luokan, joka on koko vanhasta maailmasta irrallinen ja samalla sille vastakkainen. Suurteollisuus saa aikaan sen, että suhde kapitalistiin ja myös itseensä työhön tulee työläisille sietämättömäksi.

Suurteollisuus ei ymmärrettävästikään saavuta yhtäläistä kehitystasoa maan joka seudulla. Tämä seikka ei kuitenkaan pidätä proletariaatin luokkaliikettä, sillä suurteollisuuden synnyttämät proletarit asettuvat tämän liikkeen kärkeen ja vievät mukanaan koko massan, olletikin kun suurteollisuuden ulkopuolella olevat työläiset joutuvat tuon suurteollisuuden vuoksi vielä huonompaan asemaan kuin varsinaisessa suurteollisuudessa työskentelevät. Maat, joissa suurteollisuus on kehittynyt, vaikuttavat samoin plus ou moins** teollistumattomiin maihin, koska maailmankauppa vetää nekin yleismaailmalliseen kilpataisteluun.

* * *

Nämä [tuotannon] eri muodot ovat myös työn ja samalla omistuksenkin organisaatiomuotoja. Jokaisella kaudella tapahtui kulloistenkin tuotantovoimien tiettyä yhtymistä, sikäli kuin tarpeet tekivät sen välttämättömäksi.

[5. Tuotantovoimien ja kanssakäymisen muodon välinen ristiriita yhteiskunnallisen vallankumouksen perustana]

Tämän tuotantovoimien ja kanssakäymisen muodon välisen ristiriidan — kuten havaitsimme, se on tähänastisessa historiassa ilmennyt jo useamman kerran vaarantamatta kuitenkaan sen perusteita —

* Käsikirjoitus vaurioitunut. *Toim.*

** — enemmän tai vähemmän. *Toim.*

on täytyntä joka kerta purkautua vallankumouksen muodossa, jolloin se on samalla saanut erilaisia sivumuotoja, kuten kaikkien ristiriitojen punoutuminen yhteen, eri luokkien väliset yhteentörmäykset, ristiriidat tajunnan alalla, aatteellinen taistelu jne., poliittinen taistelu jne. Ahtaasti asioita katseltaessa voidaan poimia esille jokin tällainen sivumuoto ja pitää yksin sitä näiden vallankumousten perustana, mikä on sitäkin helpompaa koska yksilöt, joista vallankumoukset olivat lähtöisin, loivat kukin sivistystasonsa ja historiallisen kehityksasteen mukaisesti harhakuvia omasta toiminnastaan.

Käsityksemme mukaisesti kaikkien historiassa tapahtuneiden yhteentörmäysten juuret juontuvat siis tuotantovoimien ja kanssakäymisen muodon [53] välisestä ristiriidasta. Yhteentörmäysten syntyemiselle jossain maassa ei tosin ole välttämätöntä, että ristiriita olisi kärjistynyt äärimmilleen itse tuossa maassa. Kansainvälisen kanssakäymisen laajentumisen aiheuttama kilpailu teollisesti kehittyneempien maiden kanssa riittää aiheuttamaan samankaltaisen ristiriidan myös teollisesti kehittymättömmimmässä maassa (niinpä Englannin teollisuuden kilpailu on osoittanut piilevän proletariaatin olemassaolon Saksassa).

**[6. Yksilöiden kilpailu ja luokkien muodostuminen.
Yksilöiden ja heidän elämänehtojensa välisen ristiriidan
kehitys. Yksilöiden näennäinen yhdistyminen
porvarillisen yhteiskunnan oloissa
ja yksilöiden todellinen yhteenliittyminen kommunismissa.
Yhteiskunnan elämänehtojen saattaminen
yhdistyneiden yksilöiden alaisuuteen]**

Kilpailu eristää yksilöt toisistaan: ei ainoastaan porvareita, vaan vielä suuremmassa määrin proletaarit, vaikka se saattaakin heidät yhteen. Sen tähden kestää pitkän aikaa, ennen kuin nämä yksilöt voivat yhdistyä, puhumattakaan siitä että tätä yhdistymistä varten — mikäli se ei jää vain paikalliseksi — suurteollisuuden on ensiksi luotava tarpeelliset välikappaleet, isot teollisuuskaupungit sekä helpot ja nopeat kommunikaatiot, ja siksi nämä eristetyt ja tätä eristyneisyyttään päivittäin yhä uudelleen tuottavissa olosuhteissa elävät yksilöt voivat voittaa minkä tahansa järjestyneen voiman vasta pitkällisen taistelun jälkeen. Vaatia päinvastaista olisi samaa kuin vaatia, ettei tuona tiettyinä historiallisena ajanjaksona olisi olemassa kilpailua tai että yksilöt heittäisivät päästään suhteet, joita he eivät eristyneisyydessään voi mitenkään valvoa.

Asuntojen rakentaminen. Villikansojen keskuudessa pidetään itsestään selvänä, että jokaisella perheellä on oma luolansa tai majansa samoin kuin paimentolaisilla on joka perheellä erillinen telttansa. Tällainen eriytynyt kotitalous tulee vielä välttämättömämmäksi yksityisomistuksen jatkuvan kehittymisen johdosta. Maanviljelystä harjoittavilla kansoilla yhteinen kotitalous on yhtä mahdoton kuin yhteinen maanviljelys. Suuri edistysaskel oli kaupunkien rakentaminen. Erillisen taloudenpidon hävittäminen, joka kytkeytyy yksityisomistuksen hävittämiseen, on kuitenkin ollut kaikkina tähänastisina aikakausina mahdoton jo sen tähden, että siihen ei ole ollut aineellisia edellytyksiä. Yhteisen kotitalouden järjestäminen edellyttää koneiden käytön kehitystä, luonnonvoimien ja monien muiden tuotannollisten voimien hyväksikäyttöä, esimerkiksi vesijohtoja, [54] kaasuväläistystä, höyrylämmitystä yms., kaupungin ja maaseudun [vastakohtaisuuden] hävittämistä. Ilman näitä ehtoja yhteistalous ei sinänsä muodostu vuorostaan uudeksi tuotantovoimaksi, vaan menettää kaiken aineellisen pohjan ja nojaa puhtaasti teoreettiseen perustaan, so. muuttuu pelkäksi pähänpistoksi ja johtaa vain luostaritalouteen. — Se mikä on osoittautunut vielä mahdolliseksi, on erilaisiin määrätarkoituksiin aiottujen yhteisten rakennusten (vankiloiden, kasarmien jne.) rakentaminen ja rykelmöityminen kaupunkiin. On itsestään selvää, että erillistalouden lakkauttaminen ei ole erotettavissa perheen lakkauttamisesta [Aufhebung].

(Pyhällä Maxilla usein esiintyvä teesi, että jokainen on valtion ansiosta sitä, mitä hän on, samastuu pohjaltaan teesiin, että porvari on vain kappale lajia nimeltä porvari; teesiin, joka edellyttää, että porvarisluokka olisi ollut olemassa jo ennen kuin sen muodostavat yksilöt.)*

Jokaisen kaupungin porvarien oli keskiajalla pakko nahkansa säilyttämiseksi yhdistyä maa-aatelista vastaan; kaupan laajeneminen ja liikenneyhteyksien luominen antoivat yksityisille kaupungeille mahdollisuuden oppia tuntemaan toisia kaupunkeja, jotka puolustivat samoja etuja taistellen samaa vastustajaa vastaan. Erillisten kaupunkien monista paikallisista porvarikunnista [Bürgerschaften] muodostui vasta vähitellen porvarisluokka. Erillisten porvareiden elinehdoista tuli — johtuen niiden vastakkaisuudesta vallitseviin olosuhteisiin nähden sekä siitä määräytyvästä työtavasta — heille kaikille yhteisiä ja kustakin yksilöstä riippumattomia ehtoja. Kaupunkiporvarit olivat luoneet nuo ehdot riistäytymällä irti feodaalisten siteiden kahleista ja olivat puolestaan noiden olosuhteiden luomia olemalla feodalismille vastakkaisen asemansa määräämiä. Kaupunkien välisten suhteiden syntyminen mukana nämä yhteiset ehdot

* Marxin reunamerkintö: »Luokan *ennaltaolo* [Präexistenz] filosofeilla». *Toim.*

kehittyivät luokkaehdoiksi. Samat ehdot, sama vastakohtaisuus, samat edut aiheuttivat pakostakin yleensä ja kokonaisuudessaan kaikkialla myös samanlaisia tapoja. Itse porvaristo kehittyy vasta ehtojensa myötä vähitellen, hajautuu työnjaon mukaan jälleen erilaisiin ryhmiin ja lopulta sulattaa itseensä kaikki edeltäneet omistavat luokat* (samalla se kehittää aikaisemmin omistamattomien luokkien enemmistöstä ja eräästä osasta tähänastisia omistavia luokkia uuden luokan, proletariaatin) sitä mukaa kuin koko oleva omaisuus muuttuu teolliseksi ja kaupalliseksi pääomaksi.

Erilliset yksilöt muodostavat luokan ainoastaan sikäli kuin [55] heidän on käytävä yhteistä taistelua toista luokkaa vastaan; muussa suhteessa he ovat taas kilpailijoina toisilleen vihamielisiä. Toisaalta luokkakin itsenäistyy yksilöihin nähden niin, että nämä kokevat elinehtonsa ennalta määrättyinä — luokka määrittelee heidän asemansa elämässä ja samalla heidän persoonallisen kohtalonsa, mukauttaa heidät alaisuuteensa. Tämä on samantapainen ilmiö kuin erillisten yksilöiden mukauttaminen työnjakoon, ja se on lakkautettavissa vain yksityisomistuksen ja itsensä työn** lakkauttamisen kautta. Sen, miten tämä yksilöiden mukauttaminen luokan alaisuuteen ja samalla kaikenlaisten käsitysten yms. alaisuuteen kehittyy, olemme jo osoittaneet useampia kertoja. —

Kun tätä yksilöiden kehitystä, joka tapahtuu historiallisesti toisiansa seuraavien säätyjen ja luokkien olemassaolon yhteisissä ehdoissa sekä niille samalla pakolla syötettyjen yleiskäsitysten puitteissa tarkastellaan *filosofisesti*, voidaan tietysti helposti kuvitella, että näissä yksilöissä olisi kehittynyt Suku tai Ihminen tai että ne olisivat kehittäneet Ihmisen: se on kuvitelma, jolla annetaan historialle eräitä kovia korvapuusteja. Näitä erilaisia säätyjä ja luokkia voidaan sen jälkeen pitää yleisilmaisun erikoistumina, Suvun alalajeina, Ihmisen kehitysvaiheina.

Tätä yksilöiden mukauttamista määrättyjen luokkien alaisuuteen ei voida poistaa, ennen kuin on muodostunut sellainen luokka, jolla ei ole enää ajettavanaan mitään erikoista luokkaetua hallitsevaa luokkaa vastaan.

Persoonallisten voimien (suhteiden) muuttumista työnjaon vaikutuksesta esineelliseksi ei voida poistaa siten, että ihmiset heittävätkin sitä koskevan käsityksen pois päästään, vaan ainoastaan siten, että yksilöt saattavat nämä esineelliset voimat jälleen alaisuuteensa ja lakkauttavat työnjaon.*** Tämä ei ole mahdollista ilman yhteisöä.

* Marxin reunamerkintö: »Se ensin imee itseensä suoranaisesti valtiolle kuuluvat työalat ja sitten kaikki ± [enemmän tai vähemmän] ideologiset säädyt». *Toim.*

** Siitä mitä tarkoitetaan tässä käytetyllä sanonnalla »työn lakkauttaminen» (Aufhebung der Arbeit) ks. tätä osaa, ss. 32—33, 57, 62—65. *Toim.*

*** Engelsin reunamerkintö: »(Feuerbach: oleminen ja olemus)», ks. tätä osaa, ss. 38. *Toim.*

Vain yhteisössä jokaisella yksilöllä on [56] mahdollisuus kaikinpuolisesti kehittää lahjoaan; persoonallinen vapaus tulee siis mahdolliseksi vain yhteisössä. Tähänastisissa korvikeyhteisöissä — valtiossa jne. — persoonallinen vapaus on ollut olemassa vain hallitsevan luokan olosuhteissa kehittyneille yksilöille ja ainoastaan mikäli he ovat olleet tuohon luokkaan kuuluvia yksilöitä. Näennäisyhteisö, joksi yksilöt ovat näihin asti yhdistyneet, on aina itsenäistynyt heitä vastaan ja ollut yhden luokan yhteenliittymänä toista vastaan hallitulle luokalle ei vain kerrassaan näennäinen yhteisö, vaan myös uusi kahle. Todellisessa yhteisössä yksilöt saavuttavat yhteenliittymisensä ja sen kautta samalla vapautensa.

Yksilöiden lähtökohtana ovat aina olleet he itse — tietenkin valitsevien historiallisten ehtojen ja suhteiden puitteissa eikä ideologien »puhtaiden» yksilöiden ominaisuudessa. Mutta historiallisen kehityksen mukana — ja nimenomaan työnjaon sisällä tapahtuvan yhteiskunnallisten suhteiden kiertämättömän itsenäistymisen tuloksena — ilmestyy eroavuus jokaisen yksilön elämän välillä, sikäli kuin se on persoonallista ja sikäli kuin se on mukautettu jonkin työalan ja siihen kuuluvien ehtojen alaiseksi. (Tätä ei tule käsittää siten, että esimerkiksi koroillaeläjä, kapitalisti jne. lakkaisivat yksilöinä olemasta, vaan siinä mielessä, että heidän yksilöllisyytensä on kokonaan määrättyjen luokkasuhteiden ehdollistama ja sanelema, ja mainittu eroavuus tulee esille vain vastakohtaisuutena toiseen luokkaan ja ilmenee heille itselleen vasta sitten, kun he tekevät vararikon.) Säädyssä (ja vielä enemmän heimossa) tämä on vielä peitettyä, esimerkiksi aatelinen pysyy aina aatelisena, aateliton [roturier] aatelittomana muista olosuhteista riippumatta, se on hänen yksilöllisyydestään erottamaton kvaliteetti. Persoonallisen yksilön eroavuus luokkayksilöstä, yksilön elämänehtojen satunnaisuus tulee ilmi vasta sen luokan ilmaannuttua, joka itse on porvariston tuote. Vasta yksilöiden keskinäinen kilpailu ja taistelu tuottaa ja kehittää [57] tätä satunnaisuutta sinänsä. Siksi yksilöt ovat porvariston herruuden alaisuudessa kuvitelmissaan vapaampia kuin aikaisemmin, koska heidän elinehtonsa ovat heille satunnaisia, vaikka todellisuudessa he ovat tietysti vapaudettomampia, koska he ovat enemmän määrin aineellisen väkivallan kahleissa. Ero säätyjärjestelmään verrattuna tulee esille erikoisesti porvariston ja proletariaatin vastakohtaisuudessa. Kaupunkiporvarien säädyn, ammattikuntien jne. noustessa maa-aatelistoa vastaan niiden olemassaolon ehdot — irtain omaisuus ja käsityö, jotka olivat piilevässä muodossa olleet olemassa jo ennen niiden erottumista feodaalilaitoksesta — esiintyivät eräänlaisena myönteisenä arvona, joka asettui feodaalisen maanomistuksen vastakohtaksi ja sai sen tähden myös tavallaan jälleen feodaalisen muodon. Tosin karuun lähteneet maaorjat pitivät siihenastista maaorjuuttaan itselleen henkilökohtaisesti satunnaisena. Tässä mielessä he menettelivät vain samoin kuin menettelee jokainen kahleistaan vapautuva luokka; sitä paitsi he eivät vapauttaneet itseään luokkana, vaan yksitellen.

Sitä paitsi he eivät astuneet ulos säätyjärjestelmän puitteista, vaan muodostivat vain uuden säädyn ja säilyttivät siihenastisen työtapaansa myös uudessa asemassaan ja kehittivät sitä edelleen vapauttamalla sen siihenastisista ja heidän jo saavuttamaansa kehitystasoa vastamattomista kahleista.

Proletaarien kohdalla sitä vastoin heidän oman elämänsä ehtona oleva työ ja sen mukana kaikki nyky-yhteiskunnan olemassaolon ehdot ovat muodostuneet eräänlaiseksi satunnaisuudeksi, johon nähdessä yksityisillä proletaareilla ei ole mitään valvontamahdollisuutta ja jota heille ei voi antaa mikään *yhteiskunnallinen* organisaatiokaan. Ristiriita yksityisen proletaarin persoonallisuuden ja hänelle pakotetun elämänehdon — työn — välillä käy hänelle itselleen ilmeiseksi, varsinkin kun hän jo nuoruudesta joutuu uhriksi ja koska hän ei oman luokkansa puitteissa voi hankkia edellytyksiä siirtymiselle toiseen luokkaan. —

[58] NB. Ei ole unohdettava, että jo maaorjien toimeentulon ylläpitämisen välttämättömyys sekä suurtalouden harjoittamisen mahdollisuus, mikä oli seurausta pienten palstojen (allotments) jakamisesta maaorjille, saattoi hyvin pian maaorjien velvollisuudet feodaalihierroja kohtaan sellaiselle luontoismaksujen ja päivätyösuoritusten keskitasolle, joka antoi maaorjalle mahdollisuuden kerätä irtaimistoa ja helpotti siten hänen pakoaan omistuksesta ja antoi hänelle näköalan päästä kaupunkiporvariksi sekä synnytti myös porrastumista maaorjien keskuudessa, niin että karkulaismaaorjat olivat jo puolittain porvareita. Samalla on selvää, että sellaisilla maaorjatalonpojilla, jotka taisivat jonkin ammatin, oli suurimmat mahdollisuudet irtaimiston hankkimiseen. —

Kun karkulaismaaorjat pyrkivät vain vapaasti kehittämään ja toteuttamaan siihenastisia olemassaoloehdojaan ja sen tähden saavuttivat viime kädessä vain vapaan työn, proletaarin täytyi, voidakseen puolustaa persoonallisuuttaan, hävittää siihenastinen olemassaoloehdonsa, joka on samalla koko tähänastisen yhteiskunnan olemassaolon ehto, so. työ. Siksi he ovat suorassa vastakkaisuhteessa siihen muotoon, jossa yhteiskunnan yksilöt ovat kokonaisuutena ilmentäneet itseään, nimittäin valtioon, ja heidän on kumottava valtio voidakseen toteuttaa persoonallisuuttaan.

Kaikesta edellä kehitellystä ilmenee, että yhteiskunnalliset suhteet, joihin tietyn luokan yksilöt joutuivat ja jotka määräytyivät heidän yhteisistä eduistaan jotain muuta luokkaa vastaan, muodostivat aina sellaisen yhteisön, johon nämä yksilöt kuuluivat vain keskinäisyksilöinä, vain mikäli he elivät luokkansa olemassaolon ehdoissa; he osallistuivat noihin yhteiskunnallisiin suhteisiin luokan jäsenenä eikä yksilöinä. Sen sijaan vallankumouksellisten proletaarien yhteisössä, proletaarien, jotka ottavat valvontaansa oman olemassaolonsa ja kaikkien muiden yhteiskunnan jäsenten olemassaolon ehdot

[59], tilanne on päinvastainen; tuohon yhteisöön yksilöt osallistuvat yksilöinä. Se on sellainen yksilöiden yhteenliittymä (tietenkin siihen mennessä kehitettyihin tuotantovoimiin pohjautuva), joka antaa heidän valtaansa yksilöiden vapaan kehityksen ja liikunnan ehdot, jotka ovat tähän asti olleet sattuman varassa ja itsenäistyneet erillisiä yksilöitä vastaan erkaannuttamalla heidät yksilöinä toisistaan ja yhdistämällä pakollisesti heitä työnjaon mukanaan tuomalla siteellä, joka on heidän erkaantuneisuutensa vuoksi muodostunut heille vieraaksi. Tähänastinen yhdistyminen on ollut (ei suinkaan vapaaehtoista, kuten on esitetty esimerkiksi »Yhteiskuntasopimuksessa»³¹, vaan välttämätöntä) ainoastaan sopimista (vertaa esimerkiksi pohjoisamerikkalaisen valtion ja eteläamerikkalaisten tasavaltojen muodostamista) niistä ehdoista, joiden puitteissa yksilöillä on sitten ollut mahdollisuus nauttia sattumasta. Tätä oikeutta käyttää satumaa hyväkseen tiettyjen ehtojen puitteissa on näihin asti nimetty henkilökohtaiseksi vapaudeksi. — Näitä olemassaoloehtoja ovat luonnollisesti vain kulloisetkin tuotantovoimat ja kanssakäymisen muodot.

Kommunismi eroaa kaikista tähänastisista liikkeistä siinä, että se kääntää ylösalaisin kaikkien tähänastisten tuotanto- ja kanssakäynnissuhteiden perustan ja ensimmäisen kerran tietoisesti käsittelee kaikkia spontaanisesti muodostuneita edellytyksiä aikaisemman sukupolven luomuksina, riistää niiltä spontaanisuuden luonteen ja alistaa ne yhdistyneiden yksilöiden valtaan. Kommunismin pystyttäminen on sen tähden olennaisesti taloudellista laatua, tuon yhdistymisen aineellisten edellytysten luomista; se muuttaa olevat ehdot yhdistymisen ehdoiksi. Ne olosuhteet, jotka kommunismi luo, ovat juuri todellinen perusta, joka tekee mahdottomaksi kaiken sen, mikä on olemassa yksilöistä riippumatta, koska se ei sittenkään ole mitään muuta kuin itsensä yksilöiden tähänastisen kanssakäymisen tuloista. Käytännöllisesti katsoen kommunistit käsittelevät siis tähänastisen tuotannon ja kanssakäymisen luomia ehtoja epäorganaisina kuvittelematta kuitenkaan edeltävien sukupolvien aikomuksena tai kutsumuksena olleen toimittaa heille materiaalia ja uskomatta näiden ehtojen olleen niitä luoneille yksilöille epäorganaisia.

[7. Yksilöiden ja heidän toimintaehtojensa välinen ristiriita tuotantovoimien ja kanssakäymisen muodon ristiriitana. Tuotantovoimien kehitys ja kanssakäymisen muotojen vaihtuminen]

[60] Ero persoonallisen yksilön ja satunnaisen yksilön välillä ei ole mikään käsite-ero, vaan historiallinen tosiasia. Tällä erolla on eri aikoina ollut erilainen sisältö; niinpä esimerkiksi säätö sekä

plus ou moins* myös perhe ovat 18. vuosisadalla yksilölle jotain sattumanvaraista. Kyse on erosta, jota meidän ei tule tehdä kaikkien aikojen kohdalla, vaan jonka kukin aika tekee itse erilaisten valmiina tapaamiensa ainesten välillä, eikä se tapahdu käsitteen mukaan vaan elämän aineellisten yhteentörmäysten pakosta.

Se mikä myöhemmästä kaudesta näyttää satunnaiselta — päinvastoin kuin edeltäneestä — siis satunnaiselta sen aikaisemmalta kaudelta perimien ainesten joukossa, on tuotantovoimien tiettyä kehitystä vastannut kanssakäymisen muoto. Tuotantovoimien suhde kanssakäymisen muotoon on sama kuin kanssakäymisen muodon suhde yksilöiden toimintaan tai toiminnallisuuteen. (Tämän toiminnallisuuden perusmuoto on luonnollisesti aineellinen toiminta, josta kaikki muu henkinen, poliittinen, uskonnollinen ym. toiminta riippuu. Aineellisen elämän kulloinenkin organisaatio riippuu tietysti joka kerta jo kehittyneistä tarpeista, ja noiden tarpeiden syntyminen samoin kuin niiden tyydyttäminenkin on sinänsä historiallinen prosessi, jossa ei ole mitään lampaita eikä koiria (Stirnerin³² vastakarvainen pääargumentti *adversus hominem***), vaikka lampaat ja koirat nykyisessä hahmossaan ovatkin epäilemättä — tosin malgré eux*** — historiallisen prosessin tuotteita.) Ehdot, joiden vallitessa yksilöt ovat kanssakäymisessä keskenään niin kauan kuin tuota ristiriitaa [näiden ehtojen ja yksilöiden välillä] ei vielä ole, ovat heidän yksilöllisyyteensä kuuluvia ehtoja, jotka eivät ole mitään heille ulkonaista; ne ovat ehtoja, joiden vallitessa nuo tietyissä olosuhteissa elävät tietyt yksilöt vain voivatkin tuottaa aineellista elämäänsä ja kaikkea siihen liittyvää; ne ovat siis noiden yksilöiden itsetoiminnallisuuden ehtoja ja tuon itsetoiminnallisuuden tuottamia.**** Tietyt ehdot, joiden vallitessa ihmiset tuottavat, vastaavat siis — niin kauan [61] kuin mainittua ristiriitaa ei vielä ole — todellista edellytystään, yksipuolista olemistaan; tuo sen yksipuolisuus tulee näkyviin vasta ristiriidan ilmennyttyä ja on siis olemassa ainoastaan myöhemmille polville. Silloin nämä ehdot tuntuvat satunnaisilta kahleilta ja ne tiedostetaan kahleiksi myös aikaisemmille aikakausille.

Nämä erilaiset ehdot, jotka esiintyvät aluksi itsetoiminnallisuuden ehtoina ja myöhemmin sen kahleina, muodostavat koko historiallisessa kehityskulussa sarjan toisiinsa kytkeytyviä kanssakäymismuotoja; niiden yhteenkytkeytyneisyys ilmenee siinä, että aikaisemman, kahleiksi muuttuneen kanssakäymismuodon tilalle asettuu uusi, kehittyneempiä tuotantovoimia ja samalla yksilöiden itsetoiminnallisuuden edistyneempää astetta vastaava muoto, joka à son tour***** muuttuu jälleen kahleeksi ja korvautuu sitten toisella muo-

* — enemmän tai vähemmän. *Toim.*

** — ihmistä vastaan. *Toim.*

*** — niistä riippumatta. *Toim.*

**** Marxin reunamerkitö: »Itsensä kanssakäymisen muodon tuottaminen.» *Toim.*

***** — vuorostaan. *Toim.*

dolla. Koska nämä ehdot vastaavat joka asteella tuotantovoimien samanaikaista kehitystä, niin niiden historia on samalla kehittyvien ja jokaisen uuden sukupolven perimien tuotantovoimien historiaa ja itsensä yksilöiden voimien kehityshistoriaa.

Koska tämä kehitys tapahtuu spontaanisesti, so. olematta vapaasti yhdistyneiden yksilöiden kokonaissuunnittelun alaista, se lähtee alulle eri paikoista, heimoista, kansoista, työaloilta jne., jotka kaikki kehittyvät aluksi toisistaan riippumatta ja vasta vähitellen tulevat yhteyteen muiden kanssa. Tämä kehitys tapahtuu edelleen sangen hitaasti; erilaiset asteet ja edut eivät koskaan syrjäydy täydellisesti, vaan ainoastaan sopeutuvat voittavan etupyrkimyksen alaisuuteen ja raahautuvat sen mukana vielä vuosisatoja eteenpäin. Tästä seuraa, että jopa yhden kansakunnan puitteissa elävät yksilöt ovat, varallisuussuhteista puhumattakaan, kehitykseltäänkin kerrassaan erilaisia ja että aikaisempi etupyrkimys, jolle ominainen kanssakäymismuoto on jo väistynyt myöhempää etupyrkimystä vastaavan muodon tieltä, pitää vielä kauan perinteellisesti vallassaan yksilöihin nähden itsenäistynyttä illusorista yhteisöä (valtio, oikeus), mahtitekiijää, joka voidaan kukistaa viime kädessä vain vallankumouksen kautta. Tämä selittää myös, miksi eräissä yleisluontoisemman määrittämyksen mahdollistavissa asioissa [62] tajunta saattaa näyttää toisinaan sivuuttaneen aikansa kokemukselliset suhteet, niin että myöhemmällä kaudella käytävissä taisteluissa voidaan nojautua menneisyyden teoreetikkojen arvovaltaan.

Sitä vastoin sellaisissa maissa kuin Pohjois-Amerikassa, jotka ovat aloittaneet kehityksensä jo kehittyneellä historiallisella aikakaudella, eteenpäinmeno tapahtuu hyvin nopeasti. Näillä mailla ei ole mitään muita luontaisia ennakkoehtoja kuin sinne asumaan asettuneet yksilöt, joiden on ollut pakko näin tehdä, koska vanhoissa maissa vallitsevat kanssakäymisen muodot eivät ole vastanneet heidän tarpeitaan. Ne aloittavat siis kehityksensä vanhojen maiden edistyneimpien yksilöiden avulla ja samalla myös noita yksilöitä vastaavan kehittyneimmän kanssakäymismuodon turvin, jo ennen kuin tuo muoto on ehtinyt lyödä itseään lävitse vanhoissa maissa. Tämä koskee kaikkia siirtokuntia, sikäli kuin ne ovat pelkkiä sotilallisia ja kaupallisia kiinnekohtia. Karthago, kreikkalaiset siirtokunnat ja Islanti 11. ja 12. vuosisadalla ovat siitä esimerkkeinä. Samantapainen ilmiö on havaittavissa valloitetusten yhteydessä, kun valloitettuun maahan siirretään valmiina toisessa maaperässä kehittynyt kanssakäymisen muoto; aikana, jolloin tuo muoto on kotimaassaan vielä edellisten aikakausien etupyrkimysten ja suhteiden rasittama, se voi ja sen täytyy lyödä itsensä täydellisesti ja esteettömästi lävitse uudessa paikassa jo pelkästään varmistaakseen valloittajien pysyvän herruuden. (Englanti ja Napoli normannien valloituksen jälkeen,³³ jolloin ne saivat feodaaliorganisaation kehittyneimmän muodon.)

[8. Väkivallan (valloituksen) osuus historiassa]

Tätä historiankäsitystä vastaan tuntuisi sotivan sellainen toisia kuin valloitukset. Väkivaltaa, sotaa, rosvousta, ryöstömurhaa ym. on tähän asti pidetty historian liikevoimana. Tässä yhteydessä voimme rajoittua vain pääkohtiin ja siksi turvaudumme hämmästyttävimpään esimerkkiin, vanhan sivilisaation tuhoamiseen barbaarikansan toimesta ja sen jälkeen tapahtuneeseen kerrassaan uuden yhteiskuntarakenteen muodostumiseen (Rooma ja barbaarit, feodalismi ja gallit, Itä-Rooman valtakunta ja turkkilaiset³⁴).

[63] Barbaarisella valloittajakansalla sota on sinänsä vielä, kuten edellä jo mainittiin, kanssakäymisen säännöllinen muoto, johon turvaututtiin sitä kiihkeämmin, kuta enemmän väestön kasvu perinteellisen ja tuolle kansalle ainoan mahdollisen alkukantaisen tuotantotavan oloissa luo uusien tuotantovälineiden tarvetta. Italiassa sitä vastoin vapaa väestö oli maaomaisuuden keskittymisen (mikä aiheutui paitsi maanostojen ja velkaantumisen myös perinnön tietä, sillä tuolloin vallinneen tapainturmeluksen ja avioliittojen harvinaisuuden vuoksi vanhat suvut kuolivat vähitellen sukupuuttoon ja niiden omaisuus jäi harvojen haltuun) ja peltojen laituriksi muuttamisen (mikä aiheutui paitsi tavallisista ja vielä tänäänkin pätevästä taloudellisista syistä myös ryöstetyn ja verona perityn viljan maahantuonnista ja tämän aiheuttamasta italialaisen viljan kuluttajapulasta) johdosta melkein hävinnyt; orjatkin kuolivat aina olemattomiin ja heidän tilalleen oli yhtä mittaa hankittava uusia. Orjuus pysyi koko tuotannon perustana. Vapaiden ja orjien välillä olleet plebeijit eivät koskaan päässeet nousemaan ryysyköyhälistöä korkeammalle. Rooma pysyi yleensä aina vain kaupunkina, ja sen sidonnaisuus maakuntiin oli laadultaan miltei puhtaasti poliittista ja saattoi tietysti katketakin poliittisten tapahtumien vaikutuksesta.

Mikään ei ole tavallisempaa kuin käsitys, että historiassa on tähän saakka ollut vain *anastusta*. Barbaarit *valloittivat* Rooman valtakunnan, ja tällä tosiseikalla on totuttu selittämään siirtyminen antiikin maailmasta feodalismiin. Barbaarianastuksen yhteydessä kaikki riippuu kuitenkin siitä, onko valloitettu kansa ehtinyt kehittää teolliset tuotantovoimat, kuten on laita nykyajan kansoilla, vai perustuvatko sen tuotantovoimat pääasiallisesti vain sen yhdistymiseen ja vallitsevaan yhteisömuotoon [Gemeinwesen]. Anastuksen luonteen määrää myös anastuksen kohde. Arvopareista koostuvaa pankkiirin omaisuutta ei yleensä voida anastaa, ilman että anastaja alistuu anastetussa maassa vallitseviin tuotannon ja kanssakäymisen ehtoihin. Sama koskee nykyaikaisen teollisuusmaan koko teollisuuspääomaa. Ja lopulta anastuksesta tulee kaikkialla hyvin nopeasti loppu, ja kun ei ole enää anastettavaa, on ryhdyttävä tuottamaan. Tästä hyvin pian koittavasta tuottamisen välttämättömyydestä seuraa,

[64] että maahan majoittuneiden valloittajien omaksuman yhteisömuodon on vastattava heidän siellä tapaamiensa tuotantovoimien kehitystasoa tai mikäli näin ei ole alun perin laita, muututtava näiden tuotantovoimien mukaisesti. Tästä saa selityksensä myös se tosiseikka, joka oli havaittavissa kaikkialla kansainvaelluksen jälkeisinä aikoina, nimittäin että rengistä tuli herra ja että valloittajat omaksuivat hyvin pian valloitetujen kielen, sivistyksen ja tavat. Feodalismia ei suinkaan kuljetettu valmiissa muodossa Saksasta, vaan sen alkuperä juontui valloittajien sotilaallisesta organisaatiosta itsensä valloituksen aikana, ja se kehittyi varsinaiseksi feodalismiksi vasta valloituksen jälkeen vallatuissa maissa olleiden tuotantovoimien vaikutuksesta. Kuinka suuresti tämä muoto riippui tuotantovoimista, osoittavat epäonnistuneet yritykset pystyttää muita, vanharoomaisten mallien mukaisia muotoja (Kaarle Suuri ym.).

Jatkettava.

[9. Tuotantovoimien ja kanssakäymisen muodon välisen ristiriidan kehitys suurteollisuuden ja vapaan kilpailun olosuhteissa. Työn ja pääoman vastakohtaisuus]

Yksilöiden kaikki olemassaoloehdot, riippuvuussuhteet ja yksipuolisuudet ovat suurteollisuudessa ja kilpailussa sulautuneet kahteen yksinkertaisimpaan muotoon: yksityisomistukseen ja työhön. Raha tekee kanssakäymisen kaikki muodot ja itse kanssakäymisenkin yksilöille satunnaiseksi. Rahaan itseensä siis jo sisältyy, että kaikki tähänastinen kanssakäyminen on ollut yksilöiden kanssakäymistä määrättyjen ehtojen alaisena eikä yksilöiden kanssakäymistä yksilöiden kesken. Nämä ehdot ovat pelkistyneet kahdeksi asiaksi — kasautuneeksi työksi eli yksityisomaisuudeksi ja todelliseksi työksi. Jos jompikumpi niistä lakkaa olemasta, kanssakäyminen keskeytyy. Nykyaikaiset taloustieteilijät, esim. Sismondi, Cherbuliez ym. asettavat vastatusten association des individus ja association des capitaux*. Toisaalta itse yksilöt ovat täysin työnjaon alaisia ja sen tähden mitä täydellisimmässä riippuvuudessa toisistaan. Yksityisomistus — työn piirissä työlle vastakkaisena — kehittyy kasautumisen välttämättömyydestä ja omaa alussa vielä enimmältä osaltaan yhteisömuodon, mutta lähenee jatkuvassa kehityksessään yhä enemmän yksityisomistuksen nykyaikaista muotoa. Työnjako sanelee jo alun alkaen myös *työehtojen*, työvälineiden ja materiaalien jakautumisen ja samalla kasautuneen pääoman jakautumisen eri omistajille, ja sen mukana pääoman ja työn välisen jakautumisen sekä itse omistuksen erilaiset muodot. Kuta enemmän työnjako kehittyy [65] ja kuta enemmän kasautuminen kasvaa, sitä selvemmäksi tulee myös tämä

* — yksilöiden yhtymisen ja pääomien yhtymisen. *Toim.*

jakautuneisuus. Itse työ voi olla olemassa vain tämän jakautumisen olosuhteissa.

(Eri kansakuntien yksilöiden henkilökohtainen energia — sak-salaiset ja amerikkalaiset — on jo rotujen risteytymisen tuottamaa energiaa; siitä saksalaisten kretiinimäisyys; Ranskassa, Englannissa jne. vierasmaalaisia on istutettu jo kehittyneeseen, Amerikassa aivan tuoreeseen maaperään, Saksassa alkuperäinen väestö pysynyt rauhallisesti paikoillaan.)

Tässä tulee siis esille kaksi toiseikkaa.* Ensinnäkin tuotantovoimat esiintyvät yksilöistä kerrassaan riippumattomana ja irrallisena omana maailmanaan yksilöiden rinnalla, mikä johtuu siitä, että yksilöt, joiden voimia ne ovat, ovat hajallaan ja toisilleen vastakkaisia, kun taas toisaalta nämä voimat muodostuvat todellisiksi voimiksi ainoastaan näiden yksilöiden kanssakäymisessä ja keskinäisessä yhteydessä. Siis yhdellä puolella on tuotantovoimien kokonaisuus — nuo voimat ovat saaneet ikään kuin esineellisen muodon eivätkä enää ole yksilöille itselleen yksilöllisiä voimia vaan yksityisomistuksen voimia, ja sen tähden ne ovat yksilöllisiä voimia vain mikäli nuo yksilöt ovat yksityisomistajia. Minkään aikaisemman kauden tuotantovoimilla ei ole ollut tällaista yksilöiden kesken *yksilöinä* tapahtuvalle kanssakäymiselle yhdenmukaista muotoa, koska itse heidän kanssakäymisensä on ollut vielä rajoitettua. Toisella puolella näitä tuotantovoimia vastassa on enemmistö yksilöitä, joista nämä voimat ovat irtautuneet ja jotka ovat sen vuoksi menettäneet elämän koko todellisen sisällön, muuttuneet abstraktisiksi yksilöiksi, jotka kuitenkin vain juuri sen kautta saavuttavat mahdollisuuden päästä *yksilöinä* kosketukseen toistensa kanssa.

Ainoa yhdysside, joka heillä on vielä tuotantovoimiin ja omaan olemassaolonsa — työ — on menettänyt heidän kohdallaan itse-toiminnallisuuden kaiken näennäisyydenkin ja säilyttää heidän [66] elämänsä vain murjomalla sitä. Kun itsetoiminnallisuutta ja aineellisen elämän tuotantoa erotti varhaisina kausina toisistaan niiden lankeaminen eri henkilöiden osalle ja kun aineellisen elämän tuotantoa itsensä yksilöiden rajoittuneisuuden vuoksi pidettiin itsetoiminnallisuuden toisarvoisena lajina, niin nyt ne ovat irtautuneet toisistaan siinä määrin, että aineellinen elämä esiintyy ylipäänsä tarkoituksena, kun taas tämän aineellisen elämän tuotanto, työ (joka on nyt ainoa mahdollinen, mutta kuten näemme, kielteinen itsetoiminnallisuuden muoto), esiintyy välikappaleena.

* Engelsin reunamerkitö: »Sismondin». Toim.

[10. Yksityisomistuksen hävittämisen välttämättömyys, ehdot ja tulokset]

Nyt ollaan siis tultu niin pitkälle, että yksilöiden on otettava haltuunsa olemassaolevien tuotantovoimien kokonaisuus ei vain saavuttaakseen itsetoiminnallisuuden, vaan ylipäänsä varmistaakseen olemassaolonsa.

Tämän haltuunoton määrää ennen kaikkea haltuun otettava kohde, tuotantovoimat, jotka ovat kehittyneet kokonaisuudeksi ja ovat olemassa vain universaalisen kanssakäymisen puitteissa. Jo tämän vuoksi tällä haltuunotolla täytyy olla tuotantovoimia ja kanssakäymistä vastaava universaalinen luonne. Näiden voimien haltuunotto ei sinänsä ole mitään muuta kuin aineellisia tuotantovälineitä vastaavien yksilöllisten kykyjen kehittämistä. Tuotantovälineiden kokonaisuuden haltuunotto on jo sen vuoksi itsensä yksilöiden kykyjen kokonaisuuden kehittämistä.

Tämä haltuunotto riippuu edelleen haltuunottavista yksilöistä. Ainoastaan kaikesta itsetoiminnallisuudesta syrjäytetyt nykyajan proletarit kykenevät saavuttamaan täydellisen, rajoittamattoman itsetoiminnallisuuden, joka sisältyy kaikkien tuotantovoimien haltuunottoon ja siitä johtuvaan kykyjen kokonaisuuden kehittämiseen. Kaikki aikaisemmat vallankumoukselliset haltuunotot ovat olleet rajoitettuja: yksilöt, joiden itsetoiminnallisuutta rajoitettu tuotantoväline ja rajoitettu kanssakäyminen kammitsevat, ottivat tämän rajoitetun tuotantovälineen [67] haltuunsa ja päätyivät siten vain johonkin uuteen rajoittuneisuuteen. Heidän tuotantovälineestään tuli heidän omaisuuttaan, mutta he itse jäivät työnjaon ja oman tuotantovälineensä alaisuuteen. Kaikissa tähänastisissa haltuunotoissa on yksilöiden joukko jäänyt yhden ainoan tuotantovälineen alaisuuteen; proletarisessa haltuunotossa kaikkien tuotantovälineiden on tultava jokaisen yksilön alaisuuteen ja omaisuuden kaikkien yksilöiden alaisuuteen. Nykyistä universaalista kanssakäymistä ei voida saattaa yksilöiden alaisuuteen muutoin kuin saattamalla se kaikkien alaisuuteen.

Haltuunotto riippuu edelleen tavasta, jolla se on suoritettava. Se voidaan suorittaa vain sellaisen yhteenliittymisen avulla, joka itsensä proletariaatin luonteen vuoksi saattaa olla vain universaalinen, ja sellaisen vallankumouksen kautta, jossa toisaalta kaadetaan entisen tuotanto- ja kanssakäymistävän sekä yhteiskuntarakenteen mahti ja toisaalta kehittyvä proletariaatin universaalinen luonne ja tuohon haltuunottoon tarvittava energia, samalla kun proletariaatti heittää sivuun kaiken, mitä sille on vielä jäänyt aikaisemmasta yhteiskunnallisesta asemastaan.

Vasta tällä asteella itsetoiminnallisuus käy yhteen aineellisen elämän kanssa, mikä vastaa yksilöiden kehittymistä ehyiksi yksilöiksi ja kaiken spontaanisuuden syrjäyttämistä. Samoin vastaavat toisiaan työn muuttuminen itsetoiminnallisuudeksi ja tähänastinen eh-

dollisen kanssakäymisen muuttuminen yksilöiden kanssakäymiseksi yksilöinä. Kaikkien tuotantovoimien ottaminen yhteenliittyneiden yksilöiden haltuun hävittää yksityisomistuksen. Kun tähänastisessa historiassa erityisehto on esiintynyt aina satunnaisena, niin nyt tulee satunnaiseksi itse yksilöiden eriytyminen, jokin erityinen yksityis-toimi.

Yksilöitä, jotka eivät ole enää [68] työnjaon alaisia, ovat filosofit pitäneet ihanteena, jolle he ovat antaneet nimen »Ihminen», ja koko kuvailemamme prosessin he ovat käsittäneet »Ihmisen» kehitysprosessiksi, niin että jokaisella tähänastisella aikakaudella eläneiden yksilöiden tilalle on työnnetty tämä »Ihminen» ja esitetty hänet historian liikevoimaksi. Näin muodoin koko historiallinen prosessi on käsitetty »Ihmisen» itsevierautumisen prosessiksi*; ja tämä johtuu itse asiassa siitä, että aikaisemman asteen yksilön tilalle on aina pistetty myöhemmän asteen keskinkertaisyksilö ja siirretty aikaisemmille yksilöille myöhemmän asteen tajunta. Tällaisen takaperoitamisen avulla, etukäteen abstrahoitumalla todellisista olosuhteista, on ollut mahdollista muuntaa koko historia tajunnan kehitysprosessiksi.

* * *

Kansalaisyhteiskunta sulkee tuotantovoimien määrättyllä kehitysasteella piiriinsä yksilöiden koko aineellisen kanssakäymisen. Se sulkee piiriinsä tietyn asteen koko kaupallisen ja teollisen elämän ja menee sikäli valtion ja kansakunnan ulkopuolelle, vaikka toisaalta sen on esiinnyttävä ulospäin kansallisuutena ja rakennuttava sisältä valtioksi. Sanonta »kansalaisyhteiskunta»** syntyi 18. vuosisadalla, jolloin omistussuhteet olivat jo vapautuneet antiikin ja keskiajan yhteisömuodosta [Gemeinwesen]. Kansalaisyhteiskunta sellaisenaan kehittyy vasta porvariston myötä; samalla nimellä on kuitenkin tarkoitettu aina tuotannosta ja kanssakäymisestä välittömästi kehittyvää yhteiskunnallista organisaatiota, joka on kaikkina aikoina muodostanut valtion ja muun idealistisen*** päällysrakenteen perustan.

[11.] Valtion ja oikeuden suhde omaisuuteen

Omaisisuuden ensimmäinen muoto niin antiikin maailmassa kuin myös keski-ajalla oli heimo-omaisuus, jonka edellytyksenä oli roomalaisilla sota, [69] germaaneilla karjanhoito. Antiikin kansojen sukuomaisuudella oli — koska yhdessä kaupungissa asui useampia

* Marxin reunamekintö: »Itsevierautuminen». *Toim.*

** Sanontaa »bürgerliche Gesellschaft» käytetään sekä »kansalaisyhteiskunnan» että »porvarillisen yhteiskunnan» merkityksessä. *Toim.*

*** — so. ideaalisen, aatteellisen, ideologisen. *Toim.*

heimoja — valtionomaisuuden luonne, ja erillisen yksilön oikeus siihen supistui pelkkään hallintaan [possessio], joka kuitenkin, kuten heimo-omaisuus yleensä, rajoittui vain maaomaisuuteen. Yksityisomaisuus sanan varsinaisessa mielessä saa muinaisilla kuten nykyisilläkin kansoilla alkunsa vasta irtaimen omaisuuden myötä. (Orjuus ja yhteisö [Gemeinwesen]) (dominium ex jure Quiritum*). — Keskiajalta peräisin olevilla kansoilla heimo-omaisuus kehittyy eri vaiheiden kautta — feodaalinen maaomaisuus, ammattikuntien irtaimisto, manufaktuuripääoma — kunnes se muuttuu suurteollisuuden ja universaalisen kilpailun ehdollistamaksi nykyaikaiseksi pääomaksi, puhtaaksi yksityisomaisuudeksi, joka on heittänyt sivuun näennäisenkin yhteisömuodon ja syrjäyttänyt kaiken valtion taholta tulevan vaikutuksen omaisuuden kehitykseen. Tätä nykyaikaista yksityisomaisuutta vastaa nykyaikainen valtio, jonka yksityisomistajat ovat verojen kautta ostaneet vähitellen omakseen ja joka valtionvelkojen vuoksi on vajonnut täydellisesti heidän valtaansa ja jonka olemassaolokin on valtion arvopapereiden pörssikurssien nousun ja laskun kautta täysin riippuvainen yksityisomistajien, porvarien, sille antamasta kaupallisesta luotosta. Koska porvaristo ei ole enää *sääty* vaan *luokka*, sen on täytynyt järjestyä kansallisessa eikä enää paikallisessa mitassa ja antaa tavanomaisille etupyrkimyksilleen yleisyyden muoto. Yksityisomistuksen vapauduttua yhteisöllisestä muodosta valtio on saavuttanut itsenäisen olemassaolon kansalaisyhteiskunnan rinnalla ja ulkopuolella; se ei ole kuitenkaan muuta kuin sellainen järjestöllinen muoto, joka porvariston on sille annettava taatakseen keskinäisesti omaisuutensa ja etunsa niin ulospäin kuin myös sisäänpäin. Valtion itsenäisyyttä ilmenee enää ainoastaan sellaisissa maissa, joissa säädöt eivät ole täysin kehittyneet luokiksi, joissa kehittyneistä maista jo hävitetyt säädöt esittävät vielä tiettyä osaa muodostaen eräänlaisen sekoituksen ja joissa mikään väestönosa ei sen vuoksi voi saavuttaa herruusasemaa muihin nähden. Näin on asianlaita erityisesti Saksassa. Nykyaikaisen valtion täydellisin esimerkki on Pohjois-Amerikka [70]. Uudemmat ranskalaiset, englantilaiset ja amerikkalaiset kirjoittajat sanovat yhteen ääneen, että valtio on olemassa ainoastaan yksityisomaisuuden vuoksi, niin että tämä ajatus on syöpyntynyt jo myös jokapäiväiseen tietoisuuteen.

Koska valtio on se muoto, jossa hallitsevaan luokkaan kuuluvat yksilöt toteuttavat yhteisiä etujaan ja jossa aikakauden koko kansalaisyhteiskunta saa keskittyneen ilmaisunsa, niin siitä seuraa, että kaikki yhteiset instituutiot välittyvät valtion kautta, saavat poliittisen muodon. Se aiheuttaa harhakuvitelman, että laki perustuisi tahtoon, jopa todellisesta perustastaan irrotettuun, *vapaaseen* tahtoon. Samoin oikeus pelkistetään sitten jälleen laiksi.

Yksityisoikeus kehittyy samanaikaisesti yksityisomistuksen kanssa luonnonvaraisen yhteisömuodon hajoamisesta. Roomalaisilla yksi-

* — roomalaiseen oikeuteen perustuva hallinta. *Toim.*

ysiomistuksen ja yksityisoikeuden kehitys jäi ilman enempiä teollisia ja kaupallisia seurauksia, koska koko heidän tuotantotapansa pysyi samana.* Nykyaikaisilla kansoilla, joilla teollisuus ja kauppa hajottivat feodaalisen yhteisömuodon, alkoi yksityisomistuksen ja yksityisoikeuden syntymisen mukana uusi vaihe, joka osoittautui kehityskykyiseksi. Jo ensimmäinen keskiajalla laajaa merikauppaa harjoittanut kaupunki, Amalfi, kehitti myös merioikeuden.⁸⁵ Heti kun teollisuus ja kauppa olivat kehittäneet yksityisomistusta edelleen — ensiksi Italiassa ja sitten muissa maissa — otettiin valmiiksi kehitetty roomalainen yksityisoikeus jälleen esille ja kohotettiin auktoriteetiksi. Porvariston myöhemmin siinä määrin voimistuttua, että ruhtinaat alkoivat puolustaa sen etuja kukistaakseen porvariston avulla feodaalitaaliston, alkoi kaikissa maissa — Ranskassa 16. vuosisadalla — oikeuden varsinainen kehitys, joka tapahtui kaikkialla [71] paitsi Englannissa roomalaisen lakikokoelman perustalla. Englannissakin jouduttiin siviilioikeuden kehittämiseksi (erityisesti irtainta omaisuutta koskevalta osalta) turvautumaan roomalaisen oikeuden periaatteisiin. (Ei tule unohtaa, että oikeudella paremmin kuin uskonnollakaan ei ole omaa historiaa.)

Vallitsevat omistussuhteet esitetään yksityisoikeudessa yleisen tahdon ilmaukseksi. Jo itse jus utendi et abutendi** osoittaa toisaalta, että yksityisomistus on tullut täysin riippumattomaksi yhteisöstä, ja kertoo toisaalta harhakuvitelmasta, että yksityisomistus perustuisi pelkkään yksityiseen tahtoon, esineen mielivaltaiseen käyttöön. Käytännössä abuti-käsitteellä*** on yksityisomistajalle sangen määrätty taloudelliset rajoituksensa, jollei hän halua nähdä omaisuutensa ja samalla jus abutendi'nsa**** siirtyvän toisiin käsiin, koska esine hänen pelkkään tahtoonsa nähden ei ole yleensä mikään esine, vaan tulee siksi, todelliseksi omaisuudeksi, vasta kanssakäymisessä ja riippumatta oikeudesta (*suhde*, jota filosofit sanovat ideaksi*****). Tämä juridinen harha, joka supistaa oikeuden pelkäksi tahdoksi, johtaa väistämättä omistussuhteiden edelleen kehittyessä siihen, että jollakin henkilöllä saattaa olla juridinen oikeus johonkin esineeseen, vaikka hän ei todellisuudessa omaa esinettä. Jos esimerkiksi jokin maapalsta lakkaa kilpailun vuoksi tuottamasta korkoa, niin sen omistajalla on tosin edelleen juridinen oikeus siihen sekä jus utendi et abutendi, mutta hän ei voi tehdä tällä oikeudellaan mitään, sillä maanomistajana hän ei omaa mitään, jollei hänellä ole sen lisäksi riittävästi pääomaa maansa muokkaamiseksi. Samasta

* Engelsin reunamerkintö: »(Koronkiskontal)». *Toim.*

** — käytön ja väärinkäytön oikeus, so. oikeus rajoittamatta käyttää esinettä. *Toim.*

*** — väärinkäyttö. *Toim.*

**** — väärinkäyttöoikeutensa. *Toim.*

***** Marxin reunamerkintö: »*Suhde on filosofeille idea*. He tuntevat ainoastaan 'Ihmisen' suhteen omaan itseensä ja siksi kaikista todellisista suhteista tulee heille ideoita.» *Toim.*

juristien illuusiosta selittyy, että he samoin kuin yleensä kaikki lakikokoelmat pitävät yksilöiden ryhtymistä keskenään suhteisiin, esimerkiksi sopimussuhteisiin, pelkästään satunnaisina suhteina, joita voidaan tietien tahtoen solmia tai olla solmimatta [72] ja joiden sisältö riippuu kokonaan sopimuspuolten yksilöllisestä tahdonvallasta.

Aina kun teollisuuden ja kaupan kehitys on luonut uusia kanssakäymisen muotoja, esimerkiksi vakuutus- ym. yhtiöitä, oikeuden on ollut pakko hyväksyä ne omaisuuden hankkimisen uusina muotoina.*

[12. Yhteiskunnallisen tajunnan muodot]

Työnjaon vaikutus tieteeseen.

Rangaistustoimenpiteiden merkitys valtiossa, oikeudessa, moraalissa jne.

Laissa porvarien täytyy antaa itselleen yleinen ilmaisumuoto nimenomaan siksi, että he luokkana hallitsevat.

Luonnontiede ja historia.

Ei ole olemassa politiikan, oikeuden, tieteen jne., taiteen, uskonnon jne. historiaa.**

Miksi ideologit asettavat kaiken päälaelleen.

Uskonsaarnaajat, juristit, poliitikot.

Juristit, poliitikot (yleensä valtiomiehet), moralistit, uskonsaarnaajat.

Tästä ideologisesta luokan sisäisestä alaosastosta: 1. *Ammattien itsenäistyminen työnjaon tuloksena.* Jokainen pitää käsityötään todellisena. Yhteydestä, joka heidän käsityöllään on todellisuuteen, he luovat itselleen sitäkin väistämättömmiin harhakuvitelmiä, koska tämä johtuu jo itsensä käsityön luonteesta. Suhteet tulevat lainopissa, politiikassa jne. — tajunnassa — käsitteiksi; koska ne eivät kohoa näiden suhteiden yläpuolelle, näitä suhteita koskevat käsitteetkin muuttuvat heidän päässään piintyneiksi käsitteiksi: esimerkiksi tuomari käyttää lakikirjaa, koska pitää lainsäädäntöä todellisena aktiivisena liikkeellepanijana. Oman tavaran kunnioittaminen: koska heidän ammattinsa on tekemisissä yleisen kanssa.

Oikeuden idea. Valtioidea. *Tavanomaisessa* tajunnassa asia on asetettu päälaelleen.

* Tämän jälkeen käsikirjoituksessa seuraa Marxin tekemiä muistiinpanoja ajatuksista, joita piti kehittää edelleen. *Toim.*

** Marxin reunahuomautus: »'Yhteisöä' [dem Gemeinwesen] sellaisena kuin se ilmenee antiikin valtiossa, feodaalilaitoksessa, absoluuttisessa monarkiassa, tätä yhdyssidettä vastaavat erityisesti uskonnolliset käsitykset.» *Toim.*

Uskonto on alun alkaen *transkendenttiyden* tajuamista, joka nousee esille *todellisesta* täytymyksestä [Müssen].

Tämä on ilmaistava kansanomaisemmin.

Perinne oikeuden, uskonnon jne. alalla.

* * *

[73]* Yksilöt ovat aina pitäneet lähtökohtana itseään, lähtevät aina omasta itsestään. Heidän suhteensa ovat heidän todellisen elämistapahtumisensa suhteita. Mistä johtuu, että nämä suhteet itenäistyvät heitä vastaan? että heidän oman elämänsä voimat saavat yliotteen heistä?

Yhdellä sanalla: *työnjako*, jonka aste riippuu tuotantovoiman kulloinkin saavuttamasta kehityksestä.

Maanomistus. Yhteisöomistus. Feodaalinen. Nykyaikainen. Säätyomaisuus. Manufaktuuriomaisuus. Teollisuuspääoma.

Kirjoittaneet K. Marx ja F. Engels Brysselissä vuoden 1845 marraskuun ja vuoden 1846 elokuun välisenä aikana

Julkaistu ensi kerran venäjän kielellä kirjassa «Архив К. Маркса и Ф. Энгельса», кн. I, 1924 г.

Julkaistaan venäjänkielisen kirjasen: К. Маркс и Ф. Энгельс. «Фейербах. Противоположность материалистического и идеалистического возрений.» (Новая публикация первой главы «Немецкой идеологии».) Москва, 1966. tekstin mukaan

Suomennos saksasta

* Tätä käsikirjoituksen viimeistä sivua ei ole numeroitu. Se sisältää merkintöjä, jotka koskevat materialistisen historiankäsitteen esittelyn alkuosaa. Tässä hahmoteltuja ajatuksia on kehitelty sitten luvun I osan 3. jaksossa. *Toim.*